

2 0 0 8 Rapport 1

Frank Meyer, Toril Storholt og Ole K. Hjemdal

Nasjonal støttegruppe for pårørende, overlevende og berørte etter flodbølgekatastroen 2004

En studie av organisering og virksomhet

Nasjonalt kunnskapssenter
om vold og traumatisk stress a/s

 www.nkvts.no

Nasjonal støttegruppe for
pårørende, overlevende
og berørte etter
flodbølgekatastrofen 2004.
En studie av organisering og
virksomhet

Frank Meyer, Toril Storholt og Ole K. Hjemdal

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress A/S

Rapport nr 1/2008

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) er et selskap under Unirand AS som er heleid av Universitetet i Oslo. NKVTS består av tidligere Psykososialt senter for flyktninger, Kompetansesenter for voldsofferarbeid, Nasjonalt ressurscenter for seksuelt misbrukte barn og deler av Kontoret for katastrofepsykiatri.

Formålet med senteret er:

Å utvikle, vedlikeholde og spre kunnskap og kompetanse som kan bidra til:

- å redusere helsemessig og sosiale konsekvenser av vold og traumatisk stress
- å forebygge vold og traumatisk stress

Senterets oppaver er forskning, utviklingsarbeid, undervisning, formidling og veiledning.

Bak opprettelsen av senteret står:

Barne- og likestillingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Justis- og politidepartementet, Forsvarsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Omslag: KOBOLT

Produsert i samarbeid med Unipub AS

ISBN 978-82-8122-020-1 (h)

ISSN 0809-9103

Henvendelse vedrørende publikasjonen rettes til Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Kontaktinformasjon på www.nkvts.no.

Forord

Kort tid etter at Sørøst-Asia ble rammet av en tsunami 26.12.2004 foreslo Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) for Sosial- og helsedirektoratet å gjennomføre et forskningsprogram om katastrofen og dens konsekvenser. Programmet skulle blant annet omfatte en studie av *Nasjonal støttegruppe for pårørende, overlevende og berørte etter flodbølgekatastrofen 2004*, som var blitt stiftet 24. januar 2005. Prosjektet skulle bestå av en kartlegging av virksomheten og funksjonen til støttegruppen, og samtidig skulle en også vurdere effektene av støttegruppens arbeid. Direktoratet ga den 18. april 2005 NKVTS formelt i oppdrag å gjennomføre et forskningsprogram om flodbølgekatastrofen, og som en del av dette ble det også gitt klarsignal til prosjektet om støttegruppen.

Arbeidsfordelingen i prosjektet har vært følgende: Ole Kristian Hjemdal har vært prosjektansvarlig ved NKVTS og utviklet den opprinnelige prosjektbeskrivelsen. Toril Storholt ved samme institusjon har vært prosjektmedarbeider og hatt ansvar for en spørreundersøkelse til Nasjonal støttegruppes medlemmer, gjennomført et kortere feltarbeid under en av turene for de overlevende i Thailand høsten 2005 og har intervjuet informanter. Fra 1. november 2005 ble Frank Meyer, Høgskolen i Oslo, engasjert som prosjektleder for prosjektet. Han har hatt ansvaret for å gjennomføre de fleste informantintervjuene og å arbeide med skriftlig dokumentasjon fra ulike støttegrupper.

Frank Meyer har hatt hovedansvaret for å skrive og redigere rapporten i sin helhet, men Toril Storholt har hatt hovedansvaret for kapitlene om selvhjelpvirksomhet, om spørreundersøkelsen og om Nasjonal støttegruppes tilblivelse. Toril Storholt og Ole K. Hjemdal har i tillegg bidratt med innspill og avsnitt i de øvrige delene av rapporten.

Mange har bidratt til rapporten. Det er informantene fra støttegruppene på den ene siden, og det er kolleger ved Sosialforsk, Høgskolen i Oslo, og Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress på den annen. Vi takker alle som har bidratt.

Innhold

Sammendrag	7
Summary	10
1 Bakgrunn, problemstillinger og forskningstradisjoner	13
1.1 Bakgrunn	13
1.2 Problemstillinger	13
1.3 Forskningstradisjoner	15
2 Datamateriale og metode	20
2.1 Spørreundersøkelsen	20
2.2 Intervjuer med nøkkelpersoner	22
2.3 Skriftlige dokumenter	23
2.4 Feltarbeide	23
2.5 Triangulering	24
3 Hvordan kom Nasjonal støttegruppe i gang?	25
3.1 De konkrete begivenhetene	25
3.2 Betingelser for at støttegrupper dannes	29
4 Organisering og ressurser	34
4.1 Organisatoriske trekk ved støttegruppene	34
4.2 Interessecforskjeller innad i støttegruppene	41
4.3 Nøkkelpersoner	50
4.4 utfordringer for nøkkelpersonene	51
4.5 Oppsummering	56
5 Støttegruppens virksomhet	57
5.1 Innledning	57
5.2 Begrunnelser for innmelding	57
5.3 Informasjon	58
5.4 Kontakt med andre i samme situasjon	61
5.5 Praktisk hjelp og støtte	66
5.6 Oppsummering	68
6 Støttegruppene som pressgrupper og samfunnsaktører	69
6.1 Støttegruppene som pressgrupper for bedret sikkerhet og krisehåndtering	69
6.2 Samarbeid mellom støttegruppene	70
6.3 Støttegruppen som pådriver for kollektive interesser	72
6.4 Oppsummering	74

7 Avsluttende drøfting og konklusjoner	76
7.1 Håndtering av behovs- og interesseforskjeller	76
7.2 Styrking av selvhjelpsvirksomhet?	77
7.3 Avslutning av støttegrupper	77
7.4 Støttegruppene og offentligheten	78
7.5 Muligheter og utfordringer for sekretariatet for støttegruppeberedskap....	78
7.6 Forskningsperspektiver.....	79
Kilder og litteratur	81
Litteratur	83
Vedlegg 1 Kronologisk oversikt over storulykker med fem eller flere omkomne i Norge eller med fem eller flere omkomne i tiden 1945–2004	88

Tabeller

Tabell 2.1 Respondentene fordelt på regioner sammenliknet med alle hjemvendte. Prosent.....	22
Tabell 3.1 Kilde til kjennskap til støttegruppen. Prosent	29
Tabell 4.1 Antall medlemmer i seks støttegrupper	34
Tabell 4.2 Grad av deltakelse i støttegruppens aktiviteter eller tilbud. Prosent	37
Tabell 4.3 Deltakelse i aktiviteter i støttegruppens regi. Prosent.....	37

Sammendrag

Formålet med denne studien har vært å kartlegge virksomheten til Nasjonal støttegruppe for pårørende, overlevende og berørte etter flodbølgekatastrofen. Vi har også ønsket å vurdere effektene av gruppens virksomhet for medlemmene og å drøfte hvilken samfunnsmessig funksjon støttegruppen kan ha hatt

For bedre å kunne generalisere våre funn har vi også trukket inn erfaringer med beslektede støttegrupper som har oppstått etter tidligere katastrofer og storulykker. Dette omfatter støttegruppene som oppsto i etterkant av Alexander L. Kielland-kantringen, brannen på ferjen Scandinavian Star, grunnstøtingen av hurtigbåten Sleipner og sammenstøtet mellom to tog ved Åsta.

Rapporten bygger på ulike typer datamateriale; en spørreundersøkelse blant medlemmene i Nasjonal støttegruppe, intervjuer med nøkkelpersoner, skriftlige dokumenter, samt notater fra et feltarbeid. På denne måten belyses virksomheten til Nasjonal støttegruppe både ved hjelp kvantitative og kvalitative data (metodologisk triangulering).

Nasjonal støttegruppe ble dannet på grunn av den opplevelse mange av de berørte hadde av mangler ved myndighetenes krisehåndtering i etterkant av flodbølgekatastrofen. Da gruppen var i ferd med å organisere seg, bidro myndighetene imidlertid aktivt til å skape gode rammebetingelser for støttegruppen samt til rekruttering av medlemmer.

Det er en rekke sammenfallende faktorer som har ført til at berørte har dannet støttegrupper ved katastrofer og storulykker. Vi mener det er særlig fire momenter som kan bidra å forklare hvordan støttegrupper er blitt til, nemlig selvhjelpsideologien, kulturell nærhet, problemer med granskingsarbeid og tillitserosjon. Vi har også sett at tidspunkt, antall ofre og type ulykke har hatt betydning.

Nasjonal støttegruppe fikk en kontakt med sentrale beslutningstakere som ingen annen støttegruppe hadde fått tidligere. Dette kan henge samme med at myndighetene ved denne katastrofen var den direkte motparten til støttegruppen. Tidligere støttegrupper har forholdt seg først og fremst til bedrifter som motpart. Det var også Nasjonal støttegruppe som fikk mest anerkjennelse av motparten – myndighetene – og lettest gjennomslag for sine krav. Der andre støttegrupper kjempet harde slag mot ressurssterke motparter, hadde Nasjonal støttegruppe, bortsett fra visse vansker i begynnelsen, et godt

samarbeid med myndighetene. Dette munnet ut i en ny modell for samarbeid innenfor sekretariatet for støttegruppeberedskap.

Verken Nasjonal støttegruppe eller de øvrige støttegruppene er vanlige, varige medlemsorganisasjoner. Medlemsmassen reduseres nokså raskt over tid, i takt med at de problemene som fikk den enkelte til å være med i støttegruppen minker eller blir løst. Langvarige aktiviteter – som for eksempel kamp for en gransking eller erstatningsoppgjør – kan likevel føre til at enkelte støttegrupper holder på medlemmene sine lenge.

I Nasjonal støttegruppe var det visse behovs- og interesseforskjeller som delte gruppen i undergrupper: de overlevende og etterlatte; medlemmer med ulik etnisitet og statsborgerskap; og til en viss grad også alders- og kjønnsdimensjonen. I enkelte støttegrupper har det også kunne spores konflikter knyttet til medlemmer som kunne oppfattes som representanter for motparten; til spørsmål om utvidelse og intensitet av støttegruppens virksomhet; og sist, men ikke minst, i noen grupper har også personkonflikter virket splittende.

De medlemmene, både overlevende og pårørende, som utøver nøkkelfunksjoner i støttegruppene har visse fellestrekk. De har tid, overskudd, lederegenskaper og ledererfaringer. Nøkkelpersonene, og spesielt lederen, kan over tid få en mellomposisjon mellom den distanserte profesjonelle og den engasjerte lekmannen. Han eller hun kan føle seg isolert og ensom og få utsatt den egne bearbeidingen av traumatisk stress og sorg. Bare i et enkelt tilfelle er ledervirksomheten blitt en karriere for en av de tidligere støttegruppelederne.

Betrakter vi Nasjonal støttegruppes virksomhet i lys av medlemmenes forventninger og erfaringer, synes den å ha gitt resultater av ulik kvalitet. Det er her markante forskjeller mellom de delene av virksomheten som kan karakteriseres som selvhjelp og de som går mer i retning av pressgruppevirksomhet.

Selvhjelpsvirksomhet i form av reiser for de etterlatte og overlevende tilbake til Thailand, som støttegruppen var med på å initiere og gjennomføre, var en stor suksess. De imøtekom også behov blant medlemmene for å møte andre i samme situasjon og å hjelpe deltakerne i sorgarbeidet. Andre deler av støttegruppens selvhjelpsvirksomhet var mindre vellykket. Ifølge respondentene lyktes støttegruppen i mindre grad med å danne nettverk og sorggrupper i Norge og å gi praktisk hjelp og støtte.

Ifølge respondentene fungerte Nasjonal støttegruppe godt som interessegruppe for å sikre kollektive rettigheter. Støttegruppen arbeidet for at myndighetene skulle fortsette med leitarbeidet; for at krisehåndteringen skulle granskes og forbedres; og for å etablere et sekretariat for støttegruppeberedskap.

Respondentene var totalt sett godt fornøyde med Nasjonal støttegruppe, selv om ikke alle deler av virksomheten fungerte like bra. En mulig forklaring på dette kan være at en del av de behovene virksomheten var rettet mot ble dekket fra annet hold (fastlegene, venner og bekjente, myndigheter).

Også de øvrige støttegruppene synes å ha fungert effektivt som pressgrupper overfor myndigheter og bedrifter, for eksempel i kampen for å fortsette leteaksjoner etter savnede eller for å gjenoppta granskinger. Som pressgrupper oppfyller støttegrupper en viktig funksjon i samfunnet ved å representere partsinteresser som ellers ikke er representert. Dette gjør seg spesielt positivt gjeldende i forhold til granskning av storulykker; og for å ansvarliggjøre de ansvarlige, dersom dette ikke skjer fra annet hold og gjennom de lovbestemte granskingsprosedyrer.

Støttegrupper spiller også en viktig rolle for å fremme brukerinteresser i samfunnssektorer der de vanlige brukerbehovene ikke er godt nok representert. Dette gjelder kanskje først og fremst for samferdselssektoren, og innenfor passasjertransporten til sjøs. Noen av støttegruppene har også arbeidet med å forbedre katastrofeberedskapen.

Rapporten munner ut i følgende anbefalinger:

Støttegruppene ser ut til å ha en viktig funksjon ved å supplere offentlige og profesjonelle tiltak rettet mot det enkelte offeret. Gruppene har også en viktig rolle som press- og interessegrupper for å fremme kollektive interesser og behov. Vi anbefaler derfor at myndighetene legger til rette for at støttegrupper raskt kan etableres også ved framtidige katastrofer og storulykker. Dette kan gjøres ved at det opprettede sekretariatet gis gode rammebetingelser og at myndighetene legger vekt på en samarbeidslinje overfor støttegruppene. Sekretariatet kan gi bistand ved etablering og drift av nye støttegrupper. Dessuten kan sekretariatet ha en viktig funksjon ved å sikre en for alle parter tilfredsstillende avslutning av virksomheten i gruppene.

Rapporten inneholder også anbefalinger for støttegruppene. For å ivareta og balansere de ulike behovene og interessene, er det viktig at støttegruppens styrer er bredt sammensatt.

Avslutningsvis skisserer vi i rapporten visse substansielle spørsmål til videre forskning og anbefaler et mer aksentuert brukerperspektiv i forskningen.

Summary

The purpose of this study has been to investigate the activity of the National support group for those affected by the tsunami either as survivors or relatives of those who were killed. We have also wished to evaluate the effects of the group's activities on its members and to discuss what social function the support group may have had.

In order to better generalise our findings we have drawn on experiences from similar support groups that came into being after the Alexander L. Kieland accident, the fire on the ferry Scandinavian Star, the run aground of the speedboat Sleipner and the collision between two trains at Åsta.

The report is based on different data sources, a questionnaire among the members of the support group, interviews with key persons, written documents, and notes from a field work. The activity of the National support group is in this way illustrated by both quantitative and qualitative data (methodological triangulation).

The national support group was formed due to the discontent the affected felt about the way the authorities handled the tsunami disaster. When the group started organising, however, the authorities actively contributed to create a good framework and to recruit new members.

A series of coinciding factors seems to be present when the affected have formed support groups after disasters and big accidents. Four factors in particular may contribute to explain how support groups came into being, namely the self help ideology, cultural distance, problems with the investigation work and erosion of confidence. We have also seen that time, number of victims and type of disaster have been of significance.

The national support group had closer contact with central decision-makers than any former support groups had managed to establish. This may be due to the fact that in this disaster the authorities were the direct adversary of the support group. Earlier support groups had mainly had companies as their adversary. The national support group also received more recognition from their adversary than former support groups had gained and their demands were easily accepted. Whereas other support groups have had some hard fights with their adversaries, the national support group, apart from some difficulties in the beginning, had good cooperation with the authorities. This resulted

in a new model for cooperation with the establishment of the secretariat for support group preparedness.

Neither the national support group nor the other support groups are ordinary permanent voluntary organisations. The number of members is reduced quickly as the problems that made the individual join the support group have decreased or been resolved. Long lasting activities – as for example the struggle for an investigation or compensation – may lead to the support groups keeping their members for long.

In the national support group there were differences in needs and interests which split the group into subgroups, the survivors and the bereaved, members of different ethnicity and citizenship, different gender and different age groups. We have also found some conflicts relating to some members being seen as representatives of their adversary or to the expansion and intensity of the support group's activity, and person conflicts have been splitting-up.

The members both survivors and bereaved with key functions in the support group have some common characteristics. They have time, energy, managerial skills and experience. Key persons and particularly the leader may develop a middle position between the distanced professional and the engaged layman. He or she may feel isolated and lonely and the working through of traumatic stress and sorrow may be postponed.

If we look at the national support group in light of the members' expectations and experiences, the effects seems rather mixed. There are marked differences between what can be characterised as self help and what can more be characterised as pressure group activity.

Self help activity such as journeys of the bereaved and survivors to Thailand which the support group participated in initiating and carrying through was a big success. They met the needs of the members to meet others in the same situation and helped them grieve. Other parts of the self help activity were not that much of a success. According to the respondents the support group to a lesser degree succeeded in creating networks and grieving groups in Norway and to give practical help and support.

According to the respondents the national support group functioned well as an interest group to secure collective rights. The support group stressed that the authorities should continue the search, that the handling of the crisis should be investigated and ameliorated and to establish a secretariat for support group preparedness.

In total the respondents were well pleased with the national support group even if not all parts of the activity functioned well. An explanation may be

that some of the needs that these parts were directed against were taken care of by others (general practitioners, friends, authorities).

Other support groups also seem to have functioned effectively as pressure groups towards companies and authorities, for example in the fight to continue the search for missed ones or to resume investigation. As pressure groups the support groups fulfil an important need in the society by representing interests that otherwise are not represented. This has a positive effect when it comes to investigating disasters and to make the responsible responsible, if this is not done otherwise.

Support groups also play an important role to further user interests in society sectors where ordinary consumer interests are not well enough represented. This may apply to the transport sector and passenger transport at sea. Some support groups have also worked to ameliorate disaster preparedness.

The report concluded with the following recommendations:

Support groups seem to have an important function by supplementing public and professional interventions directed at the individual victim. Groups also play an important role as pressure and interest groups to further collective interests and needs. We therefore recommend that the authorities prepare for speedy setup of support groups in case of disaster and catastrophes. This can be done by giving the established secretariat good limits and that the authorities emphasise good cooperation with the authorities. The secretariat may give assistance with establishment and running of new support groups. The secretariat may also have an important function in securing a satisfactory closure of the activities of the groups to all parties.

The report also contains recommendations to the support groups. In order to take care of and balance the different needs and interests it is important that the boards of the groups have a wide representation.

In concluding we point to some substantial questions in the report for further research and recommend a more accentuated consumer perspective in research.

1

Bakgrunn, problemstillinger og forskningstradisjoner

1.1 Bakgrunn

Studiet av Nasjonal støttegruppe for pårørende, overlevende og berørte etter flodbølgekatastrofen 2004 inngår som en del av det omfattende forskningsprogrammet om tsunamien som gjennomføres ved NKVTS. Programmet, som ledes av professor dr.med. Lars Weisæth, består ved siden av prosjektet om støttegruppen av syv andre prosjekter:

- Opplevelser og reaksjoner hos de som var der
- Berørte barn og foreldre
- Innsatspersonell og journalister
- Når katastrofen rammer moderlandet – Tsunamikatastrofen i et eksilperspektiv
- Fastlegenes arbeid med de berørte
- De etterlatte
- Virkning av besøk i katastrofeområdet. Etterlatte og overlevende

1.2 Problemstillinger

I etterkant av flodbølgekatastrofen i Sørøst-Asia 26. desember 2004 ble det dannet en støttegruppe for pårørende, overlevende og berørte. I denne rapporten har vi beskrevet organiseringen og virksomheten til Nasjonal støttegruppe for pårørende, overlevende og berørte etter flodbølgekatastrofen 2004 samt vurdert effektene av gruppens virksomhet.

Spørsmål som vi drøfter nærmere i det følgende er:

- Hvordan har Nasjonal støttegruppe oppstått?
- Hvem er medlemmene i Nasjonal støttegruppe?
- Hva har vært ressursgrunnlaget for Nasjonal støttegruppe?
- Hvordan har Nasjonal støttegruppe vært organisert?
- Hvordan kan en beskrive medlemmenes forventninger til og erfaringer med Nasjonal støttegruppe?

- Hva har Nasjonal støttegruppe ytt og betydd for sine medlemmer og storsamfunnet?
- Hvor går grensen for det Nasjonal støttegruppe kunne gjøre effektivt?
- Bør myndighetene spille en aktiv rolle i opprettelsen av nye støttegrupper i tilsvarende situasjoner?

Betydningen av denne typen forskning ble understreket i St.meld. nr. 37: *Flodbølgekatastrofen i Sørøst-Asia og sentral krisehåndtering (2004–2005)*. Meldingen påpeker at det er viktig å få kunnskapsbaserte erfaringer fra arbeidet med flodbølgekatastrofen som et grunnlag for håndtering av eventuelle fremtidige katastrofer. Det sies også at det er «av særlig betydning [...] å få mer kunnskap om hvordan en støttegruppe best mulig kan organiseres, hvilke oppgaver som er viktige og hvilken virkning og betydning den har for medlemmer, hjelpeprofesjoner og myndigheter» (St.meld. nr. 37: 43). Det samme ønsket om forskningsbasert kunnskap er blitt framført av ledere av flere andre støttegrupper etter katastrofer (Reme et al. 2003: 2304).

I forskningen har slike støttegrupper blitt vurdert på ulikt vis. En positiv oppfatning går ut på at støttegrupper representerer legitime interesser overfor en ansvarlig og myndighetene, at de bidrar til å rydde opp i uklare ansvarsforhold, at de hjelper de etterlatte over sorgen og at de bidrar til å skjerpe samfunns-sikkerheten. Den motsatte oppfatningen går ut på at støttegrupper er fora for klagende ofre uten problemløsningsagendaer (Borkmann 1999). Støttegrupper sees i dette perspektivet som samlingssteder for mennesker som biter seg fast i en offerrolle, og som ikke kommer seg videre i livet (Hodgkinson & Stewart 1991; jf Fiskerstrand 2002: 13–15).

For å øke generaliserbarheten av rapportens konklusjoner er problemstillingen blitt utvidet i mer generell og komparativ retning. Vi har trukket inn erfaringer fra beslektede støttegrupper som har oppstått ved tidligere katastrofer og storulykker. Dette dreier seg om støttegruppene som oppsto i etterkant av Alexander L. Kielland-kantringen, brannen på ferjen Scandinavian Star, grunnstøtingen av hurtigbåten Sleipner og kollisjonen mellom to tog ved Åsta.¹

1 Vi har derimot ikke vært opptatt av støttegrupper som ikke har sitt opphav i en enkel, tidsmessig begrenset hendelse. For eksempel støttegruppen som har oppstått rundt den såkalte «Radarsaken», der veteraner i Forsvaret har organisert seg for å finne ut om et stort antall krefttilfeller i deres rekker skyldes et tidligere arbeid med en spesiell type radarsystem. Radarsaken er blitt undersøkt av journalistene Tone Vassbø og Frode Nielsen og omtalt i Dagbladet 15.-23., 26 og 27. juni, 3. og 5. juli 2006, 15. 16. 21. og 22. august, 17. og 18. september, 4. oktober og 43. og 18. desember 2006. Et annet eksempel er Nordsjødykker Alliansen, som er

Det er tre grunner til utvidelsen av det opprinnelige mandatet. For det første har tidligere forskning i Norge som har undersøkt flere støttegrupper under ett, kommet fram til resultater av mer generell art (Fiskerstrand 2002). Metodologisk sett er det logisk at de mer generelle trekkene vil komme tydeligere fram når en retter blikket mot flere varianter av det samme sosiale fenomenet. Gjennom komparasjon som metode (Ragin 1987; 1994), kan en lettere se hva som er generelle trekk ved støttegrupper som samfunnsfenomen og hva som er spesielle trekk ved den enkelte gruppe.

For det andre vil variasjonsbredden være interessant når en ikke bare er ute etter gjennomsnittet, eller det som er mest sannsynlig, men også etter typologisk variasjon. Formålet er å vise hvilke muligheter som fantes på ulike tidspunkt og i ulike konstellasjoner.

For det tredje mener vi at det å systematisk sammenlikne støttegruppen etter flodbølgekatastrofen med andre støttegrupper kan gi bedre mulighet for analyse og vurderinger, og til å være relevant. I og med at støttegruppene har oppstått på forskjellige tidspunkt, er de kommet i ulike faser. Som en relativt nystartet organisasjon i sin første fase, vil Nasjonal støttegruppe med en viss sannsynlighet gjennomgå den samme utviklingen som andre støttegrupper, både de som fortsatt eksisterer (Scandinavian Star-, Sleipner- og Åsta-støttegruppen) og de som er avviklet (Kielland-Fondet).

1.3 Forskningstradisjoner

Det er relativt lite forskning om skadeforebygging etter storulykker i Norge. Dette kan virke overraskende i forhold til hvor avhengig Norge er av teknologi som medfører store risikoer for storsamfunnet, og hvor enorme konsekvensene er i etterkant av ulykkene.

Det finnes også lite forskning om støttegrupper i etterkant av katastrofer internasjonalt og nasjonalt (Eyre 1998; Thuen & Carlsen 2003, Fiskerstrand 2002). Et viktig norsk forskningsbidrag er Sylvi Ramsli Fiskerstrands hovedoppgave fra Universitetet i Bergen (Fiskerstrand 2002).

Av samfunnsvitenskapelige forskningstradisjoner er det først og fremst forskning om selvhjelpsvirksomhet, om press- og interessegrupper og om

en støttegruppe for yrkesdykkere som mener seg skadet av arbeidet i offshorevirksomheten i Nordsjøen.

såkalte «emergent organizations» som kan være relevant for å forstå fremvekst og betydning av støttegrupper etter katastrofer.

1.3.1 Selvhjelpsvirksomhet

Selvhjelpsvirksomhet er et heterogent fenomen, med stor variasjon i form og innhold. Begrepet selvhjelpsvirksomhet er flertydig og det brukes på flere måter i Norge. Det finnes ingen autoritativ definisjon av selvhjelp. En kan bruke en forholdsvis vid definisjon av selvhjelp, slik Hjemdal, Nilsen og Seim (1998: 23) gjør, ved å definere selvhjelp som en moderne form for kollektiv organisering av mennesker som ellers er fremmede for hverandre.

Selvhjelpsvirksomhet kan finne sted i små og innadvendte grupper, som for eksempel samtalegrupper, eller større, utadrettede organisasjoner som for eksempel arbeider for å endre samfunnsforhold (Hjemdal, Nilsen og Seim 1998).

Hvordan selvhjelp oppstår varierer fra rent spontane til planlagte gruppedannelser. Hjemdal, Nilsen og Seim (1998) mener likevel det er bred enighet om hvilke kriterier som bør være oppfylt for at et sosialt fenomen skal kunne kalles selvhjelpsvirksomhet. Det forutsettes at virksomheten:

- har utgangspunkt i felles problemer eller behov
- bygger på gjensidighet mellom deltagerne
- er kjennetegnet ved autonomi
- baserer seg på erfaringsbasert kunnskap

Felles problemer eller behov som utgangspunkt er et minstegrunnlag for at en virksomhet skal kunne kalles selvhjelp. Gjensidighet mellom deltagerne innebærer at det ikke er et klart skille mellom dem som mottar hjelp og dem som hjelper. Her kan rollene skifte. Autonomi innebærer at de som deltar i selvhjelpsvirksomheten selv bestemmer innhold og aktiviteter. At aktiviteten i selvhjelpsvirksomhet er erfaringsbasert innebærer både at gruppene handler med basis i deltagerne egne erfaringer, og at arbeidsformen og innholdet i den gjensidige hjelpen bygger på deres egne erfaringer (Hjemdal, Nilsen og Seim 1998).

Mens denne definisjonen er forholdsvis vid, opererer andre forskere med mer snevre definisjoner av selvhjelpsgrupper: Selvhjelpgrupper er frivillige, små grupper som kommer sammen for gjensidig hjelp og for å oppnå et spesifikt mål (Katz & Bender 1990: 23). Selvhjelpsgrupper har tradisjonelt vært oppfattet som relativt små enheter. For større organisasjoner har Jürgen

Matzat (1987) innført begrepet selvhjelpsorganisasjoner, som har mange flere medlemmer enn en selvhjelpsgruppe. Medlemmer i selvhjelpsorganisasjonene kan både være direkte berørte, men også andre kan være medlemmer, så som venner, slektninger, initiativtagere og støttende personer. Organisasjonene opererer ofte på landsbasis, noen har profesjonelle ledere, og har en mer eller mindre formell struktur. Selvhjelpsorganisasjoner kan også tilby hjelp til folk som ikke er medlemmer. I enkelte tilfeller kan organisasjonen selv organisere profesjonelle hjelpetiltak. Enkelte selvhjelpsorganisasjoner opptrer også som interessegrupper, ved at de forsvarer medlemmenes interesser overfor omverden.

1.3.2 Press- og interessegrupper

Pressgrupper (også kalt lobby- eller interessegrupper) arbeider politisk eller kollektivt for å påvirke politikken. Pressgrupper kan henvende seg til regjeringen, stortinget, politiske partier og byråkratiet. Pressgrupper tar i bruk svært ulike metoder, fra streik, demonstrasjoner, medieutspill, sit-ins, fundraising, brevaksjoner og underskriftskampanjer (Richardson 1994).

Et hovedskille mellom ulike typer pressgrupper går mellom «insider»-grupper som er akseptert av beslutningstakerne og «outsider»-grupper uten vedvarende innflytelse. En pressgruppes suksess avhenger av dens omdømme, hvordan den er organisert, stabens kompetanse, dens tilgang til finansielle ressurser og støtten den får fra media.

Visse interessegrupper representerer spesifikke yrkes- eller profesjonsgrupper, som for eksempel Den norske legeförening. Andre interessegrupper representerer rettigheter eller verdier, for eksempel nedrustning eller avholdssaken. Medlemskap i slike interessegrupper er prinsipielt åpent for alle individer, i motsetning til grupper basert på yrkestilhørighet. Det er mer vanlig at yrkesgrupper enn rettighetsgrupper er insidergrupper.

Pressgrupper orienterer seg mot makten. Utgangspunktet er at den enkeltes innflytelse øker dersom han eller hun organiserer seg sammen med likesinnede i en interesseorganisasjon. Spesielt under politiske valgkamper kan den enkelte få innflytelse på den politiske makten (Dahl 1956).

Det å danne en interesseorganisasjon kan være en måte å samle ressurser og etablere en motmakt som kan hjelpe marginaliserte og ressursvake grupper ut av sin avmakt (Mathiesen 1981). Mathiesen har særlig vært opptatt av motmaktens betingelser, og av strategier for å overvinne den motstand motmaktorganisasjonen kan bli møtt med fra makthavernes side. Denne

motstanden oppsummerer Mathiesen i begrepene «utdefinering» og «inndefinering». Mathiesens tese er at myndigheter primært vil søke å knytte motmaktorganisering opp til eksisterende strukturer på en slik måte at det vil fortone seg som ulønnsomt å stå i opposisjon. Dersom dette ikke lykkes vil den motsatte strategi bli brukt, å utdefinere pressgruppen gjennom å fremstille virksomheten som hensiktsløs, verdensfjern og rabulistisk (Mathiesen 1982). Mathiesens løsning er å foreslå en pressgruppestrategi basert på det uferdige, at gruppen veksler mellom å være i konfrontasjon og dialog med myndighetene, for slik å motvirke forsøkene på inndefinering og utdefinering (Mathiesen 1971).

1.3.3 Spontane organisasjoner

En tredje relevant forskningstradisjon er den amerikanske katastrofeforskningen og begrepet «emergent organizations». «Because of the crucial role organizations play in emergencies, organizational response has been a key focus of disaster research since the field began» (Thierney, Lindell & Perry 2001: 121). Begrepet «emergent organizations» (spontane organisasjoner) går tilbake til et klassisk arbeid fra 1970 der den amerikanske sosiologen Russel Dynes beskriver fire ulike typer organisasjoner som kan tre fram i katastrofesituasjoner (Dynes 1970; Dynes 1998; jf. Barton 1988; Bates 1974). (1) Regulære organisasjoner er organisasjoner som oppfyller sine vanlige oppgaver under en katastrofe, (2) ekspanderende organisasjoner er organisasjoner som Røde Kors, som utvider sitt regulære arbeid ved for eksempel å drive et mottak for husløse etter en katastrofe. (3) overskridende (am. *extending*) organisasjoner er organisasjoner som overskrider de rammene de vanligvis arbeider innenfor, (4) spontane (am. *emerging*) organisasjoner kan være adhocgrupper av mennesker som har lite til felles, bortsett fra at de er berørt av den samme katastrofen (Scanlon 1999).

Slike spontane organisasjoner oppstår i situasjoner med høy grad av fare, risiko, uforutsigbarhet og mangel på informasjon (Thierney, Lindell & Perry 2001: 121). «Particularly in the first part of the emergency period, search and rescue is typically unorganized and individualized, involving primarily those uninjured in the impact area aided by incoming organizational personnel, including policemen» (Kennedy 1970: 359).

Støttegruppene, slik de har oppstått i Norge, vil kunne betegnes som slike spontane organisasjoner, og har mange felles trekk med selvhjelpsvirksomhet slik vi har beskrevet ovenfor. Ifølge Quarantelli (1996) er det spesielt to momenter som er særlig viktige for at slike grupper oppstår. For det første er det

et fellestrekk at de berørte vurderer en krisesituasjon som handlingskrevende uten at etablerte systemer går til handling. Og for det andre at det finnes et støttende sosialt klima, relevante sosiale nettverk og tilgang på ressurser.

Spontane grupper kan overta styringsfunksjoner i situasjoner der planlegging, styring og kontroll ikke fungerer. Et betydelig moment av autonomi gjør seg da gjeldende. Slike grupper kan bidra til å løse komplekse oppgaver, og mestre uforutsigbarhet i krisesituasjoner.

Om en spontan gruppe vedvarer eller avvikles, er hovedsakelig avhengig av om den kan skaffe seg legitimitet. Generelt vedvarer gruppene dersom de dekker behov som ikke er dekket gjennom eksisterende organisasjoner (Quarantelli 1970: 123). Spontane organisasjoner kan oppfylle viktige funksjoner. Dersom en lykkes med å formalisere dem og innlemme dem i et bestående rammeverk av eksisterende planer og strukturer, skaper dette mindre problemer enn en kan anta (Scanlon 1999; jf Dynes 1970).

Til tross for at det finnes visse generelle og teoretiske resultater fra den amerikanske katastrofeforskningen, er denne metodologisk sett kjennetegnet ved å være induktiv, deskriptiv og kvalitativ (Griffin & Griffin 1970; Goode 1997; Bates 1974; jf. Thierney, Lindell & Perry 2001: 121). Dermed er mulighetene til generalisering av resultater relativt beskjedne.

Vi mener både støttegruppen etter flodbølgekatastrofen og de andre støttegruppene kan oppfattes både som selvhjelpsvirksomhet, som pressgrupper og som spontane grupper. Trekk fra forskning og teorier på disse områdene vil derfor bli trukket inn for å forstå hvordan støttegruppene oppsto, deres virksomhet og hvilken betydning de har hatt.

2

Datamateriale og metode

I denne studien er det brukt flere typer datamateriale; for Nasjonal støttegruppe består det av en spørreundersøkelse blant medlemmene, intervjuer med nøkkelpersoner, skriftlige dokumenter og notater fra feltarbeid. Materialet fra de øvrige støttegruppene omfatter skriftlige dokumenter og intervjuer med nøkkelpersoner.

2.1 Spørreundersøkelsen

Formålet med spørreskjemaundersøkelsen var å få fram medlemmenes syn på hva Nasjonal støttegruppe hadde betydd for dem, hvilken hjelp og støtte de opplevde støttegruppen hadde gitt dem, og hvor nyttig de syntes gruppen hadde vært.

2.1.1 Materiale og metode

Våren 2006 ble det sendt ut et spørreskjema til alle medlemmene av støttegruppen. Skjemaet besto av 24 spørsmål om respondentenes bakgrunn, om hvorfor de hadde meldt seg inn i støttegruppen, hvilke tiltak støttegruppen hadde bidratt med, hvilke tiltak de mente var av betydning for dem og hvilken innflytelse de opplevde at støttegruppen hadde på myndigheter, reiseselskaper, forsikringsselskaper og på opinionen. For å sikre at spørsmålene var relevante fikk styret i støttegruppen tilsendt spørreskjemaet til kommentar. Undersøkelsen ble tilrådd av Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste. Kopi av spørreskjemaet er vedlagt rapporten.

Skjemaet ble først sendt ut den 22. mai 2006, og den 12. juni 2006 ble det sendt en purring til dem som ikke hadde svart. Datainnsamlingen ble avsluttet 23. juni 2006.

2.1.2 Utvalget

Spørreskjemaet var rettet til alle medlemmer over 18 år. Skjemaet ble sendt til de adressene som støttegruppen hadde registrert i sin database, det vil si

464 unike adresser. Av disse var 155 postadresser til husstander, mens 309 var e-postadresser.

Nasjonal støttegruppes registrering av medlemmer var noe vilkårlig. Det er usikkert om det bare ble registrert en person fra hver husstand, eller om flere personer fra samme husstand ble registrert på samme adresse i registeret for e-postadresser. Dette gjør at vi ikke vet hvor mange personer hver enkelt adresse representerer, og dermed finnes heller ikke noe eksakt antall medlemmer. Støttegruppens styreleder mente at det var stor sannsynlighet for at det kun var en fra hver husstand som ble registrert.

Det ble sendt ut fra 1 til 6 spørreskjemaer til hver av de 155 postale adressene, totalt 434 skjemaer. Alle e-postadresser fikk 3 skjemaer hver, totalt ble det sendt ut 927 webskjema. Til dem som hadde e-postadresse valgte vi å gi ut spørreskjema i form av en webundersøkelse. Medlemmer som fikk skjemaet per post kunne velge om de ville returnere papirskjemaene eller om de også ville svare via Internett.

Siden en del av medlemmene i støttegruppen er fra Sri Lanka ble informasjonen om spørreskjemaundersøkelsen oversatt til tamil. De som ønsket det fikk også tilbud om oversettelse av selve spørreskjemaet, men det var ingen som ba om dette.

2.1.3 Svarprosent

Det kom inn 205 svar, 35 via post og 170 via Internett. Mangelen på eksakt oversikt over antall medlemmer medfører at nøyaktig svarprosent ikke kan beregnes. Vi fikk imidlertid svar fra 94 av de 464 unike adressene, hvilket gir en svarprosent på 20 prosent ut fra de unike adressene. Dette er såpass lavt at en må være varsom med å generalisere funnene.

Tidspunktet for gjennomføring av undersøkelsen kan ha bidratt til at svarprosenten ble så lav. Det hadde gått 1 ½ år siden katastrofen inntraff, og et slikt spørreskjema kan ha bidratt til å minne dem om noe de ikke ønsket å gå nærmere inn på, eller at det ikke var relevant for dem lenger.

Tabell 2.1 Respondentene fordelt på regioner sammenliknet med alle hjemvendte. Prosent

	Respondentene	Alle hjemvendte
Nord	11	8
Midt-Norge	6	7
Vest	11	17
Sør	8	19
Øst	64	47

N = 205

Sett i forhold til hvilke regioner de som ble registrert ved hjemkomsten til norske flyplasser hørte hjemme i, kan det se ut som om regionene Sør og Vest er noe underrepresentert blant respondentene. Øst er noe overrepresentert, mens Nord og Midt-Norge er omtrent tilsvarende som regionenes andeler av alle de hjemvendte.

2.1.4 Respondentene

Nesten tre fjerdedeler, 72 prosent, av respondentene hadde vært i området under tsunamien, 22 prosent var blitt skadet. Litt over en fjerdedel av respondentene, 28 prosent, var etterlatte som hadde mistet noen i flodbølgen, men som ikke selv hadde vært i området under katastrofen, mens 14 prosent både hadde vært i området og mistet noen. Til sammen var det 42 prosent av respondentene som hadde mistet noen, og nesten en fjerdedel var selv blitt skadet. Det kan altså virke som om respondentene er blant dem som ble sterkest rammet av katastrofen.

2.2 Intervjuer med nøkkelpersoner

For å supplere de vanlige medlemmenes perspektiv, slik det kom fram i spørreundersøkelsen, gjennomførte vi intervjuer med nøkkelpersoner både fra Nasjonal støttegruppe, fra de øvrige støttegruppene. Det dreier seg om i alt 25 kvalitative, halvstrukturerte og temasentrerte intervjuer (Patton 1990) med ledere, styremedlemmer, sekretærer og sentrale ressurspersoner i og omkring støttegruppene. I tillegg intervjuet vi også representanter for Sosial- og helsedirektoratet.

Enkelte personer ble intervjuet flere ganger. 13 av informantene var fra Nasjonal støttegruppe eller samarbeidet tett med denne. Intervjuene tok mellom 30 og 105 minutter, med en gjennomsnittlig lengde på omtrent en time.

Enkelte intervjuer ble utført via telefon. Intervjuene med sentrale personer var svært verdifulle for å klarlegge det som hendte i meget hektiske faser i støttegruppens liv. Det eksisterte bare unntaksvis systematisk dokumentasjon fra de mest aktive periodene, og det manglet ofte skriftlig dokumentasjon for sentrale deler av virksomheten.

2.3 Skriftlige dokumenter

Under datainnsamlingen har vi også forsøkt å spore opp og få tilgang til skriftlig datamateriale. Det dreier seg dels om publisert materiale (granskingsrapporter, utredninger, journalistiske bidrag, artikler skrevet av de pårørende)², dels om arkivmateriale fra offentlige instanser (Sosial- og helsedirektoratet) eller private organisasjoner og personer (Norges Røde Kors, støttegruppeledere). Dokumentene er gjennomgått med kvalitativ tekstanalyse som metode.

Materialet belyser først og fremst støttegruppene etter flodbølgen i Sørøst-Asia (0,7 hyllemeter hos Sosial- og helsedirektoratet og Norges Røde Kors) og Sleipner-støttegruppen (0,3 hyllemeter hos tidligere leder Roy Erling Furre). Arkivet etter Scandinavian Star-støttegruppen er – arkivfaglig sett – uordnet og ble derfor ikke brukt. Tilsvarende gjelder arkivet etter Kielland-Fondet. En forespørsel om innsyn i Åsta-støttegruppens arkiv ble ikke besvart. Vi har fått se enkelt dokumenter fra arkivene etter Scandinavian Star-, Mehamn- og Partnair-ulykkene.

2.4 Feltarbeide

I etterkant av flodbølgekatastrofen i Sørøst-Asia gjennomførte en av forskerne, Toril Storholt, et kortere feltarbeid i Thailand og deltok i noen grad på støttegruppens kontor-, styre- og medlemsmøter i Oslo. Arbeidet som støttegruppen gjorde for sine medlemmer kunne på denne måten også observeres på nært hold. Det var imidlertid enkelte begrensinger i de praktiske mulighetene til datainnsamling. Forskerne ble ikke automatisk innkalt til møter mellom myndigheter og støttegruppen, og til dels var det vanskelig å få dokumentert

2 Når vi bruker begrepet «pårørende» mener vi både nærstående til overlevende og etterlatte. En annen forståelse av begrepet er at pårørende er identisk med etterlatte. Dersom våre informanter har brukt begrepet på denne måten har vi kommentert dette i parentes.

hva som hendte på disse møtene, utover det som sto i referatene. Kontakten mellom lederen og styret på den ene siden og medlemmene på den andre foregikk i stor grad gjennom telefon eller via e-post. Best – i faglig henseende – var mulighetene for feltarbeid under en tur for de overlevende til Thailand, der forskeren kunne overvære minneseremonier, føre samtaler med de berørte og gjennomføre intervjuer med de ansatte ved Pårørendekontoret i Phuket.

2.5 Triangulering

Vi har brukt metodologisk triangulering for å belyse virksomheten til Nasjonal støttegruppe. Materialet består av et sett kvantitativt datamateriale (250 svar fra spørreundersøkelsen) og tre sett kvalitative data (13 intervjuer, 0,7 hyllemeter arkivmateriale, og et feltarbeid i Thailand på to uker) som belyser identiske eller overlappende deler av støttegruppens virksomhet.

Materialet som dokumenterer Nasjonal støttegruppe er langt mer omfattende enn det innsamlede materialet fra de øvrige gruppene. Sleipner-forliset er dekket med to intervjuer og en analyse av 0,3 hyllemeter arkivmateriale, Åsta-ulykken med et intervju, Scandinavian Star med to intervjuer, Alexander L. Kielland-kantringen med et intervju, og Mehamn- og Partnair-styrten samt Estonia-forliset med et intervju hver. I tillegg kommer to intervjuer som ikke er direkte relatert til en enkel ulykke. En oversikt over informantene finnes i oversikten over datamateriale og litteratur bakerst i rapporten.

Videre er datamaterialet fra støttegruppene sett under ett overrepresentert i forhold til materiale fra andre aktører, for eksempel myndighetene. Dette gir et spesielt godt innblikk i støttegruppens virksomhet – og spesielt aktiviteten til Nasjonal støttegruppe -, men har den ulempen at rapporten kan helle mot for ensidig å gjengi perspektiver og vurderinger som medlemmer – og spesielt nøkkelpersoner – i de enkelte støttegruppene har presentert.

3

Hvordan kom Nasjonal støttegruppe i gang?

3.1 De konkrete begivenhetene

26. desember 2004 inntraff en serie undersjøiske jordskjelv i Indiahavet, det første og kraftigste av styrke 9.0 på Richters skala. Jordskjelvene utløste tsunamibølger med en høyde fra 3 til 10 meter. Bølgene nådde etter hvert kystene rundt Indiahavet, og minst 225 000 mennesker omkom.³ Anslagsvis 3 500 norske borgere befant seg i området og ble berørt på ulike måter. Blant de døde var 84 nordmenn, Og 24 av disse var barn (Lindegaard et al. 2007). «Mange opplevde å miste nære familiemedlemmer, andre ble skadet selv eller var i livstruende situasjoner» (NKVTS 2005).

Norge var ikke den verst rammede blant de vestlige nasjonene. Tar en for seg antall omkomne fra vestlige land, var det flest svensker (543), deretter tyskere (537), finner (178), briter (149), sveitsere (106) og franskmenn (95).⁴ Mye av infrastrukturen ble ødelagt, og det var vanskelig å få oversikt over naturkatastrofens omfang i de første dagene.

3.1.1 Mangelfull informasjon

Mange av de norske turistene som hadde overlevd flodbølgen søkte til Phuket International Hospital for å få behandling og for å finne savnede. På sykehuset opprettet også ambassaden et improvisert kontor.

Umiddelbart etter tsunamien begynte de overlevende og etterlatte å henvende seg til norske myndigheter med forventninger om at myndighetene raskt ville formidle nødvendig informasjon til de berørte og ordne med praktisk støtte. Som granskningen av krisehåndteringen i etterkant av flodbølgekatastrofen har vist, var imidlertid kriseberedskapen gjennomgående for dårlig (Reinås-utvalget 2005).

3 United Nations (2006).

4 I Sverige har det oppstått en støttegruppe med hjemmesiden <http://www.tsunamisouls.se/visomfinns.htm>.

I Phuket – der mye av infrastrukturen var ødelagt – fantes det ingen systematiske registrerings- eller informasjonsverktøy. Forholdene i denne fasen var kaotiske. Ambassadens ansatte hadde ikke tilgjengelig annet enn et bord, telefon og noen post-it lapper å skrive på. I umiddelbar nærhet av bordet kretset journalister, pårørende, sårede og de som ville hjem. Det manglet også personale ved det kontoret ambassaden opprettet. De tilsatte klarte ikke å koordinere alle forespørselene de mottok. Sensitiv informasjon ble ikke håndtert konfidensielt. Ambassadepersonalet hadde ikke forhørt seg om hvilke nordmenn som var innlagt på sykehus. Telefoner kom inn fra pårørende i Norge som ville vite om noen av sine hadde overlevd. Mennesker som hadde overlevd, og som savnet noen, sto i samme kø som de som trengte pass for å komme seg hjem. Informasjonen som ble nedtegnet ble ikke tatt vare på. Mange av de pårørende og overlevende opplevde at de måtte melde sine savnede flere ganger (anonymiserte intervjuer).

3.1.2 Egen aktivisering

Dette førte til at en del av de pårørende som var på sykehuset satte i gang egne aktiviteter. De delte informasjonen de hadde med de andre pårørende som hadde behov for å vite om hva som hadde skjedd, og lagde også egne etterlysningsplakater med bilder av de savnede. De pårørende fikk bruke en datamaskin på sykehuset og opprettet sin egen hjemmeside. Bilder av de savnede ble oversendt fra myndighetene i Norge, og bildene ble distribuert til helsearbeiderne som skulle ut i katastrofeområdet (anonymiserte intervjuer).

Heller ikke det etablerte call-senteret i Utenriksdepartementet i Oslo maktet å håndtere de titusener av henvendelser fra pårørende de mottok. Det kom familiemedlemmer fra Norge til Thailand for å lete etter sine savnede. De reiste ut hver for seg, uten lokalkunnskaper og dermed uten oversikt over stedet og hva som burde gjøres eller hvordan de skulle gå frem for å finne de savnede. De etterlyste derfor informasjon og en form for samhandling og organisering fra myndighetenes side.

3.1.3 Konflikt og tillitsbrudd

Den 30. desember ble ambasadekontoret flyttet fra Phuket International Hospital til Pearl hotell i Phuket. Den 1. januar arrangerte den norske ambassadøren, som hadde kommet til Phuket fra Bangkok, et stort informasjonsmøte med de pårørende.

På møtet oppsto det en åpen konflikt med utgangspunkt i det de pårørende mente var mangelfull og uprofesjonell kommunikasjon fra ambassadepersonellens side. Representanter for Utenriksdepartementet behandlet de pårørende på en måte som disse oppfattet som uinteressert og respektløs. Det var i løpet av dette møtet at de pårørende begynte å tenke på å danne en støttegruppe (Reinås-utvalget 2005).

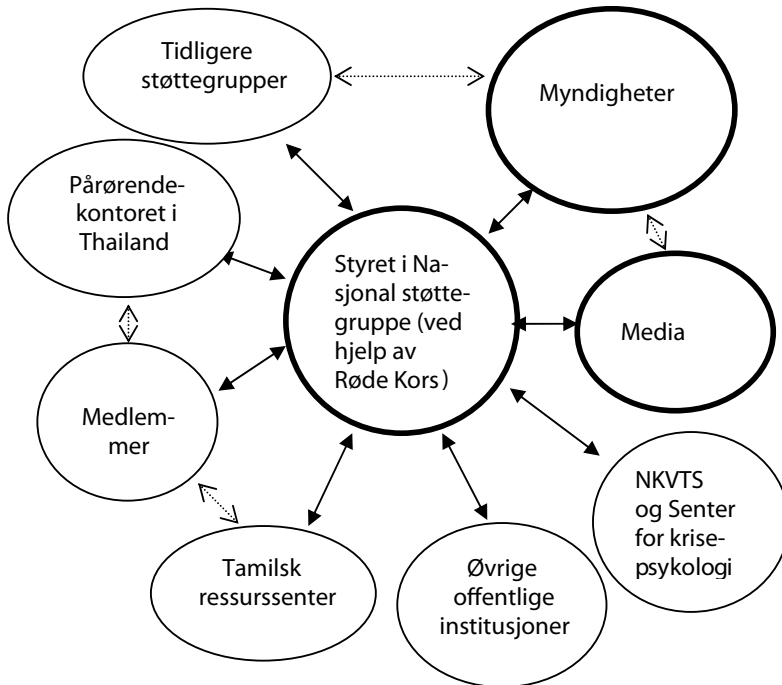
3.1.4 Myndighetenes bistand

Etter møtet ble Pårørendekontoret opprettet. Samtidig begynte ambassadepersonalet å innkalle til frokostmøter hvor alle som arbeidet med katastrofen ble oppdatert med ny informasjon. Representanter for Generalkonsulatet, kirken, Nye Kripos, helseteamet (som kom fra Norge) og representanter for de berørte deltok i møtene.

Sosial- og helsedirektoratet besluttet etter katastrofen å støtte dannelsen av en støttegruppe, og å gi hjelp med organiseringen. Direktoratet ba Norges Røde Kors om å stå for den praktiske bistanden. Røde Kors tok kontakt med en av de sentrale personene i den uformelle gruppen, et forslag til vedtekter ble utarbeidet og berørte innkalt til et konstituerende møte i Oslo.

3.1.5 Formell konstituering

Det første møtet i støttegruppen ble avholdt i Oslo 24. januar 2005. På møtet deltok overlevende og familiemedlemmer til 53 av de 84 omkomne, og i tillegg representanter for myndighetene, profesjonelle hjelpere samt ledere for tidligere støttegrupper. På møtet ble det opprettet et interimsstyre med ni medlemmer og seks varamedlemmer. Alle som ønsket å være med i styret fikk bli med, og styret besto både av overlevende og etterlatte, hvorav en var tamil. Det ble bevisst valgt et stort styre slik at det var flere som kunne dele på arbeidet. Dette var viktig fordi den enkelte til tider kunne ha behov for avlastning når de psykiske belastningene tilsa det (referat fra stiftelsesmøtet 24. januar 2005). Interimsstyrets (og senere styrets) kontaktflate kan illustreres i følgende modell:

Styrets leder ble valgt til pressetalsmann. Kontakten med media utviklet seg til en vekselvirkning mellom media og styret, hvor styret etter hvert klarte å skjerme seg mot medias nysgjerrighet, samtidig som styret også kontaktet media når det selv ønsket det (jf. Kallevik 2004).

3.1.6 Kontakt med de berørte

For at interimstyret skulle få kontakt med dem som var berørt av katastrofen, fikk støttegruppen anledning til å sende et informasjonsbrev om sin virksomhet, sammen med et brev som Sosial- og helsedirektoratet sendte ut til alle berørte som var registrert av Nye Kripos.

Det kommer tydelig fram i spørreundersøkelsen blant Nasjonal støttegruppes medlemmer at dette spilte en viktig rolle for at gruppen ble til. På spørsmål om hva som var deres kilde til kjennskap til støttegruppen, svarte 44 prosent av respondentene at kilden var informasjonsbrevet som støttegruppen sendte sammen med brevet fra Sosial- og helsedirektoratet etter katastrofen. Informasjonsbrevet var nesten like viktig som alle andre kilder til kjennskap til støttegruppen til sammen (TV, radio, personlige nettverk, aviser):

Tabell 3.1 Kilde til kjennskap til støttegruppen. Prosent

Annonse om støttegruppen i avis	2
Støttegruppen sendte informasjonsbrev sammen med Sosial- og helsedirektoratets brev etter katastrofen	44
Fant støttegruppens hjemmesider på internett	7
Så/hørte innslag på nyhetene i tv/radio om støttegruppen	18
Hørte om støttegruppen gjennom kontakt med venner, kollegaer.	15
Helsevesenet (legen, helsestasjon eller lignende) fortalte meg om støttegruppen	3
Var med på å starte støttegruppen	2
Møte etter tilbakekomst	2
Annet	2
Vet ikke/husker ikke	6

N = 205

3.2 Betingelser for at støttegrupper dannes

Foranledningen til at Nasjonal støttegruppe ble dannet var altså primært opplevelsen av mangelfull informasjon og uprofesjonell krisehåndtering fra myndighetenes side. Da prosessen med organisering av gruppen var i gang, bidro myndighetene likevel aktivt til å skape gode rammebetingelser for støttegruppen samt til rekruttering av medlemmer.

Flodbølgekatastrofen i Sørøst-Asia er verken den eneste katastrofen nordmenn har vært rammet av i nyere tid, eller den som har kostet flest nordmenn livet. Det finnes ulike måter å registrere storulykker på, og vi vil gjengi litt ulike tall. Siden 1945 er det tale om minst 73 storulykker i Norge eller med nordmenn som offer, og det totale antall døde er på minst 1 934 (se vedlegg). Registreringen begrenser seg da til de største ulykkene. En SINTEF-rapport som tar utgangspunkt i perioden 1970 til november 2001 dokumenterer 80 storulykker med et samlet antall omkomne på 1 174 (Jersin 2003). Og i en oversiktsartikkel over storulykker i 20-årsperioden fra 1994 til 2004 dokumenterer Sklet (2006) 38 ulykker med totalt 689 omkomne.⁵

Selv om tallene varierer, er det klart at det bare unntaksvis har oppstått formelle støttegrupper etter større ulykker og katastrofer, nærmere bestemt ved

⁵ I SINTEF-rapporten *Storulykker i Norge 1970–2001* (Jersin 2003) er storulykker definert som ulykker med minst fem omkomne, store materielle skader eller store miljøskader. Det er i hovedsak fokusert på det første kriteriet, men det gis også oversikt over brann og eksplosjonsulykker med større materielle skader i samme tidsrom, foruten større forurensningsulykker.

fem ulykker. Disse er kantringen av Alexander L. Kielland – plattformen (1980), brannen på Scandinavian Star (1990), Sleipner-forliset (1999), Åsta-ulykken 2000. Det ble også opprettet en støttegruppe etter flystyrten ved Mehamn, men denne har særtrekk som skiller den fra de øvrige støttegruppedannelser.

Hvorfor oppsto det støttegrupper nettopp ved disse fem ulykkene og ikke ved de øvrige ulykkene som har hendt i Norge etter 1945? Fire momenter ser ut til å ha spilt en rolle for tilblivelsen av støttegruppene.

3.2.1 Forbrukerorientering og selvhjelpsideologi

For det første har det ikke oppstått støttegrupper før 1980, og dannelsen av støttegruppe kan ses som en del av en bredere, mer allmenn samfunnsutvikling, med en perspektivforskyvning fra en sterk og aktiv stat til den frivillige sektoren og sivilsamfunnet. Det er mulig å se støttegrupper på bakgrunn av det en kan kalle en selvhjelpsideologi (Hjemdal, Nilsen & Seim 1998; Levy 2000; Fiskerstrand 2002: 10, 16; Seim 2006; jf Thuen & Carlsen 1998).

Denne selvhjelpsideologien har i visse situasjoner utviklet en selvforsterkende dynamikk. Det har vist seg at representanter for eksisterende støttegrupper alltid har tatt kontakt med overlevende og etterlatte ved nye katastrofer og oppfordret dem til å danne en støttegruppe (intervju med Christoph Wernersen; intervju med Odd Kristian Reme; intervju med Jan Harsem; intervju med Espen Walstad; intervju med Roy Erling Furre; Fiskerstrand 2002: 22–24). Som følge av billigere og raskere muligheter til å kommunisere over avstander er overføringen av erfaringer mellom tidligere og nye støttegrupper blitt mer intens (Quarantelli 1996).

3.2.2 Kulturell kompetanse

For det andre spiller kulturell nærhet og kjennskap til det norske samfunnet som rettslig-administrativt system en viktig rolle for at støttegrupper er blitt til. Kulturell nærhet er ikke identisk med begrepet etnisitet. Mennesker som ikke er etnisk norske eller statsborgere i andre land, kan likevel ha denne typen kunnskap. Et eksempel på dette kan være tamiler i Norge, som til en viss grad samarbeidet med Nasjonal støttegruppe og med det offentlige Norge (intervju med Robert Jayanthan; se også nedenfor, kapittel 3.2.7). Når mennesker som manglet denne kjennskap til det norske rettslig-administrative systemet har blitt rammet av en katastrofe i Norge, har det ikke blitt dannet

noen støttegruppe.⁶ Dersom en leter etter teoretiske modeller som kan belyse dette, kan ressursmobiliseringsteoriene være relevante. Kjernen i denne teoritradisjonen er at det er avgjørende i hvilken grad aktørene lykkes med å mobilisere ressurser for sine formål og dermed for å danne en organisasjon (Seim 2006:110).

3.2.3 Granskingsarbeid og aksept av risiko

For det tredje har det oppstått støttegrupper etter ulykker i ulike sektorer, med unntak av veisektoren. Det er et kjent fenomen fra trafikkforskningen at befolkningen aksepterer ulykkesrisikoen som er knyttet til veitrafikken i en helt annen grad enn ved andre former for transport. Dessuten vil trafikkulykker som regel bli håndtert av et lokalsamfunn, noe som muligens forebygger dannelse av en støttegruppe (Weisæth 2004).

Det virker også sannsynlig at de ulike granskingstradisjonene i de ulike sektorer kan bidra til å skape, vedlikeholde eller svekke tillit hos de berørte. Granskingen av flyulykker er strengest og mest standardisert, sammenliknet med granskingen av sjøfarts- eller togulykker (Jersin 2000; Jersin 2003; Sklet 2006: 159; Røed-Larsen 2006: 190–193; <http://www.aibn.no>). Unntaket som bekrefter reglen er flystyrten ved Mehamn (<http://no.wikipedia.org/wiki/Mehamn-ulykken>). Misnøye med granskingsarbeidet etter denne ulykken førte til at fire etterlatte og et assosiert medlem dannet en støttegruppe i 2003, 21 år etter ulykken.

3.2.4 Erosjon av tillit

Et fjerde og siste moment har å gjøre nettopp med nedbryting av tillit. Mennesker går vanligvis ut fra at omgivelsene deres ikke er fiendtlig innstilt, at de er åpne og forutsigbare. Men i visse tilfeller kan tilliten eroderes og erstattes med mistillit (Luhmann 2000; se også Goffman 1971: 318–471). Tillit kan forstås som en menneskelig mekanisme for å redusere sosial kompleksitet. Mennesker har bare oversikt over – og kontroll med – et lite utsnitt av omgivelsene sine. For ikke å bli handlingslammet må de ha betydelig tiltro til de etablerte systemene rundt dem. Siden det bare unntaksvis har oppstått støttegrupper, kan det virke som

6 Tre eksempler på dette er flystyrten ved Operafjellet på Svalbard i 1996 (da 130 russiske og ukrainske gruvearbeidere samt familiemedlemmer og 11 medlemmer av besetningen døde), gruveulykken i Barentsburg i 1997 med 23 omkomne, ikke-norske arbeidere og Rocknesforliset 19. januar 2004 der 18 personer omkom, deriblant 16 filippinere.

om overlevende og pårørende til å begynne med har hatt tillit til at ansvarlig og/eller myndighetene ville gjennomføre de nødvendige tiltak. De gikk bare til handling hvis de opplevde krisesituasjonen som handlingskrevende, fordi etablerte systemer ikke iverksatte effektive tiltak (Quarantelli 1996).

Støttegruppene har oppstått når de berørte opplevde at det ikke fantes etablerte systemer (først og fremst ansvarlig bedrift og myndighetene) som håndterte katastrofen på en tilfredsstillende måte. Denne prosessen kan også beskrives som en erosjon av tillit. Tillitserosjonen kan være et resultat av ulike oppfatninger om hva som er riktig og galt når en katastrofe rammer, og at motparten ikke kan eller vil tre inn i en dialog. En av støttegruppelederne forsøkte å beskrive hva som kan føre til dannelse av støttegrupper: «Hvis det oppstår en kollektiv opplevelse av at ting ikke skjer på den måten de skal skje på», er de pårørende nødt til å «ta skjeen i egen hånd» (intervju med tidligere leder for Kielland-Fondet Odd Kristian Reme).

Uhensiktsmessige informasjons- og kommunikasjonsstrategier fra de ansvarlige eller myndighetene har i ulik grad spilt en rolle for at tillit har erodert, eller ikke oppstått, og derved bidratt til at støttegrupper har blitt etablert. Dette kan dreies seg om at den eller de ansvarlige

- gir ufullstendig informasjon
- gir bevisst feil informasjon
- informerer i stedet for å kommunisere
- kommuniserer på en uprofesjonell måte

3.2.1 Antall ofre

Et høyt antall ofre synes ikke nødvendigvis å føre til at en støttegruppe blir til. Av de fem ulykkene som førte til støttegrupper, er det to ulykker med færre enn 20 omkomne, og ved to ulykker er flere enn 100 personer omkommet. Under den femte katastrofen omkom 84 personer. Det finnes flere storulykker i Norge i samme periode der offertallet er høyt, uten at dette har ført til støttegruppedannelse, for eksempel flystyrten ved Torghatten i Nordland i 1988 (36 døde) eller flyulykken ved Operafjellet på Svalbard i 1996 (141 døde).

3.2.2 Sammenfallende faktorer

Hvordan kan disse funnene oppsummeres? Det er en rekke sammenfallende faktorer som fører til at de berørte har dannet støttegrupper (og det vil antakelig

også være det ved framtidige katastrofer). Vi har trukket fram fire momenter som kan bidra å forklare hvordan støttegrupper er blitt til, nemlig selvhjelpsideologien, kulturell nærhet, dårlig granskingsarbeid og tillitserosjon.

4

Organisering og ressurser

I dette kapitlet tar vi for oss Nasjonal støttegruppe som organisasjon, og sammenlikner gruppen med de øvrige støttegruppene. Hvem er deltakerne og hvordan har de organisert seg? Vi vil vise at støttegrupper har en noe løs oppbygging, at de har budsjett av varierende størrelse og at dette kan resultere i et stort ansvar og en stor belastning for ledelsen og nøkkelpersonene i støttegruppen. Vi vil deretter se nærmere på hvilke undergrupper som har oppstått og kan oppstå i støttegrupper, og hvilke mulige interne konfliktilinjer en kan skimte.

4.1 Organisatoriske trekk ved støttegruppene

I dette avsnittet vil vi gi en kort oversikt over hvordan støttegruppene har vært organisert. Hvor mange medlemmer har støttegruppene hatt, hvor mye deltar de i ulike aktiviteter, hvilke personmessige og økonomiske ressurser har gruppene hatt og hvordan er samarbeidet med myndighetene?

4.1.1 Antall medlemmer

Det er vanskelig å gi en oversikt over det nøyaktige antallet medlemmer i støttegruppene. Tabell 4.1 viser de medlemstallene støttegruppene selv opererer med.

Tabell 4.1 Antall medlemmer i seks støttegrupper

Gruppe	antall medlemmer
Kielland-Fondet	omtrent 120
Scandinavian Star-gruppen	opp til 400
Sleipnergruppen	omtrent 120
Åstagruppen	omtrent 120
Nasjonal støttegruppe	mellom 464 og 797

Den første lederen i Nasjonal støttegruppe oppga at det var 382 overlevende, 251 etterlatte og 35 som var overlevende og samtidig hadde mistet noen i flodbølgekatastrofen. Til sammen utgjorde dette 668 personer. Hvis en setter dette tallet som 100 prosent, utgjør de overlevende drøyt 57 prosent,

de etterlatte knapt 38 prosent og de som både var overlevende og samtidig hadde mistet noen, fem prosent.

Imidlertid er det stor usikkerhet knyttet til antall medlemmer. Da vi ba Nasjonal støttegruppe om adresser til utsendelse av spørreskjemaet, fikk vi, som tidligere nevnt, oppgitt 464 unike adresser. Medlemmene hadde blitt registrert med en kontaktperson per husstand, og dermed hadde gruppen ikke oversikt over hvor mange enkeltindivider som var medlemmer.

Nasjonal støttegruppe har vært åpen for alle personer som var berørt av flodbølgekatastrofen. Medlemskapet har vært gratis og uten forpliktelser. Interesserte meldte seg inn i støttegruppen via gruppens hjemmeside. Interimsstyret hadde intensjon om å lage både en database med medlemsregister og å kartlegge medlemmenes behov. Dette ble ikke fulgt opp slik intensjonen var. Siden medlemskapet har vært gratis har det vært vanskelig å føre et nøyaktig medlemsregister med oversikt over hvor mange medlemmer det har vært i støttegruppen..

Det er også visse vansker knyttet til å sammenlikne medlemstallene for de øvrige støttegruppene. Med ett unntak, krevde ikke gruppene kontingent fra medlemmene sine.⁷ Det var bare i begynnelsen av støttegruppens virksomhet at medlemmene ble registrert. Så lenge den enkelte ikke selv meldte seg ut av gruppen, sto han eller hun fortsatt oppført som medlem. På denne måten ble ikke det passive frafallet registrert. Dette betyr at fire av støttegruppene ikke har hatt gode opplysninger om antall medlemmer over tid. Dette kan ha sammenheng med at støttegruppene ikke har hatt ressurser til å føre og vedlikeholde et medlemsregister.

Informantene fra de tidligere støttegruppene påpekte at det var et betydelig frafall blant medlemmene over tid (intervjuer med Rita Engh Heflo; Jan Harsem; Anstein Gimse). Kielland-Fondet ble formelt nedlagt på midten av 1990-tallet, og styret i Scandinavian Star-gruppen fikk i 1995 mandat av medlemmene til å operere uten medlemsmøter. Sleipner- og Åsta-gruppene er i en fase uten vesentlig aktivitet, en slags beredskap i forhold til nye skips- eller togkatastrofer. I november 2007 var det tegn som tydet på at også Nasjonal

7 Bare Kielland-Fondet krevde kontingent av medlemmene fra 1983. Kontingenten var til å begynne med på kr 100,-, senere ble den økt til kr 200,-. Imidlertid var dette et unntak, og ingen av de fire andre store støttegruppene hadde tilsvarende god oversikt over medlemmene.

støttegruppe vil avslutte sin virksomhet om ikke alt for lenge, eller i alle fall redusere arbeidet til et minimum.⁸

Det er mulig å tolke det lave antall svar i spørreundersøkelser, som både vi og andre har gjennomført, som et resultat av frafall blant medlemmene. Sleipner-støttegruppen gjennomførte en spørreundersøkelse blant sine medlemmer. Skjemaet ble sendt til omtrent 144 personer, men det kom bare 12 tilbakemeldinger, det vil si bare 10 prosent av de 120 medlemmene som støttegruppen opererer med i offisielle sammenheng.

Vi vurderer frafallet primært som et tegn på at behovet for å være med i støttegruppen har minsket eller forsvunnet. Sett i sammenheng med det omfattende arbeid støttegrupper nedlegger, er det lite sannsynlig at medlemmene trekker seg ut av støttegruppene på grunn av resignasjon eller misnøye. I spørreundersøkelsen blant medlemmene i Nasjonal støttegruppe ble respondentene bedt om å gi en samlet vurdering av sin opplevelse av støttegruppen. Omtrent to tredjedeler av respondentene, 63 prosent, svarte at de fra moderat til stor grad var fornøyd med støttegruppen. Det var bare 6 prosent som var direkte misfornøyd. Det var først og fremst de medlemmene som hadde deltatt i de ulike reisene som var fornøyde. Mens over 60 prosent av de som hadde deltatt i stor grad var fornøyde, var bare 32 prosent av de som ikke hadde deltatt fornøyde. Det var de etterlatte som i størst grad var fornøyde, hele 72 prosent av dem som hadde mistet noen, men som ikke selv var i området, var i stor grad fornøyde med støttegruppens virksomhet.

4.1.2 Deltakelse i støttegruppene

En selvhjelpsgruppe kjennetegnes som nevnt av at deltakerne i utgangspunktet er fremmede for hverandre, men har et felles problem og kommer sammen for å mestre vanskelighetene i fellesskap. Derfor er det av betydning å vite om deltakerne var aktivt med i felles aktiviteter. I tabellen nedenfor gis en oversikt over respondentenes deltakelse i felles aktiviteter.

⁸ Leder av Nasjonal støttegruppe uttalte i et intervju med Nettavisen at støttegruppen skulle legges ned halvannet år etter stiftelsen. Årsaken til dette var at Sosial- og helsedirektoratet signaliserte at det ikke ville bli bevilget ytterligere midler til drift av støttegruppen. Det har likevel vært en viss aktivitet i støttegruppen etter dette, blant annet ble det holdt årsmøte 26. november 2006, der det ble valgt nytt styre.

Tabell 4.2 Grad av deltakelse i støttegruppens aktiviteter eller tilbud. Prosent

	Ikke deltatt	I liten grad	I moderat grad	I stor grad
Holdt meg oppdatert via nettsidene til støttegruppen	13	17	34	36
Deltok i støttegruppens nettforum	74	19	5	2
Forberedt de ulike aktiviteter til støttegruppen	84	10	3	3
Bidrott med annen hjelp til arbeidet med støttegruppen	81	10	4	4

N = 205

Tallene viser at respondentene først og fremst var aktive ved at de holdt seg oppdatert via hjemmesidene til støttegruppen. 70 prosent av dem som svarte gjorde dette i moderat eller stor grad. Mulighetene til deltakelse i støttegruppens nettforum var teknisk vanskelig, noe som vi ikke var klar over på tidspunktet da spørreskjemaet ble utviklet. Den lave andelen som har svarte at de hadde deltatt kan ha vært en følge av det. Bare henholdsvis 6 og 8 prosent av respondentene var i noen særlig grad med på å forberede ulike aktiviteter til støttegruppen eller bidro med annen hjelp til arbeidet i støttegruppen.

Respondentene ble også spurt om de hadde deltatt på andre aktiviteter i støttegruppens regi, nærmere bestemt stiftelsesmøte, årsmøte, og minnereisene til Thailand.

Tabell 4.3 Deltakelse i aktiviteter i støttegruppens regi. Prosent

Stiftelsesmøte	10
Årsmøte	11
Både årsmøte og stiftelsesmøte	4
Minnereise	45

N = 205

Det var flest som hadde deltatt i minneturen (som myndighetene arrangerte og finansierte) og turen for de overlevende (som støttegruppen arrangerte). I alt hadde 45 prosent av respondentene deltatt på en av disse turene.

Deltakerne var derimot i mindre grad med på de andre aktivitetene i støttegruppens regi. Bare en fjerdedel av respondentene hadde deltatt i stiftelsesmøte og/eller årsmøte i støttegruppen. Deltakelsen var naturlig nok størst for dem som bodde i helseregionene Øst og Sør, lavest for dem fra Midt-Norge.

En kan ikke slutte fra det lave aktivitetsnivå blant medlemmene flest at medlemmene helt har mistet interessen for støttegruppens virksomhet. Erfaringer de øvrige støttegruppene har gjort, tyder på at den hvilende medlemsmassen

til en viss grad blir reaktivert ved spesielle anledninger, som ved presentasjon av granskingsrapporter, forberedelse av rettssaker, minnearrangementer og liknende. Da minnesmerket for Scandinavian Star-katastrofen ble avduket i april 2006 – 16 år etter brannen – deltok 300 personer i arrangementet. Denne aktivitetsstrukturen er for øvrig ikke så ulik andre typer grupper som for eksempel grupper for krigsveteraner.

4.1.3 Økonomiske og personellmessige ressurser

Ressursgrunnlaget for støttegruppene har variert. En oversikt som i all hovedsak er basert på en undersøkelse Sosial- og helsedirektoratet selv har foretatt viser følgende bilde: Nasjonal støttegruppe fikk bevilget lønnsmidler fra stat og kommune til lederen i ett år, lønns- og driftsmidler til sekretær (20 prosent stilling) og kontoret ved Røde Kors, lønns- og driftsmidler til Pårørendekontoret i Phuket og til en prosjektmedarbeider som hadde tilknytning til Tamilsk ressurscenter. Dessuten finansierte Sosial- og helsedirektoratet to turer for de etterlatte til Thailand. Videre støttet direktoratet en familie som ikke hadde råd til å delta på en av turene for de overlevende, og finansierte lønn til et helseteam som støttet de overlevende i Thailand.⁹ Vi anslår totalsummen til omtrent elleve millioner kroner.¹⁰

Fra sommeren 1980 til september 1981 var det et nettverk av etterlatte og overlevende etter Alexander L. Kielland-kantringen. I september 1981 dannet disse Kielland-Fondet, som ble organisert som en stiftelse, med et styre på tre personer. Medlemmene i Kielland-Fondet var de eneste som betalte kontingent. Først var denne på kr 100,-, senere ble den økt til kr 200,-. Som et resultat av økningen gikk antall medlemmer ned. I 1983 reorganiserte støttegruppen seg, og Kielland-Fondet ble en medlemsorganisasjon. Omorganiseringen ble gjennomført for å ivareta et demokratisk styresett (intervju med tidligere leder Odd Christian Reme).

Scandinavian Star-støttegruppen hadde tilsatt en person i to år etter katastrofen. Utgiftene ble dekket av henholdsvis Assuranceforeningen Skuld og regjeringen. Tidligere leder for støttegruppen anslår totalt beløp over de

9 Når direktoratet som regel ikke betalte reiser overlevendes reiser tilbake til Thailand ble dette begrunnet med at overlevende som hadde en reiseforsikring kunne bruke erstatningene for å dekke omkostningene for en slik reise.

10 Sosial- og helsedirektoratet, arkivkode 533, jnr. 05/743, Norges Røde Kors – Tilskudd til Nasjonal støttegruppe for de etterlatte, overlevende og berørte etter flomkatastrofen 2004, brev SHdir – HOD, 18.3.2005, jnr. 05/7434-4.

to første årene til drøyt en million kroner. Staten bidro også ved senere anledninger med mindre beløp. Scandinavian Star-gruppen fikk til disposisjon kontorlokaler og møtelokaler hos Røde Kors, og dessuten sekretærassistanse. Det er usikkert om støttegruppen på et senere tidspunkt betalte husleie.

Sleipner-støttegruppen mottok, ifølge dens tidligere leder, kr 200 000,- til kr 250 000 i støtte fra Assuranceforeningen Skuld, samt kr 100 000,- fra Sosialdepartementet. Støttegruppen igangsatte flere innsamlingsaksjoner til blant annet søk etter savnede, lys på ulykkesskjæret og til minnestøtte. Disse midlene var knyttet til konkret prosjektarbeid. Støttegruppen fikk senere refundert utgifter for søk av savnede fra Helse- og Sosialdepartementet og Justisdepartementet. I de seneste årene gjennomførte gruppen en innsamlingsaksjon for å gå til sak mot Sjøfartsdirektoratet. Det kom inn kr 50 000,-, som ikke var tilstrekkelig til å reise rettsak (intervju med leder Tove Følid).

Åsta-gruppens økonomiske og personellmessige ressurser er vanskelig å dokumentere. Verken Sosial- og helsedirektoratet eller vi har lyktes med å få opplysninger fra støttegruppen etter Åsta-ulykken. Evaluering av den helsefaglige oppfølgingen etter ulykken som ble utført av Hemil-senteret ved Universitetet i Bergen, oppgir at støttegruppen mottok kr 100 000,- i støtte fra forsikrings-selskapet Vesta, samt kr 100 000,- fra NSB (Thuen & Singhammer 2003: 14). Dette beløpet er antakelig alt for lavt stipulert fordi en må legge til ressurser som NSB brukte, blant annet til tre kollektive samlinger for etterlatte som fant sted i løpet av det første året, og til avlønning av eksterne konsulenter.

Gruppen av etterlatte etter Mehamn-ulykken fikk bevilget omtrent kr 200 000,- for å drive støttegruppen. Dette skjedde i 2003, i forbindelse med den tredje granskningen av ulykken. Det var utelukket at midlene kunne brukes til å engasjere en advokat for å forberede søksmål. Da advokat Komnes på vegne av støttegruppen i 2005 søkte om kr 40 000,- til juridisk bistand ble dette avslått (*Nordlys*, 21.6.2005; korrespondanse Inger Luther og Karin Hovring – Frank Meyer, 2006).

Utover den finansielle støtten, fikk støttegruppene i ulik grad organisatorisk hjelp fra eksterne og profesjonelle organisasjoner. Nasjonal støttegruppe fikk organisatorisk hjelp fra Norges Røde Kors. Kontorlokalene og sekretærassistanse ble finansiert av Sosial- og helsedirektoratet. Nasjonal støttegruppe og Den norske sjømannskirken samarbeidet om å drive Pårørendekontoret i Phuket. Koordinatorstillingen for kontoret ble finansiert av Sosial- og helsedirektoratet. Også fra privat hold og næringslivet har det til tider kommet betydelige tilskudd.

Økonomisk kan den første tiden i et støttegruppearbeide være den mest vanskelige. Slepner-gruppens leder la til å begynne med ut penger fra egen lomme for å dekke utgifter støttegruppen hadde. Men også over tid er støttegruppearbeid underfinansiert. «Det manglet ikke på ideer til meningsfulle prosjekter, men det manglet penger» (intervju med Roy Erling Furre).

4.1.4 Samarbeid med myndighetene

Ingen andre støttegrupper har fått et så nært og tett samarbeid med myndighetene som Nasjonal støttegruppe. Så langt vi kan se ble det her etablert en ny modell for samarbeid. Dette kan muligens ha sin bakgrunn i at myndighetene ved denne katastrofen var den direkte motparten til støttegruppen. De andre støttegruppene forholdt seg først og fremst til bedrifter.

Sammenliknet med de tidligere støttegruppene, var også Nasjonal støttegruppe den som fikk mest anerkjennelse av motparten – myndighetene – og best gjennomslag for sine krav. I Mathiesens terminologi var Nasjonal støttegruppe mest «inndefinert» og minst «utdefinert». Der andre støttegrupper kjempet mot ressurssterke motparter, hadde Nasjonal støttegruppe, bortsett fra visse vansker i begynnelsen, et godt samarbeid med myndighetene.

Som tidligere nevnt, bevilget myndighetene i overkant av ti millioner kroner til forskjellige tiltak og støtte til overlevende og etterlatte etter flodbølgekatastrofen, hvis en inkluderer avlønning av leder og andre tilsatte, drift av støttegruppen, minneturene for de etterlatte og noe støtte til turer for de overlevende.

Nasjonal støttegruppe fikk også god tilgang til sentrale beslutningstakere i ulike myndighetsorganer. Helse- og omsorgsdepartementet hadde ansvar for oppfølging av de pårørende etter flodbølgen, og delegerte det utøvende arbeidet til Sosial- og helsedirektoratet. Den privilegerte tilgangen til myndighetene foregikk ved at Sosial- og helsedirektoratet fra og med februar 2005 etablerte et fast ukentlig kontaktmøte med representanter for støttegruppen og representanter fra ulike myndigheter («onsdagsmøtene»). Møtene var ukentlige i starten, og annen hver uke etter hvert, i takt med at behovet for møter ble mindre. Fra juni ble det avholdt møter en gang hver måned, med et siste møte 15. november 2005.

«Onsdagsmøtene» var ressurskrevende for myndighetene, men var til stor hjelp for støttegruppens arbeid. Støttegruppen kunne på forhånd komme med innspill til dagsorden og om hvilke direktorater, departementer eller andre instanser de ønsket representert på møtet. Direktoratet innkalte representanter

for disse instansene. Det som også var spesielt var at representantene som møtte på «onsdagsmøtene» var ledere med beslutningsmyndighet, slik at støttegruppen kunne få tilbakemeldinger om vedtak der og da. Sosial- og helsedirektoratet uttalte at de betraktet arbeidet «ikke som komplisert, men tidkrevende». Støttegruppen skrev i sitt infobrev nr. 1, 2005, at deres inntrykk var «at det er stor vilje til å lytte til de ønsker Støttegruppen formidler».

Ved siden av representanter for Helse- og omsorgsdepartementet, møtte også representanter for blant annet Nye Kripos, Politidirektoratet, Rikstrykdeverket, Utenriksdepartementet, Norges Røde Kors og NKVTS.

En rekke temaer ble behandlet på møtene. I begynnelsen argumenterte støttegruppen for at thailandske myndigheter skulle fortsette å lete etter savnede. Videre skulle identifisering av likene påskyndes. Dernest var gruppen opptatt av helsevesenets oppfølging av overlevende og etterlatte. Videre var det viktig å sikre at den enkelte pårørende ble fulgt opp med henblikk på å få kontakt med fastlege. Det ble åpnet gratis telefonlinjer der pårørende kunne få informasjon om helsetjenester og dessuten en gratis telefonlinje der en fikk opplysninger om forsikringsoppgjør.

Støttegruppen fikk også kontakt med politikere og embetsmenn på høyeste hold. Blant disse var både statsminister, justisminister, utenriksminister, og helse- og omsorgsminister.

4.2 Interesseforskjeller innad i støttegruppene

I Nasjonal støttegruppe fantes det flere undergrupper med ulike behov og interesser ut fra:

- overlevende og etterlatte
- statsborgerskap og etnisitet
- kjønnsroller
- generasjonsspesifikke behov

I de øvrige støttegruppene, og til dels også i Nasjonal støttegruppe, har vi også funnet skiller knyttet til følgende tre kriterier:

- personlige motsetninger
- ekspansjon og intensitet av virksomheten
- medlemmer som kan sees som representanter for motparten

4.2.1 Overlevende og etterlatte

De etterlatte og de overlevende har til dels hatt like, til dels ulike behov og interesser i etterkant av katastrofene. Ifølge noen av de overlevende i Nasjonal støttegruppe, var det de etterlatte som i den første tiden etter katastrofen fikk mest offentlig oppmerksomhet, selv om de var færre.¹¹ Dette gjenspeilet seg også i at det fra begynnelsen og i nesten to år var en etterlatt som var styreleder, inntil en representant for de overlevende overtok som leder i slutten av november 2006. I NRKs rundspørring blant de overlevende etter flodbølgekatastrofen ga flere overlevende uttrykk for at de pårørende fikk for mye oppmerksomhet. En sa det slik:

Jeg synes det har vært altfor ensidig fokus på pårørende både fra flodbølgestøttegruppen og myndigheter. Slik har vi, som bare overlevde monsterbølgen, kommet helt i skyggen med våre problemer (NRK, Rundspørring blant overlevende etter flodbølgekatastrofen, jul 2005).

Behovs- og interesseforskjellen mellom overlevende og etterlatte gjorde seg også gjeldende i forhold til minneturer til katastrofeområdet. Den første gruppen som fikk en betalt og organisert reise til Thailand var de etterlatte. Dette førte til misnøye blant de overlevende som mente de hadde et like stort behov for å reise tilbake (NRK, Rundspørring blant overlevende etter flodbølgekatastrofen, jul 2005). Som vi senere skal vise, hadde deltakelse i en av reisene (minnereise for de etterlatte eller tur for de overlevende til Thailand) stor betydning for hvor fornøyd deltakerne var med støttegruppen alt i alt.

Etter flodbølgekatastrofen opplevde de to gruppene ulik legitimitet av deres offerstatus. Noen overlevende ga uttrykk for at de slet med dårlig samvittighet nettopp fordi de hadde overlevd. De opplevde at deres lidelse ikke ble sett på som legitim i forhold til sorgen til de som hadde mistet en nær person.

Generelt har de to gruppene også ulike tidsperspektiv og virksomhetsfelt. De etterlatte har et lengre tidsperspektiv. Døden til deres nærmeste er endelig, og de skal aldri glemmes. Derfor er de etterlattes oppmerksomhet mer rettet mot oppgaver som å finne de savnede og begrave de omkomne, arrangere minnearrangementer, opprette minnesmerker og delta i sorggrupper med mer. Tidsperspektivet for de overlevende vil være avhengig av deres psykiske reaksjoner. For dem som lider av alvorlige posttraumatiske reaksjoner, er den

11 Det samme hevdet overlevende etter Åsta-ulykken. Thuen & Singhammer 2003: 22 ff.

psykologiske oppfølgingen og det å vende tilbake til et normalt liv den mest påtrengende oppgaven. Vi vil i denne sammenhengen henvide til en studie utført av NKVTS om de psykiske reaksjonene hos mennesker som oppholdt seg i katastrofeområdet (Lindegaard et al. 2007).

Hvordan var styrkeforholdene mellom overlevende og etterlatte ved de øvrige støttegruppene? Fantest det liknende behovs- og interesseforskjeller som i Nasjonal støttegruppe?

I Kielland-Fondet var det et flertall av etterlatte, og i Sleipner-gruppen et flertall av overlevende (69 overlevende og 51 etterlatte). Det er mer usikkerhet omkring hvilken kategori det var flest av i Scandinavian Star- og Åsta-gruppene (Fiskerstrand 2002: 21). Spesielt tydelig ble en viss forskjell mellom overlevende og etterlatte i støttegruppen etter Åsta-ulykken 2000. Overlevende har i ettertid gitt uttrykk for at de fant situasjonen beklemmende. Noen følte skyld ved eksponering for de etterlattes smerte og sorg (Thuen & Singhammer 2003: 30).

I Åsta-støttegruppen oppsto det også visse behovs- og interesseforskjeller mellom overlevende og etterlatte med hensyn til ansvarliggjøring av de skyldige. Motparten i denne saken så forskjellene mellom etterlatte og overlevende og konkluderte på følgende måte: «I etterkant så vi at en felles samling var galt. Bitterheten fra de pårørende og deres behov overskygget de overlevendes behov. De overlevende ble ydmyke, stille og tenkte kanskje at deres behov ikke var noe i forhold til de etterlatte» (anonymisert intervju med NSB-representant, sitert i Thuen & Singhammer 2003: 29).¹²

På grunn av de relativt tydelige interesseforskjellene mellom etterlatte og overlevende i Åsta-støttegruppen konkluderte forfatterne av evalueringen av den helsefaglige oppfølgingen av togulykken på Åsta med at det vil være best for den enkeltes helse om gruppene ble holdt fra hverandre.

Disse konklusjonene virker naturlige i etterkant av erfaringene fra Åsta-ulykken. Sett i lys av erfaringene som har nedfelt seg i datamaterialet fra flere støttegrupper mener vi likevel at det er viktig at en ikke overvurderer forskjellen mellom etterlatte og overlevende. Som nevnt er det også noen som er både etterlatte og overlevende. Det vil være effektivt å ha minst en felles samling for de to undergruppene, dersom en ønsker å sørge for en rask formidling av førstehåndsinformasjon fra de overlevende til de etterlatte. Det samme gjelder når en ønsker å aktivisere de overlevende som et ledd i deres bearbeidelse av

12 Andre virksomhetsfelt, som for eksempel å få til et erstatningsoppgjør, framkaller etter alt å dømme ikke like sterke interesseforskjeller mellom etterlatte og overlevende.

katastrofeerfaringene. Det er også viktig å understreke at konflikten synes å minske over tid.

4.2.2 Statsborgerskap og etnisitet

Også statsborgerskap og etnisitet var årsaker til visse interessemotsetninger innad i Nasjonal støttegruppe. Den lokale befolkningen i Sørøst-Asia ble i betydelig større grad rammet av flodbølgen enn nordmennene som var på ferie i regionen. Mange tamiler og acehnesere som bor i Norge, eller norske statsborgere med opphav i Sri Lanka eller regionen Aceh i Indonesia, mistet familiemedlemmer, venner og bekjente. Det gikk hardt ut over enkelte familier. For eksempel mistet en tamilsk familie, bosatt i Bremanger i Sogn og Fjordane, 17 familiemedlemmer i katastrofen (*Firdaposten* 4. januar 2005). Det er gjennomført forskning om tamilers og acehneseres reaksjoner på katastrofen og deres situasjon i etterkant av tsunamien.

Behovene til acehnesere, tamiler og andre med opphav i katastrofeområdet og som var bosatt i Norge, skilte seg på mange måter betydelig fra de etnisk norske etterlattes behov, selv om bearbeiding av sorg var like påtrengende. Mennesker med opphav i katastroferegionen hadde i tillegg behov for å få informasjon om situasjonen til og å hjelpe sine egne i Sørøst-Asia. «**Dei treng mat, medisin, vatn og klede, primært, men også ein stad å bu. Livsgrunnlaget er rive opp. Fiskebåtane og alt utstyret er heilt øydelagt. Motorane, garna.** Alt,» uttalte Mannivannan Mohanaranjah til *Firdaposten* (4. januar 2005). I Sogn og Fjordane startet tamilene en innsamlingsaksjon. Bare i Førde samlet den lokale tamilske minoriteten inn kr 207 000,-, dels på dørene, med bøsser utenfor butikker, men også som gaver fra sentrale lokale bedrifter som Ewos, BB Gruppen og Florø kommune (*Firdaposten*, 4. januar 2005).

Et annet viktig behov for mange av flyktningene og innvandrerne med bakgrunn i katastroferegionen, var å reise til hjemlandene sine. Dette reiste utfordringer både med hensyn til økonomi og til praktiske og formelle muligheter til å reise tilbake knyttet til statsborgerskap, pass osv. Et problem de også måtte ta stilling til var borgerkrigssituasjonen på Sri Lanka og i provinsen Aceh, og om det var mulig å reise tilbake uten fare for livet.

I første omgang var det statsborgerskap som avgjorde om innvandrere fikk reisestøtte til opphavsregionene sine eller ikke. Dersom de var etterlatte etter norske statsborgere som hadde omkommet i Sørøst-Asia, ble reisestøtte innvilget. For å hjelpe flyktninger og innvandrere som ikke var norske statsborgere, men «hardt rammet av flodbølgekatastrofen», opprettet regjeringen

en støtteordning, slik at disse kunne få støtte til besøksreiser for å ta del i sorgen sammen med gjenlevende familie.¹³ Ordningen ble administrert av *International Organization for Migration (IOM)* i Oslo. Gjennom denne ordningen fikk 135 innvandrere hjelp til å reise til sitt hjemland for å lete etter familiemedlemmer, delta i minneseremonier, ta vare på og hjelpe de overlevende og bidra i katastrofearbeidet. Ordningen var tidsbegrenset fordi den ikke skulle misbrukes til ferieopphold eller liknende. Det var innvandrere fra alle nasjonaliteter som kunne søke om slik støtte, enten de var norske statsborgere, hadde en permanent oppholdstillatelse eller bosettingstillatelse, eller hadde oppholdt seg i Norge i mer enn tre år og oppfylte kriteriene for en permanent oppholdstillatelse. Støtteordningen omfattet også en erstatningsordning for mennesker som hadde reist spontant til hjemlandet sitt i forkant av at prosjektet var kommet i stand. IOM oppgir på sin hjemmeside at omtrent 60 familier i Norge benyttet seg av reiseordningen. Dessuten kunne IOM tilby informasjon om situasjonen i hjemlandet, hjelp med å ordne reisedokumenter og logistisk hjelp med å organisere selve reisen (<http://www.iom.no/>; se også Stige 2006; Moen 2007; Neumayer 2007; Sveaas 2007).

Flyktninger og innvandrere i Norge med opphav i katastroferegionen fikk tilfredsstilt en del av sine behov gjennom andre organisasjoner enn støttegruppen. Det var primært Tamilsk ressurscenter, Oslo kommune og de enkelte bydelene i Oslo, samt en del Rogalandskommuner, som organiserte støttearbeidet. Sosial- og helsedirektoratet finansierte en full stilling som miljøarbeider med tilknytning til ressurscenteret i to måneder for å organisere støttearbeid blant den tamilske befolkningen.

Nasjonal støttegruppe hadde, sett under ett, lite å tilby de av sine medlemmer som hadde bakgrunn i katastrofeområdet. Reisetilbudene som støttegruppen medvirket å få i stand, henvendte seg utelukkende til de etnisk norske etterlatte. Ingen av minnearrangementene til støttegruppen var spesielt myntet på de tamiler, acehnesere eller thailendere i Norge som hadde mistet familie, slektninger eller venner i flodbølgekatastrofen. Støttegruppen ble først og fremst en støttegruppe for etniske nordmenn.

Kielland-Fondet hadde mange engelske medlemmer, og Scandinavian Star-støttegruppen hadde en rekke danske og andre statsborgere, og også

13 http://www.flomkatastrofen.no/minoriteter_i_norge/85.html

Åsta støttegruppen hadde utenlandske medlemmer, uten at spesielle interese-konflikter kan knyttes til dette.¹⁴

4.2.3 Kjønnroller

I Nasjonal støttegruppe var kvinnene underrepresentert, både i interimstyre i den første fasen av gruppens virksomhet og etter at et ordinært valgt styre kom på plass i september 2005. I interimstyret var det fire kvinner og fem menn, og seks menn som fungerte som varamedlemmer. Da det den 10.09.2005 ble valgt et ordinært styre med åtte styremedlemmer og fire varamedlemmer, var det bare to kvinner blant de ordinære medlemmene og en blant varamedlemmene.

De fem største støttegruppene har i hvert fall i den innledende fasen vært mannsdominerte og det var menn som var de første lederne. «Det var kun et par tre ganger at det var andre kvinner der enn undertegnede,» sa en av de få kvinnene som var med i ledelsen for en av støttegruppene. Bare ved støttegruppen etter Mehamn-ulykken, som konstituerte seg i 2003, 21 år etter ulykken, var det en kvinne som var initiativtaker og ble den første leder for gruppen. Først i en senere fase har kvinner innehatt lederverv i de fem store støttegruppene, slik som i Sleipner-støttegruppen.

Amerikansk forskning om hvordan ulike grupper mennesker berøres av katastrofer har også vist en viss kjønnsspesifikk rollefordeling. Kvinner er vanligvis underrepresentert i beredskapsstyrken, fra det tekniske personalet via mediekontaktene til ledergrupper. Kvinners rolle i etterkant av katastrofer er derimot og ofte tett knyttet til ubetalt arbeid, for eksempel opprydding og sorgarbeid (Enarson & Morrow 1998).

4.2.4 Generasjonsspesifikke behov

Et tredje skille mellom medlemmene i Nasjonal støttegruppe gikk mellom ulike aldersgrupper. Det fantes blant annet behov for særegne arrangement for ungdom. Styret arrangerte i samarbeid med Norges Idrettsforbund, Norges Olympiske Komité en aktivitetshelg den 12.- og 13. mars 2005, der ungdom mellom 12–20 år, som på en eller annen måte var rammet av flodbølgeka-

14 I denne sammenhengen kan det nevnes at erstatningsoppgjøret etter Estonia-forliset skilte mellom baltiske og nordiske ofre, og det fantes ulike erstatningssummer for mennesker i de samme kategoriene, alt ettersom hvilket statsborgerskap de hadde.

tastrofen, kunne møtes. Det var 35 ungdommer fra hele landet som deltok i stevnet.¹⁵ Nasjonal støttegruppe arrangerte også en samling for barn med foreldre, med aktiviteter i Dyreparken i Kristiansand den 11. og 12. juni.

Behovet for et eget ungdomsarrangement kom også sterkt til uttrykk i Sleipner-gruppen, der styret planla et eget arrangement for ungdommer som ble rammet av ulykken. Ungdommene skulle selv være med i forberedelsen og gjennomføringen. Grunnen til dette var at styret og lederen «mistenker at de unge er lei av å bli forhørt av en lang rekke 'gamle menn', psykologer, kommisjonsmedlemmer, prester, leger, HSD, undertegnede med flere» (privatarkiv etter tidligere leder for Sleipner-gruppen Roy Erling Furre).¹⁶

4.2.5 Personlige motsetninger

Vi har ikke funnet at personlige motsetninger har hatt betydning for arbeidet i Nasjonal støttegruppe. Flere av de øvrige støttegruppene har imidlertid erfaringer med personlige motsetninger. Personlige motsetninger har ifølge informanter fra disse gruppene vært den viktigste kilden til uenighet innad. Informantene understreket at det kan være tale om både ulike personligheter og ulike arbeidsformer som årsak til motsetningene.

For å bevare organisasjonens helhetlige bilde utad – og dermed handlekraft – var det, ifølge informantene, særlig viktig at styret (eller et flertall i styret) sto samlet om framgangsmåter og innhold i saker. Spesielt når de henvendte seg til media var det viktig å ha et samlet styre bak seg. Dersom det oppsto tidspress (for eksempel ved forespørsler fra media), ga lederen som regel uttrykk for at dette var hans personlige mening. I Nasjonal støttegruppe ble det valgt en talsmann som skulle være ansvarlig for kontakt med media.

4.2.6 Ekspansjon og intensitet av virksomheten

I enkelte støttegrupper har det oppstått visse interesseforskjeller omkring hvilke områder støttegruppen skal arbeide med og hvor intenst arbeidet skal være.

15 Programmet besto av bespising og overnatting på hotell i Oslo, femretters frokost på en luksusrestaurant, besøk av musikal og møte med kjente idrettsutøvere som blant annet Kjetil Andre Aamodt, Marit Bjørgen, Johan Olav Koss og Randi Gustad. Etter dette var det hopprenn i Holmenkollen.

16 Generasjonsspesifikke behov og interesser kan også gjøre seg gjeldende ved erstatningsoppgjør. For de yngste skadelidte er det viktig å få på plass spesielle klausuler om senskader.

Det har ikke alltid vært enighet om hvor kritisk medlemmene har ønsket å uttale seg om saker, og spesielt om motparten. En av informantene fra Nasjonal støttegruppe kunne opplyse at noen pårørende ikke ville melde seg inn i gruppen fordi ledelsen opptrådte for kritisk overfor myndighetene (anonymt intervju). Lederen for støttegruppen etter Åsta-ulykken fortalte at: ... det var ulike synspunkter på hvor sterkt vi skulle legge inn synspunkter i forhold til skadevolder. Vi hadde jo prosess på det, og vi endte opp med et utkast som alle kunne stille seg bak (intervju med Anstein Gimse).

I Scandinavian Star-gruppen oppsto en viss uenighet om en skulle gå til en rettssak mot eierne bak Scandinavian Star, eller om støttegruppen skulle la være. En av de tidligere lederne beskrev uenigheten slik:

I 1992 lå en kilde til interessenmotsetninger i da støttegruppen ville gå til rettssak mot classeselskapet Lloyds register i Bahamas. I en rettssak kunne ikke støttegruppen klage på vegne av alle sine medlemmer. Derfor var det en mulighet at det ble opprettet en ny gruppe av saksøkerne, som det enkelte medlem aktivt måtte melde seg inn som overlevende eller pårørende som saksøker. Det ble derfor aktuelt å opprette en ny gruppe av saksøkere, som da ikke ville være identisk med støttegruppen. Av ulike grunner ble det ikke noe av denne nye gruppen, og støttegruppen representerte klagerne ved de amerikanske advokatene (intervju med tidligere leder for Scandinavian Star-gruppen Jan Harsem).

Et liknende eksempel er hentet fra materialet etter Sleipner-støttegruppen. Den tidligere lederen for støttegruppen kjøpte aksjer i rederiet, møtte på generalforsamlingen og stilte et mistillitsforslag til bedriftens ledelse. Media rapporterte om mistillitsforslaget, og noen medlemmer av støttegruppen var uenige i framgangsmåten. De ønsket ikke denne formen for kritikk av ansvarlig. Noen av medlemmene i Sleipner-gruppen lot seg intervju av Bergensavisen, og de uttalte at de syntes lederen hadde vært for kritisk mot rederiet, mens de selv hadde et mer positivt syn. De mente også at lederen hadde gått for langt i kritikken (intervju med tidligere leder for Sleipner-gruppen Roy Erling Furre).

Sorgreaksjoner, stress, traumer og skyldfølelser, kan gjøre at noen i etterkant av en ulykke kan opptre mer eller mindre aggressivt. For andre kan, som en av informantene påpekte, imidlertid den psykologiske belastningen under en holmgang bli for sterk (intervju med styremedlem i Nasjonal støttegruppe Rita Engh Heflo).

4.2.7 Medlemmer som kan sees som representanter for motparten

I de øvrige støttegruppene har det vært visse uenigheter om den enkelte støttegruppen skal ta opp medlemmer som, i tillegg til at de er overlevende eller etterlatte, på et eller annet vis kan sees som representanter for motparten. Dette gjelder for eksempel de tilsatte i et rederi, som kan ha mistet kollegaer, offiserer og mannskap på et skip som eventuelt er medansvarlig i et forlis, eller for den overlevende besetningen om bord på et tog eller fly. En tidligere leder fra støttegruppen etter Scandinavian Star-brannen fortalte at støttegruppen etter en diskusjon kom fram til at de ikke ville ekskludere medlemmer av besetningen, men at de ikke ville akseptere offiserer fra ferjen som medlemmer (Fiskerstrand 2002: 21). Også i Åsta-støttegruppen oppsto det liknende diskusjoner i forbindelse med minnearrangementer, det ble var sterk uenighet om representanter for NSB skulle være til stede under disse.

Som tidligere nevnt, trenger ikke slike konflikter nødvendigvis å dukke opp. I etterkant av Mehamn-ulykken ble det et svært godt samarbeid mellom lederen for støttegruppen og enken etter piloten. Piloten ble tidvis gjort ansvarlig for flystyrten, og enken hans fikk en særegen status i gruppen.

Hun står utenom gruppen – hun mener sjøl at hun er i en særstilling og ville være fri til å uttale seg for seg sjøl og ikke ta hensyn til de andre. Men hun har vært min lojale og trofaste støttespiller i hele saken (intervju med leder for Mehamn-gruppen Inger Luther).

Det kan avslutningsvis kort nevnes at det ligger en mulig interessekonflikt mellom overlevende ansatte og passasjerer. De ansattes erstatninger er som regel kontraktfestet i arbeidsavtalen, og erstatningene for de ansatte er som regel mindre enn for passasjerer. Imidlertid har vi ikke sett at en slik konflikt virkelig har oppstått i noen av støttegruppene vi har undersøkt.

4.2.8 Oppsummering

Vi har sett at det har oppstått undergrupper innad i støttegruppene. I Nasjonal støttegruppe var det noen forskjeller i interesser og behov som delte gruppen i undergrupper: de overlevende og etterlatte; medlemmer med ulik etnisitet og statsborgerskap; og til en viss grad alders- og kjønnsdimensjonen. I flere av gruppene har vi dessuten funnet visse konflikter om medlemmer som kunne oppfattes som representanter for motparten; utvidelse og intensitet av

støttegruppene virksomhet; og sist, men ikke minst, har personkonflikter i noen grad splittet støttegruppene.

4.3 Nøkkelpersoner

Lederne og styremedlemmer utgjør til sammen det vi kan kalle nøkkelpersoner i støttegruppene. I det følgende vil vi se på egenskapene til lederne og på noen av de utfordringene nøkkelpersonene kan møte. For å unngå å personifisere problemer har vi her valgt å skrive om nøkkelpersonene i alle støttegruppene under ett, i stedet for å ta for oss Nasjonal støttegruppe spesielt.

4.3.1 Lederegenskaper

Det er åpenbart at enkeltindivider har spilt en viktig rolle for å sette i gang støttegruppene. Imidlertid er det ikke nødvendigvis slik at en bestemt person er avgjørende for at støttegrupper blir etablert. Informantene som var initiativtakere og de første lederne av støttegruppene understreket at det ikke nødvendigvis var akkurat dem som måtte bli lederne for støttegruppene. En mente det var en tilfeldighet at nettopp han ble leder: «Det var andre som satt klare, og hadde ikke jeg gjort det så tror jeg det kanskje hadde gått en uke eller to og så ville noen andre tatt et initiativ».

En annen av lederne la spesiell vekt på at han på grunn av sin organisasjonskompetanse nærmest følte et kall til å ta et initiativ til å danne støttegruppen.

Det kan synes som om det er spesielle egenskaper som må til, men at disse finnes hos flere involverte personer, i alle fall når det dreier seg om katastrofer som berører mange. Typiske kjennetegn som vi har funnet i datamaterialet vi har gjennomgått er:

Du må ha tid: For å ta et tungt verv eller være en aktiv nøkkelperson i en støttegruppe er det viktig å ha tid til dette. Materialet vårt viser varierte forhold, for eksempel at arbeidsgiver ga en av lederne tillatelse til å bruke halvparten av arbeidstiden sin på støttegruppen; en annen hadde omsorgspermisjon; en av nøkkelpersonene var selvstendig næringsdrivende og kontoret slet med dårlig tilgang på oppdrag. Det er spesielt over tid at tidsressursen tvinger fram en profesjonalisering av ledelsesfunksjonen.

Du må ha overskudd: Mennesker reagerer ulikt på traumatiske hendelser. Noen vil søke profesjonell hjelp hos terapeut, delta i sorg- eller samtalegrup-

per eller ta en tid for seg selv; andre kaster seg ut i et nytt arbeid, som for eksempel å starte og drive en støttegruppe. Arbeidet for en støttegruppe kan gi mening, det kan være en måte å bearbeide sorgen på. For de fleste nøkkelpersonene vil det antakelig være en variert prosess der faser med sorgreaksjoner kommer tidvis.

Du bør ha visse lederegenskaper og ledererfaring: Det finnes visse lederegenskaper og ledererfaringer som vi har funnet igjen i beskrivelsene av nøkkelpersonene. Det er høy sosial kompetanse, mye erfaring med organisasjonsarbeid, som for eksempel organisasjonsutvikling, saksbehandling og møtevirksomhet. Nøkkelpersonene har som regel yrkesbakgrunnen sin i selvstendige, kreative og ledende stillinger. De er kjennetegnet ved pågangsmot og organisasjonstalent, og noen er riktige entreprenører. Det hører med til denne typen egenskaper at du kan gjøre deg synlig i gruppesammenheng eller i media. Spesielt for lederen gjelder det at hun eller han må kunne bygge bro mellom ulike sett av standpunkter og verdier.

4.4 Utfordringer for nøkkelpersonene

Nøkkelpersonene er en betydelig og uunnværlig ressurs for at støttegrupper kommer i gang. Vi skal drøfte noen av de utfordringene som flere av informantene har nevnt.

4.4.1 Profesjonalitet og lekmannsvirksomhet

Det er en klar tendens i de støttegruppene vi har undersøkt at lederen etter hvert får en mellomposisjon mellom den distanserte profesjonsutøver og den engasjerte lekmannen. På den ene siden samler lederen erfaring i omgang med organisasjonen, offentligheten, myndighetene og motparten, noe som gjør at det opprinnelige, kanskje mest følelsesmessig motiverte engasjementet har veket noe tilbake for en mer rasjonell og profesjonell rolleforståelse. Det er verdt å understreke at vi ikke betrakter profesjonalitet og lekmannsvirksomhet som motsetninger; snarere er de yttergrensene for et kontinuum, som en beveger seg fram og tilbake i. Lederen får en viss distanse til det umiddelbare, nokså emosjonelle engasjementet og utvikler over tid mer av den profesjonelle distansen til saken enn de vanlige medlemmene. Når nye katastrofer inntreffer, og pårørende i den forbindelsen henvender seg til lederen i en tidligere

støttegruppe, blir dette temmelig tydelig. En av de tidligere lederne beskrev dette med følgende ord:

Når jeg blir kontaktet ved en ny katastrofe så vet jeg av erfaring at de som tar kontakt – jeg kjenner jeg blir litt mer reservert fordi – de som er veldig engasjert med en gang, jeg vet at om en måned er de kanskje borte igjen, og på en måned har de gjort sitt stunt, og så blir jeg sittende igjen.

Profesjonalitet kan også gi seg uttrykk i at lederen i startfasen blir betalt for å arbeide for støttegruppen. Selv om avlønningen er tidsbegrenset, ikke spesielt høy, og en kompensasjon for tapt arbeidstid og reelle kostnader, kan det oppstå en viss misunnelse hos medlemmene flest. Mens lederen får lønn for strevet, gjør ikke de vanlige medlemmene det. Dette kan føre til et visst skille mellom en profesjonell leder og de vanlige medlemmene. Lederen kan også føle en sterk forpliktelse til å legitimere at han eller hun får lønn for sitt arbeid, mens andre er ubetalt.

4.4.2 Isolering og ensomhet, spesielt over tid

Det er en utfordring at lederen kan utvikle seg i retning av å bli en profesjonell byråkrat i tillegg til å være følelsesmessig engasjert i saken. En annen utfordring ligger i at mange av medlemmene faller fra og at det er en tendens til at støttegrupper over tid blir til en hær med bare offiserer, men uten fotsoldater. Også styremøtene blir det færre av. Interimsstyret i Nasjonal støttegruppe avholdt 13 styremøter i perioden januar til september 2005. I den alle første tiden var det møte en gang i uken, deretter hver fjortende dag, og fra juni fant styremøtene sted en gang i måneden.

For lederne kan frafallet blant medlemmer og nedgangen i antall styremøter føre til en nokså ensom arbeidssituasjon, som kan sees som en av de problematiske sidene ved støttegrupper. En uttrykte det slik:

Når den akutte fasen er over, så faller de bort, og så er man der aleine. [...] Fordi etter hvert å gå rundt der aleine, og skal gjøre masse og sitte og ta telefoner og høre på andre som er fortvila hele tiden. Man blir litt gæren i hue av det altså (anonymisert intervju).

En annen fortalte om en formann som også etter en tid ble sittende alene med ansvaret:

Han ble formann etter hvert og gikk inn i det med veldig trykk og liv og lyst og veldig engasjement, jeg tror han har sagt noe av det samme, at han brant seg ut og holdt på å knekke ryggen av det å lede støttegruppen (anonymisert intervju).

Samtidig som lederen opplever at medlemmene forsvinner, er han gjennom mandatet også isolert fra myndighetene eller motparten i saken. I tillegg kan det skje at også media etter hvert mister interessen for støttegruppens arbeid. Lederen og andre nøkkelpersoner kan oppleve usikkerhet om hvordan de oppfattes i media og offentligheten, når de blir mer og mer isolert.

Lederens økende isolering og ensomhet blir en omfattende prosess, som kanskje føles tyngst når det kommer tilbakeslag for virksomheten. Dette kan sees spesielt i forhold til det store presset som hviler på lederen. En av lederne fortalte:

Det finnes uhyre sterke krefter, det kan både handle om en toppdirektørs avgang og ha så store politiske konsekvenser av det en støttegruppe kan mene. Og det er voldsomt store økonomiske konsekvenser av slike erstatningssaker, hvor du kan bli utsatt for helt umenneskelig press. Og så kommer man da som helt uerfaren selvfølgelig, og uforberedt som privatperson inn i det og blir sittende i ledelsen for dette (anonymisert intervju).

Dessuten har lederen også den oppgaven å støtte medlemmene i deres personlige bearbeidelse av sorg og traumer

4.4.3 Utsatt psykologisk bearbeidning av traumatisk stress og sorg

For lederen kan denne dobbelrollen – følelsesmessig engasjert og profesjonell samtidig – føre til at han eller hun forsinker sin personlige bearbeidning av traumatisk stress og sorg. Det er flere av informantene som har gitt uttrykk for at de var utsatt for et hektisk kjørt fra omtrent første øyeblikk og i omtrent ett til to år framover. Støttegruppearbeid synes å være en fulltidsbeskjeftigelse i en slik periode. Deretter begynner arbeidsmengden å minske fordi viktige fanesaker er blitt løst eller arbeidet med dem har kommet inn i faste spor.

Denne aktiviteten kan være et effektivt hinder mot at lederen selv kommer videre med å bearbeide sin sorg eller traume.

Jeg er på en måte redd for et evig katastrofeansikt. [...] Og et av de dilemmaene det er jo den følelsen, den angsten vil jeg nesten si, som utløses ved tanken på å – altså – kommer jeg ikke videre eller noe sånt? (anonymisert intervju).

Og videre kan en tenke seg at vervet også medfører at det er rasjonelt stadig å gjenaktualisere offerrollen, for eksempel i medias søkelys. Det finnes en viss fare for at lederen og nøkkelpersonene forskyver sin bearbeiding av sorg og trauma; men dette problemet må etter vårt skjønn ikke overvurderes.

4.4.4 Ledervirksomhet som karriere?

I slutten av dette underkapitlet vil vi kort drøfte om lederne i støttegruppene bruker ledervervet som karrieresteg. Finnes det i tilknytning til dette eventuelt en økende interessekonflikt mellom lederne på den ene siden og medlemmene flest på den andre? Får støttegruppens ledere, som følge av at de er lønnet og inngår i særegne organisatoriske og sosiale sammenhenger, andre interesser enn de vanlige medlemmene? Vil lønnen være et incentiv for å holde støttegruppen kunstig i live?

Arbeidet som leder for en støttegruppe innebærer offentlig eksponering og kontakt med beslutningstakere på høyt nivå, for eksempel kontakt med toppbyråkrater, stortingsrepresentanter, statsminister og kongehuset. Selv om det er en meget tragisk hendelse som er årsaken til denne karrieren, kan det likevel være visse positive sider ved selve arbeidet som leder for en støttegruppe. Men vil dette påvirke lederen slik at han eller hun kunstig forsøker å opprettholde støttegruppens aktiviteter?¹⁷

Det kan også være fare for at lederen kan miste tilknytning til det vanlige arbeidslivet. Har de tidligere lederne fått permisjon fra arbeidet eller har de gjort lederjobben på fritiden?

Bare for en av de tidligere lederne ble katastrofen utgangspunktet for en helt ny karriere. Den tidligere lederen for Scandinavian Star-gruppen, Jan Harsem, etablerte et eget firma som arbeider med sikkerhet og risiko innen samferdsel, samt andre informasjonstjenester og myndighetskontakt. Arbeidet

17 Sitatet fra Wernersen i Ringheim etc.

hans er i stor grad basert på erfaringene i støttegruppen. Ifølge ham var det et problem å sitte alene med ansvaret for eventuelt så å avslutte virksomheten til støttegruppen. Alle medlemmene hadde vendt tilbake til et liv der støttegruppen spilte en marginal rolle. Hva skulle skje med de målene som ennå ikke var nådd? Hva skulle han gjøre med arkivet, det vil si organisasjonens hukommelse, som dokumenterer virksomheten og kan være viktig å ta vare på dersom rettssaker oppstår?

For når man legger ned er det ingen som tar et ansvar. For det kommer jo henvendelser. Mediene henvender seg, myndighetene henvender seg, forskere henvender seg, pårørende og overlevende fra tid til annen tar kontakt, så noen ønsker at noen skal være et sted som representerer. [...] Hvordan kan man forebygge at det liksom ikke er noen som helst kontroll og kvalitetssikring med hvem det er som slukker lyset, for å si det sånn. [...] (intervju med Jan Harsem).

Noen av støttegruppene har hatt ekstern og/eller profesjonell hjelp. Både i Nasjonal støttegruppe og i Scandinavian Star-gruppen fungerte dette positivt. Som en av de tidligere lederne forklarte:

Vi hadde en sekretær, NN. Og det var helt åpenbart bra å få det tilbudet. Hun var stabil, der det kanskje ikke passet for oss andre å være stabile. Det kan være en fordel å ha profesjonelle i det. Men samtidig så er jeg litt skeptisk til det (anonymisert intervju).

Tvilen rettet seg mot at den profesjonelle hjelpen overtar, og at det som er det autentiske i arbeidet – at en selv er rammet eller pårørende – forsvinner. Flere tidligere lederne understreket at det kan være behov for profesjonell avlastning til tider, men at en mister noen av fordelene med at berørte selv aktiviserer seg. En av de tidligere lederne sa det slik:

At Norges Røde Kors nærmest dagen etter har en støttegruppe ferdig [...]. Noe av kluet er å skape mening gjennom det å aktivisere seg, skape mening kanskje også gjennom det å møte motstand (anonymisert intervju).

Vi vil komme tilbake til fordeler og ulemper med ekstern og profesjonell hjelp avslutningsvis i rapporten.

Alle andre ledere – med unntak av den ene som er nevnt ovenfor – har vendt tilbake til det vanlige yrkeslivet, med arbeidsforhold innenfor omtrent samme sektor som før. For en selvstendig næringsdrivende kan støttegruppearbeid også medvirke til at det blir lettere å gå tilbake til tidligere yrkespraksis. Ledervervet blir etter hvert en sideaktivitet. Nøkkelpersonene, og da særlig de første lederne, valgte ofte å gi stafettpinnen videre til nestemann. To tidligere ledere fortalte: «Men jeg kjente på et eller annet punkt at ... dette skal ikke være min identitet. Nå har jeg gjort min bearbeiding. Nå får andre overta» (intervju med tidligere leder i Scandinavian Star-gruppen Espen Walstad).

Etter et par år følte jeg at jeg hadde gjort mitt og at det var på tide å komme seg videre. Jeg ville ikke gro fast i organisasjonen (intervju med tidligere leder i Sleipner-gruppen Roy Erling Furre).

En av støttegruppene er nå nedlagt (Kielland-Fondet), mens aktivitetsnivået i de andre fire er lavt. Det er snarere tale om en *stand-by*-funksjon.

4.5 Oppsummering

De overlevende eller pårørende som var ledende eller ledere i støttegruppene hadde visse fellestrekk, som at de hadde tid, overskudd, lederegenskaper og ledererfaringer. Nøkkelpersonene kan møte visse utfordringer. Lederen kan over tid få en mellomposisjon mellom den distanserte profesjonelle og den engasjerte lekmannen, føle seg isolert og ensom og få utsatt den egne bearbeidingen av traumatisk stress og sorg. Bare i et enkelt tilfelle er ledervirksomheten blitt en karriere for en av de tidligere støttegruppelederne.

5

Støttegruppenes virksomhet

5.1 Innledning

Generelt kan støttegrupper ses som selvhjelpsorganisasjoner, der virksomheten er rettet mot medlemmene i form av gjensidig hjelp og støtte, og i form av formidling av tiltak og ressurser. Samtidig kan støttegrupper også ses som press- eller interesseorganisasjoner, der virksomheten er rettet mot myndighetene ved at støttegruppen fremmer medlemmenes individuelle og kollektive interesser.

I dette kapitlet vil vi beskrive Nasjonal støttegruppes virksomhet, og se denne i lys av medlemmenes forventninger og erfaringer. For å utdype forståelsen av de forhold som tas opp vil vi også beskrive virksomheten til de øvrige støttegruppene.

5.2 Begrunnelser for innmelding

I spørreundersøkelsen til medlemmene i Nasjonal støttegruppe ble de spurt om hvorfor de meldte seg inn i gruppen, og respondentene kunne oppgi mer enn en alternativ årsak. Behovet for informasjon var den dominerende årsaken til at de meldte seg inn i støttegruppen, hele 80 prosent oppga dette som en grunn. Videre oppga 42 prosent ønsket om å møte andre i samme situasjon som en begrunnelse for å bli medlem. Det var 22 prosent som svarte at de ble medlem for å få praktisk hjelp og støtte, og 18 prosent ble med for å få de tiltakene som kunne være til hjelp for dem. Dessuten var det 15 prosent som svarte at de ble medlem for å få støtte slik at de kunne oppnå de rettighetene de hadde krav på. Mindre viktige grunner til at respondentene meldte seg inn i støttegruppen var solidaritet med andre berørte (4 prosent), for å støtte gruppens arbeid og fordi støttegruppen «gjør en viktig jobb» (2 prosent) og nysgjerrighet (1 prosent), mens 2 prosent ikke visste eller svarte «annet».

Disse svarene kan bety at de fleste respondentene hadde forventninger om at støttegruppen skulle fungere som en selvhjelpsgruppe hvor de kunne få informasjon, møte andre i samme situasjon, og få praktisk hjelp og støtte. Hvordan har Nasjonal støttegruppe imøtekommet disse behovene gjennom

sin virksomhet? Hva var det støttegruppen arbeidet med? Hvilke deler av Nasjonal støttegruppes virksomhet var til hjelp for medlemmene? Hva var spesifikt for virksomheten til Nasjonal støttegruppe sammenliknet med de øvrige støttegruppene?

Vi skal forsøke å besvare spørsmålene i en rekkefølge som gjenspeiler de prioriteringene respondentene oppga som grunn til at de meldte seg inn i støttegruppen, og vil gå inn i erfaringene fra de fire viktigste områder for Nasjonal støttegruppes virksomhet.

5.3 Informasjon

Som beskrevet innledningsvis i rapporten, var det betydelig svikt i myndighetenes informasjonsarbeid under flodbølgekatastrofen (Reinås-utvalget 2005, se kapittel 3). Det var derfor et sentralt formål med dannelsen av støttegruppen å etablere et eget apparat som arbeidet med å innhente og spre informasjon til medlemmene, og som medlemmene kunne ha tillit til. Det er derfor ikke overraskende at det i spørreundersøkelsen var 80 prosent som oppga at de hadde meldt seg inn for å få informasjon som de hadde bruk for.

Informasjonsbehovet var omfattende og gjaldt både katastrofens art og omfang, antall omkomne og savnede, overlevende og skadelidte, navn til disse og deres etterlatte. Videre dreide det seg om informasjonsbehov i forhold til en rekke praktiske, medisinske, økonomiske, juridiske og logistiske spørsmål, så som identifisering av omkomne, krisehjelp, forsikring, seinskader med mer.

Støttegruppen satte i verk tre ulike typer tiltak for å informere medlemmene. Det første tiltaket var at støttegruppen sendte ut rundskriv til medlemmene. Dette «Infobrevet» ble sendt ut seks ganger i 2005 og fem ganger i 2006, med siste utsendelse i november 2006.

For det andre foregikk en del av Nasjonal støttegruppes informasjonsarbeid ansikt til ansikt, i form av møter. Et eksempel på dette er arrangementet «Katastrofers innvirkning på helsen» i forbindelse med støttegruppens medlemsmøte.. Støttegruppen inviterte sine medlemmer til medlemsmøte den 6. april 2005, og fagpersoner fra NKVTS informerte om hva man vet om følger for helsen etter katastrofer og hvordan disse kan forebygges og behandles.

Det tredje tiltaket var at Nasjonal støttegruppe opprettet en internettside der medlemmene kunne finne informasjon som styret la ut. Det var 70 prosent av respondentene i spørreundersøkelsen som oppga at de i moderat eller stor grad holdt seg oppdatert via nettsidene til støttegruppen.

På denne internettsiden opprettet Nasjonal støttegruppe også et elektronisk, interaktivt forum, der medlemmene skulle få mulighet til å utveksle synspunkter. I spørreundersøkelsen svarte 74 prosent av respondentene at de ikke hadde deltatt i støttegruppens nettforum, og 19 prosent at de hadde deltatt i liten grad. Dette stemmer overens med opplysninger fra støttegruppen om at forumet ble lite benyttet og derfor nedlagt (infobrev nr. 5, november 2006). På denne måten kan en si at informasjonen i all hovedsak fløt enveis. Det var styret, lederen eller medlemmer av den mest aktive kretsen som talte til medlemmene.

Innholdsmessig omfattet informasjonen alle de ulike aktivitetene som støttegruppen hadde, som for eksempel å oppklare hva som hadde skjedd, politiske nyheter med relevans, nytt om medlemmer og styret, kritikk av myndighetene, orientering om samarbeid med myndigheter og intern møteaktivitet, emosjonell og sosial støtte, informasjon om det offentlige hjelpeapparatet. Ved siden av eget redaksjonelt materiale publiserte Nasjonal støttegruppe i noen grad også relevante nyheter og stoff fra andre medier.

Hva var så medlemmenes erfaringer med Nasjonal støttegruppes informasjonsvirksomhet? Det var 57 prosent av respondentene som oppga at støttegruppen i stor eller moderat grad hadde gitt dem informasjon som de trengte, mens 36 prosent svarte at de i liten grad eller ikke i det hele tatt hadde fått informasjon som de trengte. For sju prosent var spørsmålet ikke aktuelt.

Tatt i betraktning at over 80 prosent av respondentene i spørreundersøkelsen svarte at informasjonsbehovet var den viktigste grunnen til å melde seg inn støttegruppen, kan det overraske at bare litt over halvparten mente at de i noen særlig grad hadde fått den informasjonen de trengte via gruppen. Hvordan kan dette forklares?

En mulig forklaring kan ligge i at Sosial- og helsedirektoratet raskt opprettet en krisetelefon som overtok en viktig del av informasjonsarbeidet. Telefonen ble først driftet av Sosial- og helsedirektoratet selv og fra 1. mars 2005 av Norges Røde Kors. Tjenesten ble avsluttet 30. juni 2005, et halvt år etter katastrofen. Mens Norges Røde Kors driftet tjenesten og førte log, kom det totalt 28 henvendelser via denne linjen. (De fleste henvendelsene kom muligens forut for denne perioden, i januar og februar.) Spesielt i de første seks ukene ble

denne gratis tjenesten brukt av innringerne for å få rettleiding om hvordan berørte skulle finne fram i helse-, sosial- og trygdevesenet.¹⁸

Videre kan også den raske, grundige og kritiske granskningen av katastrofehåndteringen ha bidratt til at medlemmenes informasjonsbehov ble imøtekommet fra annet hold. Også medienes oppfølging av ubesvarte spørsmål kan ha hatt betydning for å dekke dette behovet.

Hvordan fungerte informasjonsvirksomheten hos de tidligere støttegruppene? Generelt kan en si at den i langt større grad baserte seg på rundskriv og møter ansikt til ansikt. De støttegruppene vi har undersøkt spredte informasjon i form av rundskriv, post eller e-post, maskinskrevne eller fotokopierte foldere eller, i sin mest avanserte form, som en trykt publikasjon. Det er nå blitt mer vanlig at støttegrupper oppretter hjemmesider på Internett, der de gir informasjon til medlemmene, selv om bare Scandinavian Star-støttegruppen opprettet en kontinuerlig oppdatert og profesjonell hjemmeside på Internett.

Mens støttegruppene informasjonsarbeid til å begynne med nødvendigvis er improvisert, inntar det fastere former etter hvert. Det forandrer seg i takt med gruppens aktivitetsnivå og avtar etter hvert. Lengst var publikasjonsvirksomheten i Scandinavian Star-gruppen, hvor et trykt hefte utkom to ganger per år i minst fire år etter ulykken. Det siste heftet utkom sommeren 1994.

Også i de øvrige støttegruppene dominerte enveiskommunikasjonen. «Det er ikke noen direkte dialog med de vanlige medlemmene», sa en av de tidligere lederne i Scandinavian Star-støttegruppen. Det er enkelte medlemmer som har blitt synlige i støttegruppene medier, men likevel er det ikke tale om dialogisk kommunikasjon.

Også de øvrige støttegruppene hadde informasjonsmøter og andre møter der de formidlet informasjon ansikt til ansikt, for eksempel i forbindelse med at evalueringer eller granskinger ble offentliggjort og presentert eller i forbindelse med minnearrangementer (se for eksempel Thuen & Singhammer 2003: 25 ff).

Innholdet i de øvrige støttegruppene publikasjoner var også preget av emner som for eksempel ansvarliggjøring av opphavsmenn, status i rettssak, framdrift i erstatningsoppgjør og forbedring av sikkerhet innen relevante sektorer.

Det er blitt vanlig å opprette informasjons- og støttesentre for en første krisehjelp ved katastrofer. Slik ble det opprettet tilholdssteder på Royal

18 Sosial- og helsedirektoratet, Arkivkode 1-O-533, jnr. 05/3823, Evalueringsrapport for informasjonstelefonen for pårørende og berørte etter flomkatastrofen/ flodbølgekatastrofen i Sørøst-Asia 2004, SHdir – Norges Røde Kors, 04/6315/FPH/EBM, 16.2.2005.

Christiania hotell i Oslo etter brannen på Scandinavian Star, på Hotell Neptun i Bergen etter Sleipner-ulykken, i Miljøhuset i Elverum etter togkollisjonen på Åsta og på hotell Plaza i Oslo og Gardermoen lufthavn etter flodbølgekatastrofen. Disse sentrene dekker mye av de sentrale behovene til etterlatte og overlevende, og spiller antakelig en betydelig rolle for å bevare og styrke de overlevendes og etterlattes tillit til at katastrofen håndteres på en riktig måte (Weisæth 2004).

5.4 Kontakt med andre i samme situasjon

Det å etablere kontakt med andre i samme situasjon var den nest viktigste grunnen til at medlemmene meldte seg inn i Nasjonal støttegruppe. Som nevnt, svarte 42 prosent av respondentene i spørreundersøkelsen at ønsket om å møte andre i samme situasjon var en av grunnene til å melde seg inn.

Tre av tiltakene i Nasjonal støttegruppe kan sies å rette seg mot dette behovet blant medlemmene.

For det første var støttegruppen med på å opprette Pårørendekontoret i Phuket. Pårørendekontoret var et møtested der pårørende kunne snakke om sorg, tap og traumer. Pårørendekontoret drev også med ulike former for praktisk arbeid, men møtepunktfunksjonen var sentral. Kontoret er antakelig det mest varige resultat som noen av støttegruppene har oppnådd med sitt arbeid for å etablere et forum for sorgbearbeiding og gjensidig kontakt.

Nasjonal støttegruppe, myndighetene, Den norske Sjømannskirken og Det norske Misjonselskap gikk sammen om å drive kontoret. Sjømannskirken hadde ansvar for økonomi og administrasjon. En representant fra styret i Nasjonal støttegruppe ledet kontoret, som ble offisielt åpnet den 17. januar 2005 og drevet frem til 1. februar 2006. Gjennom Sjømannskirken var det ansatt flere personer som arbeidet med berørte etter flodbølgekatastrofen. En av de tilsatte kjente katastrofeområdet godt, og behersket det lokale språket, slik at hun var til stor hjelp for å finne fram og være tolk for de pårørende (intervju med Knut Pedersen; Lise Bang Ericsson; se også Sjømannskirkens organ *Bud og hilsen*, nr. 1, 2005).

Kontoret bestod av 4 dobbeltværelser som vendte ut mot hagen i første etasje. Lokalene var valgt med omtanke for at det skulle være mulig for de besøkende å oppholde seg i rolige omgivelser utendørs. Det ble servert kaffe og mat. Fire prester var tilgjengelige for de berørte. Også frivillige deltok i

arbeidet (Reinås-utvalget 2005: 86; intervju med Rune Birkeland; Lise Bang Ericsson; Christoph Wernersen).

Kontoret bidro til arrangementer under minneraisene for etterlatte og turen for overlevende. Dette omfattet blant annet å finne et passende sted for minneseremoniene og sikre at alt ble tilrettelagt med opphold og seremonier både for de etterlatte og for de overlevende. Kontoret bidro også til å gjennomføre minnestunder, ordnet med minneturer ut til områdene der nordmenn omkom og var tilgjengelige for de etterlatte under hele oppholdet.

Pårørendekontoret hadde sterk pågang. Fram til midten av oktober 2005 var det over 1 000 besøkende på kontoret, mest i perioden februar til april 2005.¹⁹ Alt i alt kan en si at Påførendekontoret som institusjonell møteplass svarte godt til medlemmenes behov for å møte andre i samme situasjon.

Det andre tilbudet Nasjonal støttegruppe hadde for å skape kontakt mellom medlemmene, var møter og arrangementer i Norge. Utover møter av mer formell karakter dreide det seg først og fremst om avskjedsseremonier og minnearrangementer.

Spørreundersøkelsen blant medlemmene i Nasjonal støttegruppe inneholdt ikke noe spørsmål om medlemmene hadde forventninger til at støttegruppen skulle arrangere avskjeds- og minneseremonier. Fra annen forskning vet vi at avskjedsritualer og – seremonier for avdøde er av stor betydning for de gjenlevende. Deltakerne i en avskjedsseremoni kan gi uttrykk for sin sorg og sin smerte i fellesskap og ta i mot støtte fra dette. Etter en gjennomført og vellykket avskjedsseremoni er deltakerne bedre i stand til å mestre situasjonen. Det er viktig at en ikke bare er publikum, men at en også deltar aktivt, for eksempel ved å legge ned en krans, kaste blomster på sjøen eller liknende (van der Hart 1988: 3–33).

I Norge arrangerte Nasjonal støttegruppe fakkeltog og appell i Oslo og en minnegudstjeneste i Tønsberg på årsdagen for katastrofen 26. desember 2005. Dessuten fikk gruppen i stand et minnearrangement på stranden i Phuket. På toårsdagen for katastrofen oppfordret støttegruppen publikum til å markere hendelsen ved å sette ut en fakkell foran huset.

Det var også av stor betydning at Nasjonal støttegruppe fikk opprettet et minnesmerke på Bygdøy. Støttegruppen skaffet midler, innhentet tillatelse til å bruke offentlig areal og satte i gang en prosess om den kunstneriske

19 Sosial- og helsedirektoratet, Arkivkode 533, jnr. 05/743, Norges Røde Kors – Tilskudd til Nasjonal støttegruppe med mer, Nasjonal støttegruppe – Helse- og omsorgsdepartementet, 14.10.2005.

utformingen av minnesmerket. Siden avdukingen av minnesmerket har støttegruppen arbeidet videre for å bevare minnesmerket.

Det tredje tiltaket som Nasjonal støttegruppe gjennomførte, og som hadde betydning for at medlemmene fikk kontakt med andre i samme situasjon, var å ta initiativ til, og bidra til å organisere, reiser til ulykkesstedene i Thailand. Alt i alt ble det arrangert to minneturer for de etterlatte (2.-8. mai og 3.-9. oktober 2005). Støttegruppen tok dessuten initiativ til og organiserte to turer for de overlevende (oktober 2005 og mars 2006).²⁰

Minnereisene for de etterlatte ble finansiert av Sosial- og helsedirektoratet, mens turene for de overlevende bare unntaksvis ble støttet av direktoratet. Det var 403 personer som ble invitert til å delta på de to turene for etterlatte, og det var totalt 260 som deltok. Sammenliknet med tilsvarende arrangementer i Danmark og Sverige, var norske myndigheter rausere med å invitere og støtte etterlatte. I Norge hadde en lagt seg på en fordelingsnøkkel på omkring ti etterlatte – unntaksvis flere – per omkommen, mens det i Danmark var fem.

I forkant av hver av minnereisene til Thailand for de etterlatte organiserte støttegruppen informasjonsmøter, der styret informerte om programmet for deltakerne. Hensikten med møtene var å forberede deltakerne på situasjonen i Thailand og hvilke reaksjoner som eventuelt kunne komme, og å informere om nødvendige forberedelser til turen. For de overlevende var målet med reisen å se igjen stedene for å bearbeide opplevelsene de hadde hatt under og etter flodbølgekatastrofen.

I spørreundersøkelsen til medlemmene svarte 51 respondenter at minnereisen hadde vært til hjelp for dem. Dette utgjorde litt over halvparten av dem som besvarte spørsmålet. Av disse var det 44 personer som hadde vært med på minnereisen og sju som ikke hadde deltatt. Disse sju svarte muligens for familiemedlemmer som var med, siden spørsmålet åpnet for slikt.

På den første turen for overlevende var det 52 deltakere, stort sett familier, med 32 voksne og 20 barn. På denne turen var det også med norsk helsepersonell, to psykologer med barnefaglig kunnskap, en psykiater og en psykiatrisk sykepleier.

Et forhold som medvirker til at en hendelse blir et traume og får påfølgende skadevirkninger, er opplevelsen av ikke å ha hatt kontroll. For den enkeltes psykiske tilstand blir det derfor viktig å gjenvinne kontroll over livet sitt. For

20 Turen for de overlevende kan også sees som en del av støttegruppens praktiske hjelp og støtte. Imidlertid la spørreundersøkelsen ikke klart nok opp til å skille mellom disse aktivitetstypene slik at vi behandler dem under ett.

de overlevende etter tsunamien skjedde dette blant annet ved at de på nytt ble eksponert for de samme omgivelsene og havet i Thailand (Lindegaard et al. 2007). Under oppholdet ble det avholdt både individuelle seremonier og felles minneseremonier i Phuket.

Alle respondentene i spørreundersøkelsen ble spurt om deltakelse i arrangementer i støttegruppen hadde hjulpet dem i sorgarbeidet. Blant deltakerne på minnereisen eller reisen for de overlevende var det 73 prosent som oppga at deltagelsen hadde hjulpet dem i stor eller moderat grad i sorgarbeidet, mens 23 prosent av deltakerne mente at dette i liten grad eller ikke i det hele tatt var tilfelle. Blant dem som ikke deltok i reisene var det betydelig færre – 24 prosent – som oppga at støttegruppens arrangementer hjalp dem i sorgarbeidet. Det kan antas at respondentene da siktet til arrangementene i Norge. Dette kan tyde på at det først og fremst var reisene som hjalp deltakerne i sorgarbeidet.

Medlemmer som ikke deltok på reisen hadde få muligheter til å få kontakt med andre i samme situasjon. Bare 17 prosent av respondentene oppga at de hadde fått bistand fra Nasjonal støttegruppe til å finne eller lage nettverk med andre i samme situasjon, og bare tre prosent oppga at de hadde fått bistand fra gruppen til å finne en sorggruppe.

Hva er så medlemmenes erfaring med Nasjonal støttegruppes samlede arbeid for å skape kontakt medlemmene seg i mellom? Det var 30 prosent av respondentene i spørreundersøkelsen som oppga at støttegruppen i stor eller moderat grad hadde bidratt til kontakt med andre i samme situasjon (henholdsvis 16 og 14 prosent). 37 prosent oppga at støttegruppen i liten grad eller ikke i det hele tatt hadde gitt kontakt med andre i samme situasjon (henholdsvis 18 og 19 prosent). Det er uklart hva som er grunnen til at 37 prosent av respondentene svarte dette.

Det var 33 prosent av respondentene som svarte at det ikke var aktuelt å ha kontakt med andre i samme situasjon via Nasjonal støttegruppe. Det kan tenkes flere forklaringer på dette. For det første varierer reaksjonsmønstrene etter en opplevd katastrofe. For noen er det en formålstjenlig strategi å vende tilbake til hverdagen, og på denne måten å reetablere en situasjon kjennetegnet ved forutsigbarhet, påvirkbarhet og struktur.²¹ For andre dekker muligens akutt hjelpen (for eksempel i informasjons- og støttesentrene),

21 Sosial- og helsedirektoratet, Arkivkode 533, jnr. 04/6360, Psykososiale støttetjenester etter flodbølge-/flomkatastrofen i Sørøst-Asia, Psykososialt team for flyktninger i Nord-Norge, rundskriv til prosjektpartnere, 05.1.2005.

fastlegesystemet og personlige nettverk behovene som disse menneskene har (Fiskerstrand 2002: 24; Thuen & Singhammer 2003; Hjemdal 2007).

Hvordan arbeidet de øvrige støttegruppene for å skape kontakt mellom medlemmene?

Til en viss grad arbeidet de øvrige støttegruppene med å opprette lokale sorggrupper, men dette skjedde bare unntaksvis på en systematisk måte. Opprettelse av sorggrupper ble for eksempel ikke programfestet i støttegruppens vedtekter. Vårt inntrykk er at slike grupper snarere oppsto som et biprodukt, enn som resultat av en planmessig virksomhet fra støttegruppens ledelse. Det er også mulig at mange medlemmer brukte lokale sorggrupper som ikke hadde noen tilknytting til støttegruppene. Støttegruppene henviste også til kommersielle aktører og til organisasjoner i frivillig sektor.

Medlemmene i de øvrige støttegruppene fikk god anledning til å møtes for samtaler når de avholdt møter (medlems- og informasjonsmøter, minnearrangementer, ved framleggelse av granskingsrapporter med mer). Det er imidlertid vanskelig å dokumentere den uformelle kontakten som oppsto på slike møter, og hvilken effekt den hadde. Støttegruppen etter Scandinavian Star-brannen skriver på sin hjemmeside at det var uformelle og formelle samlinger i gruppens kontorlokaler i Oslo, «hvor folk hadde mulighet til å snakke om akkurat hva de selv ønsket. Mange berørte ringte også kontoret for å holde seg oppdatert om utviklingen i de sakene vi arbeidet med» (<http://www.scandinavianstar.no>).

Under intervjuene uttalte nøkkelpersonene i støttegruppene seg positivt om samtale- og sorggrupper. Dette samsvarer med annen evaluering av sorggrupper. I samarbeidsprosjektet sorg og omsorg oppga omtrent fire av fem at de var fornøyde med den hjelpen og støtten de hadde fått i sorggruppen. Nesten sju av ti mente at de i stor grad følte at sorggruppen hadde hjulpet dem gjennom sorgen. Hele 93 prosent av respondentene svarte at de stor grad ville anbefale andre sørgende å gå i sorggruppe. De som altså valgte å være med i en sorggruppe, så dette i det store og det hele som en positiv opplevelse (Thuen 1993: 16). Det sosiale klimaet ble vurdert som «meget positivt og ivaretagende» (Thuen 1993: 18). Slike positive resultater finner en også i undersøkelser av andre selvhjelpsgrupper, og tallene reflekterer at det er de fornøyde som forblir medlemmer, mens de misfornøyde faller fra (Hjemdal, Nilsen og Seim 1998).

Flere av våre informanter vektla imidlertid at ingen burde føle seg tvunget til å gå inn i slike grupper.

Minnearbeid var også en del av de øvrige støttegruppene sin virksomhet, både minnearrangementer kort tid etter ulykken og ved årstider (se for eksempel Bergensavisen, nettutgave, 19. og 20.1.2005). Det var viktig for de øvrige støttegruppene å få et minnesmerke etter ulykken, gjerne på ulykkesstedet eller i nærheten av dette. Kielland-Fondet fikk opprettet et monument på Smiodden ved Kvernevik, Sleipner-støttegruppen på Ryvarden fyr og Åsta-gruppen i nærheten av kollisjonspunktet. Scandinavian Star-gruppen fikk opprettet minnesmerke ved Akershus festning og Estonia-støttegruppen i Wasa-museet i Stockholm.

5.5 Praktisk hjelp og støtte

I spørreundersøkelsen oppga 22 prosent av respondentene at de meldte seg inn i Nasjonal støttegruppe for å få praktisk hjelp og støtte, og 18 prosent svarte at de ble medlem for å få de tiltakene som kunne være til hjelp for dem.

Nasjonal støttegruppe arbeidet for å etablere kontakt mellom de medlemmene som hadde psykologiske og sosiale behov på den ene siden og det profesjonelle og det semi-profesjonelle apparat i frivillig sektor på den annen side. Sammenliknet med de øvrige støttegruppene, var Nasjonal støttegruppe i en viss forstand i en annen situasjon fordi flodbølgekatastrofen var den første katastrofen med mange norske omkomne etter at fastlegeordningen hadde trådt i kraft 1. juni 2001. Myndighetene bestemte at fastlegene skulle ta kontakt med berørte av katastrofen og stå for den medisinske oppfølgingen (Hjemdal 2007).

Nasjonal støttegruppe viderefremmet overlevende og pårørende, som trengte denne typen støtte, til Norges Røde Kors, Franciskushjelpen og til tilbud i ulike bydeler i Oslo kommune (intervju med Anne Cecilie Fossum; se også intervju med Kari Kongstein).²² Som nevnt fikk Nasjonal støttegruppe en gave på 1000 psykologtimer fra forsikringsselskapet GjensidigeNor. Det er uklart hvordan støttegruppen har fordelt disse timene blant sine medlemmer (<http://www.flomkatastrofen.no/informasjon/infobrev/111.html>).

Krisetelefonen som Sosial- og helsedirektoratet opprettet, hjalp likedan til med å formidle praktisk hjelp og støtte. Mange pårørende hadde ikke overskudd eller initiativ til å ringe ulike offentlige instanser, og de hadde derfor

22 Professor Lars Weisæth fungerte som rådgiver for støttegruppens styre. Det kan i denne sammenhengen nevnes at legevakten i Oslo initierte sorggrupper.

behov for bistand til å finne fram til riktig instans. Ved bruk av krisetelefonen kunne innringerne bli veiledet til rette instans i den relevante kommunen. Hjelpetrengende ble videreformidlet til de ulike distriktspsykiatriske sentre som var blitt utpekt til å ha et særlig ansvar i akuttfasen i hver helseregion. Videre var det et formål med telefonordningen å gi psykososial bistand i akuttfasen. Innringere fikk praktisk og emosjonell støtte når de tok kontakt via krisetelefonen. Det ble registrert 900 henvendelser i de første ukene etter hendelsen, deretter var det svært få henvendelser.²³

Det var bare 38 prosent av respondentene som oppga at støttegruppen i moderat eller stor grad bidro med praktisk hjelp og støtte for dem (henholdsvis 16 og 22 prosent). Det var omtrent like mange – 40 prosent – som svarte likedan av dem som hadde oppgitt at de hadde meldt seg inn i støttegruppen for å få praktisk hjelp og støtte. Det er usikkert hvordan disse lave tallene kan forklares, men en mulighet er at respondentene fikk praktisk hjelp og støtte fra annet hold enn Nasjonal støttegruppe.

I spørreundersøkelsen blant medlemmene i Nasjonal støttegruppe var det bare seks prosent av respondentene som oppga at de hadde fått bistand fra gruppen til å få hjelp fra helsevesenet. En forklaring kan være at fastlegeordningen og krisetelefonen dekket dette feltet, og at noen særlig bistand fra støttegruppen derfor ikke var nødvendig.

I undersøkelsen stilte vi også et mer generelt spørsmål om hvordan medlemmene vurderte gruppens arbeid med å bistå dem i å oppnå de individuelle rettighetene de hadde krav på. Også her tydet svarene på at gruppen i liten grad hadde bidratt med dette. Det var bare 11 prosent av respondentene som mente at støttegruppen i stor grad hadde bistått dem med å oppnå deres rettigheter, 16 prosent svarte at dette i moderat eller liten grad var tilfelle, mens 24 prosent mente at den ikke hadde hatt en slik funksjon. For 49 prosent var spørsmålet ikke aktuelt.

Også de øvrige støttegruppene har arbeidet med å opprette kontakt med det semi-profesjonelle og profesjonelle apparatet. Scandinavian Star-gruppen formidlet kontakt mellom medlemmene sine og fagfolk ved å invitere profesjonelle til arrangementene, og ved å etablere en egen henvisningsordning til psykologisk bistand. Gruppen forsøkte også å håndtere krisehjelp selv

23 Sosial- og helsedirektoratet, Arkivkode 1-O-533, jnr. 05/3823, Evalueringsrapport for informasjonstelefonen for pårørende og berørte etter flomkatastrofen/ flodbølgekatastrofen i Sørøst-Asia 2004, SHdir, Norges Røde Kors, 04/6315/FPH/EBM, 16.2.2005

(Fiskerstrand 2002: 29). Også Sleipner-gruppen samarbeidet og utvekslet informasjon med Senter for krisepsykologi ved Universitetet i Bergen.

En spesiell situasjon oppsto for de overlevende og etterlatte etter Åsta-ulykken. Opprinnelig fulgte NSB den såkalte bedriftsmodellen, det vil si at den ansvarlige bedriften selv sto for oppfølgingen av de overlevende og etterlatte. Bedriftsmodellen hadde fungert formålstjenlig ved Lysaker- og Nordstrand-ulykkene i henholdsvis 1990 og 1993. NSB ønsket derfor selv å stå for den helsefaglige oppfølgingen også etter Åsta-ulykken. NSB mente at organisasjonen selv hadde den nødvendige kompetansen for å følge opp, i og med at en hadde gjort erfaringer med togulykker tidligere. Konsernlegen var sterkt involvert i arbeidet og la blant annet frem obduksjonsrapporter for de etterlatte som ønsket dette.

Støttegruppen på sin side mente at NSB ikke var egnet til å gjennomføre den helsefaglige oppfølgingen. «NSB [...] hadde verken fagkunnskapen, apparatet eller erfaringen til å gjøre det, men samtidig insisterte de på å lede og gjennomføre dette arbeidet» (intervju med Jan Henriksen, sitert i Fiskerstrand 2002: 29). Støttegruppen arbeidet derfor for å få etablert en tverrfaglig og mer uavhengig gruppe som skulle kontrollere den helsefaglige oppfølgingen. Denne tverrfaglige gruppen ble opprettet og har ved senere ulykker, særlig i transportsektoren, vært direkte involvert i det psykologiske hjelpearbeidet (Fiskerstrand 2002: 9, Thuen & Singhammer 2003).

5.6 Oppsummering

Nasjonal støttegruppes virksomhet synes, sett i lys av medlemmenes forventninger og erfaringer, å ha gitt resultater av ulik kvalitet.

Den delen av Nasjonal støttegruppes virksomhet som kan betegnes som selvhjelp fungerte bare delvis slik som medlemmene hadde forventet. Reisene for de etterlatte og overlevende tilbake til Thailand, som støttegruppen var med på å initiere og gjennomføre, var en stor suksess og imøtekom behovene blant medlemmene om å møte andre i samme situasjon og å hjelpe deltakerne i sorgarbeidet. Andre viktige – og i lys av medlemmenes forventninger kanskje viktigere – deler av støttegruppens selvhjelpsaktivitet var mindre vellykket. Ifølge respondentene lyktes støttegruppen i mindre grad med å spre informasjon, danne nettverk og sorggrupper i Norge og gi praktisk hjelp og støtte.

6

Støttegruppene som pressgrupper og samfunnsaktører

Det er på sin plass å skille mellom de delene av virksomheten som kan kjenetegnes som henholdsvis selvhjelp og pressgruppevirksomhet.

6.1 Støttegruppene som pressgrupper for bedret sikkerhet og krisehåndtering

De fleste støttegruppene har arbeidet for å forbedre sikkerheten innen de ulike relevante sektorene og for å forbedre katastrofeberedskapen. Dermed kan det også sies at støttegruppene har arbeidet med å fremme brukerperspektiv overfor aktører i for eksempel samferdselssektoren og myndighetene, selv om politisk ståsted, ambisjonsnivået, interessefelt og måloppnåelse har variert. Enkelte støttegrupper, som for eksempel Sleipner-støttegruppen, la et tilsvarende formål inn i vedtektene. Denne gruppen ville fremme fokus på økt sikkerhet langs kysten. Støttegruppen ga ikke høringsuttalelser i forbindelse med sikkerhet til sjøs, men de uttalte seg offentlig og kom med innspill til Sjøfartsdirektoratets uttalelser om redningsutstyr. De deltok i utvalgsarbeid og på konferanser der det falt naturlig (intervju med Roy Erling Furre; intervju med Tove Følid).

Nasjonal støttegruppe arbeidet for å forbedre krisehåndteringen hos myndighetene, og da utelukkende hos myndighetene i Norge. Dette er ikke selvsagt. Støttegruppen kunne også ha arbeidet for å forbedre krisehåndteringen i Thailand og viet seg til tekniske forbedringer. Det spiller i denne sammenhengen ingen rolle at det dreide seg om en naturkatastrofe og ikke en katastrofe forårsaket av mennesker. Som regel skyldes skadene og dødsopfrene under naturkatastrofer i betydelig grad menneskelige årsaker (Steinberg 2000). Etter flodbølgekatastrofen kunne en tenke seg at støttegruppen ville gått inn for å få på plass tekniske varslingsystemer eller påvirke planlegging av turistanlegg, som kunne gjenoppbygges i større avstand til stranden. Dette var imidlertid ikke tilfelle. «Vi har ikke gått noe løp mot skadeforvolder eller forsikrings-selskap. Det er vanskelig å kreve penger av Vår herre», uttalte støttegruppens leder i et intervju i anledning toårsdagen for katastrofen (23.12.2006).

Støttegruppens kritikk var rettet mot den norske staten og var til å begynne med relativt skarp og til dels følelsesladet. Lederen for støttegruppen rettet for eksempel kritikk mot byråkrater «som behandler sakene fra et kontor» og hevdet: «I Norge er det et stort sprang mellom offentlige praktikere som er fleksible og løsningsorienterte, og byråkrater som ser problemer og uheldige konsekvenser alle steder» (sitert i Ringheim & Thomassen 2005: 205). Etter kort tid innledet likevel støttegruppen et konstruktivt samarbeid med myndighetene og ble dermed også trukket mer direkte inn i prosessen med å strukturere det videre oppfølgingsarbeidet.

6.2 Samarbeid mellom støttegruppene

For å oppnå de rettighetene medlemmene hadde krav på, var det særlig viktig å samarbeide med andre som hadde vært i samme situasjon. Nasjonal støttegruppe samarbeidet derfor med tidligere støttegrupper og arbeidet for å få etablert et sekretariat for støttegruppeberedskap.

De tidligere støttegruppene hadde fra høsten 2002 begynt et samarbeid seg i mellom for å utveksle erfaringer og støtte hverandre. I desember 2002 møttes representanter for støttegruppene i Asker for å utveksle erfaringer og drøfte samarbeid (Reme et al. 2003). Blant annet diskuterte deltakerne om de skulle danne en ny paraplyorganisasjon. Denne kunne arbeide med utfordringer som: Hvilke behov har overlevende og pårørende etter ulykker og katastrofer? Hvordan kan tidligere skadelidte bidra til å skjerpe kriseberedskapen? Hvilken rolle kan skadelidte spille for å redusere sårbarhet for ulykker i framtiden?

Da flodbølgekatastrofen rammet Sørøst-Asia to år senere og støttegruppen oppsto, ble disse spørsmålene aktualisert. Det oppsto kontakt med myndighetene, og Sosial- og helsedirektoratet innkalte i perioden juni til desember 2005 til fire møter mellom direktoratet og referansegruppen (som tilsvarte omtrent gruppen som hadde møttes tidligere) for å diskutere den framtidige støttegruppeberedskapens organisering, forankring og form. Det gruppen forestilte seg var et sekretariatet for kriseberedskap som kunne bistå myndighetene med innsikt i de pårørendes situasjon, trening og rådgivning for myndighetene i å takle de rammedes akutte og langsiktige behov. Det skulle videre være uavhengig premissleverandør og et tydelig talerør for de rammede og deres situasjon, til beste for norsk krisehåndtering. For referansegruppen var det viktig at sekretariatet skulle bemannes med flere personer, og at disse hadde primær erfaring med støttegruppearbeid i etterkant av katastrofer.

Det ble vedtatt å nedsette en arbeidsgruppe som utarbeidet et forslag til mandat for en framtidig støttegruppeberedskap. Arbeidsgruppen besto av representanter fra fire støttegrupper, og gruppen la fram sitt forslag på møte i direktoratet den 21.10.2005. Støttegruppeberedskapens hovedoppgave skulle være å bistå ved framtidig etablering av støttegrupper. Det ble sett på som en forutsetning at beredskapen skulle utnytte den eksisterende kunnskapen ved å danne et nettverk av medlemmer fra tidligere støttegruppemedlemmer rundt sekretariatet.

Både i referansegruppen og i arbeidsgruppen var det flertall for å forankre støttegruppeberedskapen ved Norges Røde Kors, og organisasjonen var villig til å huse sekretariatet. Etter noe revidering ville Sosial- og helsedirektoratet anbefale et mandat for en framtidig støttegruppeberedskap.²⁴

Formålet med Støttegruppeberedskapen skulle være å:

- Styrke beredskapen overfor pårørende og overlevende etter større ulykker og katastrofer – bistå i etableringen av nye støttegrupper
- Systematisere erfaringer fra tidligere støttegrupper
- I samarbeid med myndighetene bidra med informasjon til berørte personer etter katastrofer.

Direktoratet anbefalte at sekretariatet skulle bestå av et sekretariat og et nettverk. Sekretariatet skulle bemannes med en koordinator i 50 – 100 prosent og en 50 prosent stilling fra Norges Røde Kors. Begge skulle ha kontor ved Norges Røde Kors. Nettverket skulle bestå av medlemmer fra tidligere og eksisterende støttegrupper, som kunne bidra med sine erfaringer ved etablering av framtidige støttegrupper. Sekretariatet skulle også gjennom nettverket samle og systematisere erfaringer fra støttegruppene etter tidligere katastrofer og ulykker. Det ble anbefalt at ordningen skulle evalueres etter et år med hensyn til organisering, forankring, oppgave og ressurser.

Helse- og omsorgsdepartementet godkjente opprettelsen av sekretariatet, men bevilget bare en 20 prosent stilling til sekretær ved Norges Røde Kors. Dermed falt referansegruppens forslag om at det skulle være en person eller flere i sekretariatet som hadde primær erfaring med en katastrofe bort. Departementets vedtak ble møtt med sterke reaksjoner i referansegruppen. Følgende utsagn er representativt for reaksjonene:

24 Brev, Sosial- og helsedirektoratet til Helse- og omsorgsdepartementet, 12.12.2005.

Hvis dette blir stående er dette nesten helt uforståelig, basert på de reaksjonene som lå i luften i den velviljen som menneskene som var med på disse møtene utviste, sett i forhold til de lidelsene de har vært igjennom. Og jeg må si at jeg er ganske bestyrtet over at det er mulig å vise så liten imøtekommenhet i forhold til akkurat dette (anonymisert intervju med en av lederne i støttegruppene).

6.3 Støttegruppen som pådriver for kollektive interesser

I spørreundersøkelsen søkte vi å klarlegge hvordan medlemmene så på støttegruppens funksjon som interesseorganisasjon og pådriver for kollektive interesser. For å få klarhet i dette spurte vi medlemmene om hva de trodde om støttegruppens muligheter for å påvirke ulike instanser i samfunnet.

En stor andel av respondentene hadde tiltro til støttegruppens innflytelse. Det var 82 prosent som mente at støttegruppen hadde innflytelse på myndighetenes håndtering av denne katastrofen, og 80 prosent mente at støttegruppen hadde innflytelse på myndighetenes fremtidige håndtering av katastrofer.

En relativt stor andel hadde også tiltro til at Støttegruppen hadde innflytelse på reiseselskaper (56 prosent,) og forsikringsselskaper (61 prosent). En stor del av respondentene, 74 prosent, mente at støttegruppen hadde moderat eller stor innflytelse på opinionens holdninger til de katastroferammede.

6.3.1 Finne de savnede og identifisere de omkomne

En viktig del av støttegruppens kollektive interessefremming var å presse på myndighetene for å fortsette med leting og identifisering. I begynnelsen var det et særlig anliggende for Nasjonal støttegruppe å finne de savnede og identifisere de omkomne. Ved ambassadekontoret i Phuket var registrerings- og kommunikasjonsarbeidet mangelfullt, slik at de etterlatte selv forsøkte å organisere et registreringssystem (intervju med Christoph Wernersen). Likevel ble letearbeidet – forholdene tatt i betraktning – raskt organisert av det thailandske politiet og det norske Kripos sto for identifiseringen (Reinås-utvalget 2005). Nasjonal støttegruppe brukte deretter onsdagsmøtene for å følge opp lete- og identifiseringsarbeidet.

Oppgaven med å finne de savnede og identifisere de døde var mer vedvarende for noen av de andre støttegruppene. Det var en av de vesentlige årsakene til at Kielland-Fondet ble dannet. Regjeringen hadde skapt forventninger blant de berørte om at alle savnede skulle bli funnet, men letingen viste seg å være svært komplisert. Oljeriggen fløt på vannet og måtte snus før den kunne gjennomføres etter de savnede. At de ansvarlige for snuoperasjonen begynte å snakke om at de ville avbryte letingen, var et vesentlig moment for at de etterlatte dannet en støttegruppe (intervju med Odd Kristian Reme). Det å finne og identifisere de savnede var også sentralt for de etterlatte ved Scandinavian Star-brannen og togkollisjonen på Åsta.

Det synes å eksistere en bred konsensus i den norske samfunnet om at en ikke uten god grunn skal gi opp letingen etter savnede.²⁵ Det å være i uvisshet om en nærstående person utløser informasjons- og aktivitetsbehov. Utstrakte leteaksjoner blir møtt med stor vilje til deltakelse, og med giverglede ved innsamlingsaksjoner. For den enkelte pårørende har deltakelse den fordel at vedkommende får tilfredsstilt aktivitetsbehovet sitt og kan bidra til et meningsfullt arbeid sammen med andre. Når pårørende går til det dramatiske skrittet selv å organisere leitearbeidet (fordi dette var utilstrekkelig eller innstilt for tidlig), kan dette sees som en siste, fortvilt utvei.

Likevel er det på sin plass å spørre hvor lenge letingen skal foregå. Det å utsette avskjedsritualer kan forlenge den psykologiske belastningen for de etterlatte, leteaksjoner for eksempel på havbunnen kan være farlige for dykkere og kostnadene for samfunnet kan være enorme. Det finnes ingen generelle svar på hvor lenge letingen skal foregå. Erfaringene synes å tyde på at det ikke er formålstjenlig at de ansvarlige eller myndighetene lover å lete til alle savnede er funnet. Derimot kan det være formålstjenlig å holde spørsmålet åpent i begynnelsen og å få de etterlatte og en eventuell støttegruppe til å delta i avgjørelsesprosessen.

6.3.2 Oppklaring og ansvarliggjøring

En siste del av Nasjonal støttegruppes arbeid som pressgruppe gikk ut på å oppklare flodbølgekatastrofens art og omfang samt å ansvarliggjøre de norske myndighetene for feil under krisehåndteringen. Dette arbeidet ble raskt

25 Dette viste seg også da Regjeringen forsøkte å få Stavangerbiskopen med på en seremoni for de savnede etter kantringen av Alexander L. Kielland-plattformen, før riggen var snudd og alle funnet. Biskopen nektet å gjennomføre en slik seremoni fordi han oppfattet dette som i strid med de etterlattes rettigheter.

delegert til Reinås-utvalget, som leverte en grundig og kritisk rapport i 2005 (Reinås-utvalget 2005). På denne måten ble oppklaringsarbeidet ikke noen betydelig del av Nasjonal støttegruppes virksomhet.

De øvrige støttegruppene oppsto etter ulykker og katastrofer som i en helt annen grad kunne føres tilbake til menneskelige feil (Steinberg 2000), og oppklaring av hendelsene, ansvarliggjøring og arbeid for erstatning ble en viktig del av deres virksomhet.

Oppklaring av ulykker og katastrofer forutsetter ofte en nokså ressurs- og kompetansekrevede gransking, og vanligvis utføres dette av kommisjoner. De berørte har vanligvis tillit til at granskingen foretas raskt og etter faglig gode kriterier. Først når de berørte får inntrykk av uregelmessigheter går de til det nokså dramatiske skrittet å danne en støttegruppe. Som påpekt tidligere i rapporten, er det ofte slik i etterkant av katastrofer at de pårørende aksepterer granskingen, og oppklaringsarbeidet avsluttes på denne måten. Dette kan for eksempel sies å være tilfelle ved granskingen av myndighetenes håndtering av flodbølgen i Sørøst-Asia.

Dersom det ikke blir noe gransking av katastrofen, eller at resultatene ikke blir kjent for de overlevende og etterlatte, eller at resultatet ikke er overbevisende for dem, er det høy sannsynlighet for at de selv tar initiativet til å oppklare hva som hendte. En kan se det som uttrykk for en psykologisk funksjon med å gi katastrofen mening. I følge Dyregrov (1999) kan denne søken bunne i et dypt følt behov for å gjenopprette rettferdighet og kan foregå i årevis. Det er ingenting i vårt materiale som tyder på at denne søken etter forklaring vil oppstå dersom gransking av ulykken foretas raskt og på en kvalitativ tilfredsstillende måte.

6.4 Oppsummering

Nasjonal støttegruppes arbeid for å oppnå de individuelle rettighetene medlemmene hadde krav på, fungerte heller ikke godt, ifølge respondentene. Derimot oppga respondentene at Nasjonal støttegruppe fungerte meget godt som interessegruppe for å oppnå de kollektive rettighetene, og som pressgruppe for at myndighetene skulle fortsette med letingsarbeidet og at et sekretariat for støttegruppeberedskap skulle etableres.

Selv om resultatene fra virksomheten er av varierende kvalitet, var respondentene totalt sett fornøyd med virksomheten til Nasjonal støttegruppe. En mulig forklaring for hvorfor respondentene ikke var mer misfornøyd med

støttegruppen, når selvhjelpsvirksomheten ikke levde opp til medlemmenes forventninger, kan være at de respektive behovene ble imøtekommet fra annet hold (fastlegesystemet, venner og bekjente, myndigheter).

7

Avsluttende drøfting og konklusjoner

Avslutningsvis vil vi drøfte en del av funnene våre; håndtering av behovs- og interesseforskjeller i støttegruppen; om myndighetene bør styrke selvhjelps-virkosomheten ved støttegrupper; støttegruppers forhold til offentligheten; muligheter og utfordringer knyttet til sekretariatet for støttegruppeberedskap; og forskningsperspektiver.

7.1 Håndtering av behovs- og interesseforskjeller

I tidligere forskning om støttegrupper etter katastrofer har en foreslått å skille klarere mellom overlevende og etterlatte. Også vi har funnet behovs- og interesseforskjeller mellom ulike undergrupper av deltakere, både i Nasjonal støttegruppe og i de øvrige støttegruppene. Likevel mener vi at disse forskjellene ikke må overvurderes. Spesielt vil vi understreke at overlevende og etterlatte kan være en verdifull støtte for hverandre. På denne måten står de ikke (bare) i et motsetningsforhold, men (også) i et komplementært forhold. Overlevende kan for eksempel være viktige kilder til informasjon til de etterlatte som disse har behov for. Det å være aktiv deltaker i oppfølgingen av en katastrofe gir også anledning til sosial kontakt og tilgang på informasjon, og kan dermed gi muligheter til følelsesmessig mestring.

Behovs- og interesseforskjeller er ikke uvanlige i organisasjoner. Snarere er det et utbredt fenomen at organisasjoner består av ulike fraksjoner (Giddens 2001: 349ff).

Spørsmålet er om oppfølgingen av enkelte grupper og deres spesifikke interesser og behov har vært god nok. Dette vil først og fremst være et ansvar for organisasjonens styre, og eksterne aktører, så som myndighetene og ansvarlig – kan bare legge til rette for best mulige rammebetingelser for støttegruppearbeidet. For å ivareta og balansere de ulike behovene og interessene, er det viktig at organisasjonens styre er bredt sammensatt og representerer de ulike partene.

7.2 Styrking av selvhjelpsvirksomhet?

Respondentene i spørreundersøkelsen til medlemmene av nasjonal støttegruppe oppga at de hadde hatt store forventninger til selvhjelpsvirksomheten da de meldte seg inn i støttegruppen. Det som fungerte best var den delen av virksomheten som vi kalte for minnearbeid, det vil si at støttegruppene tok initiativ til, var med på å gjennomføre og deltok i minnearrangementer. Ellers tyder undersøkelsen imidlertid på at medlemmenes forventninger til selvhjelpsvirksomheten bare ble delvis oppfylt. Dette hadde likevel ingen konsekvenser for hvordan respondentene vurderte støttegruppen totalt.

Som nevnt kan det være en mulig forklaring at de behov selvhjelpen skulle møte ble dekket av andre enn støttegruppen (fastlegesystemet, frivillige organisasjoner, kommunale tiltak med mer). Tidligere forskning på selvhjelpsvirksomhet tyder på at selvhjelpen fungerer mer som et supplement enn som et alternativ til profesjonelle hjelpetiltak (Hjemdal mfl 1998). Virksomheter som har som mål å dekke samme behov som de profesjonelle tiltakene synes derfor å ha liten hensikt, og det skulle ikke være noen grunn for myndighetene til gå inn for å styrke dette elementet ved eventuelle nye støttegruppers virksomhet. Det sentrale momentet er at behovene blir dekket.

7.3 Avslutning av støttegrupper

Støttegruppene har hatt ulik varighet, fra få år til mer enn 15 år. Det er få medlemmer som er aktive over lang tid, og når de sentrale målene for virksomheten er nådd går støttegruppene etter hvert over fra å ha en betydelig virksomhet til mer å være i beredskap.

Generelt – og i tråd med amerikansk katastrofeforskning – kan en si at støttegrupper synes å leve så lenge det er funksjoner som ikke ivaretas av andre enn dem. Dersom disse funksjonene overtas av de etablerte systemene, er det stor sannsynlighet for at støttegruppene avslutter sin virksomhet.

Det er mulig at sekretariatet for støttegruppeberedskap også kan spille en rolle ved avslutning av gruppene. Dette kan muligens også gjøre det lettere for nøkkelpersonene å slippe taket og vende tilbake til et mer normalt liv. Et av de konkrete problemene for de tidligere støttegruppene har vært at et fåtall personer har blitt sittende igjen med all dokumentasjon, og dermed som kontaktpunkt for alle henvendelser. Vi tror det kan være formålstjenlig at sekretariatet kan overtar støttegruppens arkiv for en periode og eventuelt

senere avleverer det til riktig depotinstitusjon (Lange, Mangset & Ødegaard 2001). Sekretariatet vil i kraft av sin rolle under katastrofehendringen da kunne være et kontinuerlig kontaktpunkt, selv etter at alle nøkkelpersonene har trukket seg ut.

7.4 Støttegruppene og offentligheten

Støttegrupper av den typen som vi har undersøkt i denne rapporten kan dra veksler på en «katastrofe»-effekt og trekke til seg offentlighetens oppmerksomhet og ressursbruk. Dette står i motsetning til hva som er situasjonen for grupper og enkeltindivider som blir rammet av sykdom, funksjonstap eller andre hendelser som strekker seg over lengre tid. Disse er ikke blitt behandlet i denne rapporten.

Støttegrupper har tidligere kritisert og vil også i framtiden kunne kritisere det de opplever som statens utilstrekkelige bruk av ressurser til oppfølging av katastrofer. Imidlertid er det et spørsmål hvordan ressursbruken skal utmåles slik at det føles rettferdig for både de overlevende og etterlatte på den ene siden og offentligheten på den annen? En mulig løsning kan ligge i en samarbeidsstrategi overfor støttegrupper.

7.5 Muligheter og utfordringer for sekretariatet for støttegruppeberedskap

Opprettelsen av sekretariatet for støttegruppeberedskap skjedde på bakgrunn av et ønske fra Nasjonal støttegruppe og nettverket av støttegruppene. Den nye modellen som myndighetene har etablert, med en 20 prosent stilling ved Norges Røde Kors, synes å være tilstrekkelig for driftsoppgavene som er beskrevet i mandatet for sekretariatet, så lenge dette er i beredskap. Når en ny katastrofe rammer norske statsborgere eller mennesker med fast opphold i Norge, vil det imidlertid kunne bli et akutt behov for å utvide stillingsprosenten.

Nettverket av tidligere støttegrupper har ikke egne ressurser ifølge den nye ordningen. Det er derfor vanskelig å se at nettverket kan arbeide vesentlig annerledes enn det gjorde før etableringen av sekretariatet. Når en ny krise inntreffer, vil antakelig de små ressursene sekretariatet har til rådighet måtte brukes til andre oppgaver enn å innkalle medlemmene i nettverket. Dersom nettverket bare skal samles en gang per år for å oppsummere erfaringer, er også

spørsmål om hvilke nye erfaringer en kan oppsummere, særlig hvis nettverket ikke har spilt noen aktiv rolle i selve håndteringen av en ny katastrofe og etableringen av en ny støttegruppe.

I mandatet sies det at ordningen skal evalueres etter ett år. Evalueringen bør blant annet se på hvilke fordeler og ulemper det er ved et slikt sekretariat, lokalisert ved Norges Røde Kors. Hva betyr det å knytte seg til en organisasjon som kombinerer profesjonalitet og frivillighet slik Røde Kors gjør? Kan sekretariatet høste fordeler av organisasjonens spisskompetanse for krisehåndtering og store internasjonale nettverk og kontakter? Kan på den andre siden Røde Kors tette bånd til staten – ikke minst av økonomisk art, innebære en fare at mye av det kritiske engasjementet, som er karakteristisk for støttegrupper, dempes? Kan innlemmelse av sekretariatet i en velorganisert og stor organisasjon også begrense området for medlemmenes, i hvert fall nøkkelpersonenes, egen aktivitet?

Det spørres imidlertid om det ikke vil være mer meningsfullt å utsette evalueringen til ordningen har falt på plass, slik at en har flere erfaringer å bygge på. Videre mener vi at ordningen helst bør evalueres etter en ny krise. Dette innebærer visse vanskeligheter siden det er umulig å forutse når en slik vil inntreffe.

7.6 Forskningsperspektiver

Det hører med til forskningsprosessen at all forskning munner ut i nye spørsmål. Vi vil i denne sammenheng bare nevne følgende.

- Det er mulig å sammenlikne katastrofehandteringen ved ulykker av samme type og å analysere årsaker for dannelsen av støttegruppe(r). Det kan etter vårt skjønn være spesielt interessant å se på de tre seneste togulykkene (Lysaker-, Nordstrand- og Åsta-ulykkene) og å spørre hvorfor det bare oppsto en støttegruppe ved Åstaulykken.
- Finnes det spesifikke norske trekk ved støttegruppene, og hvordan kan disse beskrives dersom en sammenlikner norske støttegrupper og støttegrupper i land som Danmark, Sverige, Tyskland, England og USA?
- Hva er likheter og forskjeller mellom støttegrupper som har oppstått i etterkant av store, tidsmessig begrensede katastrofer, og støttegrupper som har oppstått på grunn av hendelser over lengre tid?

Utover slike substansielle forskningsspørsmål kan en også se på de formelle rammene for forskningen, og spesielt på retten og muligheten til å initiere og definere forskning. Så langt har ansvarlig, myndighetene og forskere definert forskningsprosjekters innhold. Utover disse kan også støttegruppene selv ha et visst behov for å initiere og definere forskning. Vi tenker her for eksempel på oppgaver som kartlegging av helsemessige behov blant medlemmene med mer.

Kilder og litteratur

Upublisert skriftlig materiale

Offentlige arkiver

Sosial- og helsedirektoratet

Privatarkiver

Harsem, Jan (Scandinavian Star)

Furre, Roy Erling, arkivet etter Sleipner-støttegruppen

Norges Røde Kors (arkivet etter flodbølgestøtte-gruppen)²⁶

Thorvaldsen, Marit (Partnair-styrten)

Statistisk materiale

NKVTS i samarbeid med MMI, Spørreundersøkelse blant ca. 800 medlemmer i Nasjonal støttegruppe.

Intervjuer

Birkeland, Rune (prest i Den norske sjømannskirken i Phuket, TS)

Ericsson, Lise Bang (leder for pårørendekontoret i Phuket, medlem av Nasjonal støttegruppe, TS)

Fossum, Anne Cecilie (Norges Røde Kors, Koordinator ved sekretariatet for Nasjonal støttegruppe, TS/FM)

Furre, Arne (styremedlem i Nasjonal støttegruppe, TS)

Furre, Roy Erling (tidligere leder i Sleipner-støttegruppen, FM)

²⁶ Referater fra styremøter, stiftelsesmøtet og årsmøtene; vedtekter; interne arkivdokumenter; Internettetsiden;

- Følid, Tove (nåværende leder i Sleipner-støttegruppen, FM)
- Gimse, Anstein (nåværende leder i Åsta-støttegruppen, FM)
- Harsem, Jan (tidligere leder i Scandinavian Star, FM)
- Hartmann, Geir (styremedlem i Nasjonal støttegruppe, TS)
- Heflo, Rita Engh (påførende etter Estonia-ulykken; styremedlem i Nasjonal støttegruppe; medlem av Reinås-utvalget, FM)
- Eric Jacobs (informasjonsdirektør i Assuranceforeningen Skuld, FM)
- Jayanthan, Robert (styremedlem i Nasjonal støttegruppe, Tamilsk Ressurscenter, TS)
- Komnæs, Espen (partner i Advokatfirmaet Komnæs, Braaten Skard DA, advokat for flere støttegrupper, FM)
- Kongstein, Kari (Afdeling Sosial vakttjeneste, Oslo legevakt, TS)
- Luther, Inger (leder for Mehamn-støttegruppen, FM)
- Major, Ellinor (avdelingsdirektør i Sosial- og helsedirektoratet, TS, FM)
- Pedersen, Knut Erik (styremedlem i Nasjonal støttegruppe, TS)
- Pettersson, Jane (påførende etter Deep Sea Driller-ulykken, FM)
- Pettersson, Steen (tidligere sekretær og styremedlem i Scandinavian Star-støttegruppen, FM)
- Reme, Odd Kristian (tidligere leder av Kielland-Fondet, FM)
- Stavik, Leif (nøkkelperson i Partnair-støttegruppen, FM)
- Thorvaldsen, Marit (nøkkelperson i Partnair-støttegruppen, FM)
- Vangen, Stein (prest i Den norske sjømannskirken, i Phuket, TS)
- Walstad, Espen (tidligere leder av Scandinavian Star-støttegruppen, FM)
- Wernersen, Christoph (første leder av Nasjonal støttegruppe)

Litteratur

- Bates, Fred [Book Review], Russell R. Dynes, *Organized Behavior in Disaster*, Lexington, Massachusetts: D.C. Heath, 1970, *Social Forces*, Vol. 52, No. 3. (Mar., 1974), s. 441. 441.
- Barton, Allen H. (1988), [Book Review], Ronald W. Perry & Alvin H. Mushkatel, *Minority Citizens in Disasters*, Athens: University of Georgia Press, 1986, *Contemporary Sociology*, Vol. 17, No. 5. (Sep., 1988), s. 589–590.
- Bud og hilsen, nr. 1, 2005.
- Dahl, R. A. (1956) *A Preface to Democratic Theory*, Chicago IL: Chicago University Press.
- Dynes, R. (1998) *Coming to terms with Community Disaster*, i Quarantelli, E.L. (red.), *What is a Disaster?* London: Routledge, s. 109–126.
- Dynes, R. R. & Kathleen J. Thierney (red.) (1994) *Disasters, Collective Behavior, and Social Organization*, Newark: University of Delaware Press.
- Dynes, Russel (1970) *Organized Behaviour in Disaster*, Lexington: Heath Lexington Books, 1970.
- Enarson, Elaine and Betty Hearn Morrow (1998), *The Gendered Terrain of Disaster*. Westport, Connecticut: Praeger Publishers.
- Eyre, A. (1998) *More than PTSD. Proactive Responses among Disaster Survivors*, i *The Australasian Journal of Disaster and Trauma Studies*, 2, www.massey.ac.nz/trauma/issues/1998-2/eyre.htm
- Fiskerstrand, Sylvi Ramsli (2002) *Når katastrofen rammer ... Strukturelle og funksjonelle aspekter ved støttegrupper dannet etter katastrofer*, hovedoppgave, profesjonsstudiet i psykologi, Bergen: Universitetet i Bergen, Det psykologiske fakultet, 2002.
- Giddens, Anthony (2001), *Sociology. Fourth Edition*, Cambridge: Politiy Press.

- Goffman, Erving (1978), *Das Individuum im öffentlichen Austausch. Mikrostudien zur öffentlichen Ordnung* (org. *Relations in Public. Microstudies of the Public Order*. Basic Books 1971), Frankfurt a.M: Suhrkamp.
- Goode, Erich (1997), [Book Review] *Disasters, Collective Behavior and Social Organization*, *Social Forces*, 75:4, 1997, pp. 1515–1517.
- Griffin, Charles T. & Brenda S. Griffin (1971) *System stress and the Persistence of Emergent Organizations: A Comment*, *Sociological Inquiry*, 45 (4), 1971:
- Hjemdal, Ole K., Sigrun Nilsen & Sissel Seim (1998), *Selvhjelp. Kunsten å løfte seg etter håret*, Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Hjemdal, Ole Kristian (2007), *Fastlegenes oppfølging av de berørte etter tsunamien Oslo*: NKVTS. Rapport nr. 1/2007.
- Hodgkinson, P.E. & Stewart M. (1991), *Coping with Catastrophe. A Handbook of Disaster Management*. London: Routledge.
- Jersin, Erik (2000), *Trenger vi en fast, felles granskingskommissjon for storulykker*, Innlegg på sikkerhetsdagene 2000, Trondheim.
- Jersin, Erik (2003), *Storulykker i Norge 1970–2001*, Trondheim: SINTEF Teknologiledelse, Sikkerhet og pålitelighet, 3. utgave, 2003.
- Kallevik, Svein Arthur (2004), *Journalistikk i krise? Om krisejournalistikk og krisereaksjoner*, Kristiansand: IJ-forlaget.
- Katz, Alfred H & Eugene Bender (1990) *Helping One Another: Self-help Groups in a Changing World*, Oakland, CA: Third Party Publishing Company.
- Kennedy, Will C. (1970), *Police Departments. Organization and Tasks in Disaster*, i *American Behavioral Scientist*, vol. 13, pp 354–361.
- Lange, Vilhelm, Mangset, Dag & Ødegaard, Øyvind (2001), *Privatarkiver. Bevaring og tilgjengeliggjøring*, Oslo: Kommuneforlaget.

- Levy, L.H. (2000), Self-help groups. I: J. Rappaport & E. Seidman (red.), *Handbook of Community Psychology*, New York: Kluwer Academic/Plenum Publisher, s. 591–613.
- Lindgaard, C. V., Heir, T., Tønnesen, A. og Weisæth, L. (2007), *Oppfølging av norske reisende etter Tsunamien i Sør-Øst Asia 2004. Beskrivelse av de første resultatene*
Oslo: NKVTS.
- Luhmann, Niklas (2000), *Vertrauen. Ein Mechanismus zur Reduktion sozialer Komplexität*, Stuttgart: Lucius & Lucius, 2000.
- Mathiesen, T. (1971), *Det uferdige. Pax*, Oslo 1971
- Mathiesen, T. (1981), Makt og motmakt, i K. Andenæs, T. Johansen & T. Mathiesen (red.), *Maktens ansikter*, Oslo 1981.
- Mathiesen, T. (1982), *Makt og motmakt. Pax*, Oslo 1982.
- Matzat, J. (1987), Self-help groups in West Germany. Developments of the last Decade, *Acta psychiatrica. Scan. Supl.* 337, 76, 42–51.
- Moen, K. (2007), *Katastrofen som rammet landet vi flyktet fra. Tsunamien i et acehnesisk eksilperspektiv*. Oslo: NKVTS.
- Neumayer S.M. (2007), *Når tankene er et annet sted. Norske tamilers situasjon og møte med hjelpere etter tsunamien*. Oslo: NKVTS.
- NKVTS (2005), *Mediepakke tsunamiprogrammet, 20.12.2005*.
- Patton, M.Q. (1990), *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Newsbury Parks. London, New Dehli: Sage.
- Quarantelli, E.L. (1970), Emergent Accomodation Groups: Beyond Current Collective Behavior Typologies, i: *Human Nature and Collective Behavior: Papers in Honor of Herbert Blumer*, ed. by Tomatsu Shibutani, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 111–123.
- Ragin, Charles (1987), *The Comparative Method. Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*, Berkeley and Los Angeles: University of Berkeley Press.
- Ragin, Charles (1994) *Constructing Social Research. The Unity and Diversity of Methodm* Thousand Oaks: Pine Forge Press.

- Reinås-utvalget (2005), Evalueringsutvalget for Flodbølgekatastrofen i Sørøst-Asia, 26.12. Rapport fra Evalueringsutvalget for Flodbølgekatastrofen i Sørøst-Asia, Oslo 2005.
- Reme, Odd Kristian, Espen Walstad, Jan Halvor Harsem, Roy Erling Furre & Jan Henriksen (2003), Stillheten etterpå ..., i Tidsskrift for Den norske lægeforening, 16, 2003, 123: 2304–5.
- Richardson, J. (1994), *Pressure Groups*, Oxford: Oxford University Press.
- Ringheim, Gunnar & Carsten Thomassen (red.) (2005), *Bølgen som traff oss alle. Tsunamien 26. desember 2004. Tragedien som rystet verden*. Oslo: Boksenteret Konsept.
- Scanlon, Joseph (1999), Emergent Groups in Established Frameworks. Ottawa Carleton's Response to the 1998 Ice Disaster, i: *Journal of Contingencies and Crisis Management*, vol 7, no. 1, March 1999: 30–37.
- Seim, Sissel (2006), *Egenorganisering blant fattige. En studie av initiativ, mobilisering og betydning av Fattighuset*, Göteborg: Göteborgs Universitet, Institutionen för socialt arbete
- Sklet, Snorre (2006), Storulykker i Norge de siste 20 årene, i Stian Lydersen (red.), *Fra flis i fingeren til ragnarok. Tjue historier om sikkerhet*, Trondheim: Tapir, 2006: 133–161
- Slettebø, Tor (2002), Empowerment som tilnærming i sosialt arbeid, i Hallgerd Conradi & Jorunn Vindegg (red.), *Profesjon og fag – sosionomkompetanse i utvikling*, Volda: Seksjonsrådet for sosionomer i Fellesorganisasjonen for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere, 59–70.
- Steinberg, Ted (2000), *Acts of God. The Unnatural History of Natural Disaster in America*, Oxford: Oxford University Press.
- Stige S. (2006), *Når katastrofen rammar moderlandet. Ei spørjeskjemaundersøking av psykisk helse blant srilankiske tamilar i Noreg etter tsunamien i Sør-Asia 26.12.04*. Universitetet i Oslo.
- Stortingsmelding nr. 37 (2004–2005), *Flodbølgekatastrofen i Sør Asia og sentral krisehåndtering*, Oslo: Statens forvaltningstjeneste 2005.

- Sveaass, Nora (2007), Tsunamien i et eksilperspektiv. En kort gjennomgang av tre studier utført ved NKVTS
Oslo: NKVTS.
- Thierney, Kathleen J., Michael K. Lindell & Ronald W. Perry (2001), Facing the Unexpected. Disaster Preparedness and Response in the United States, Washington D.C: Joseph Henry Press.
- Thuen, F. & Carlsen, B. (1998), Selvhjelpsgrupper. Hva kjennetegner dem, og hvorfor har de vokst frem? Tidsskrift for samfunnsforskning, 98(1), 28–48.
- Thuen, Frode & John Singhammer (2003), Evaluering av den helsefaglige oppfølgingen etter togulykken på Åsta, Bergen: HEMIL-senteret.
- United Nations (2006), The Human Toll. UN-Office of the Special Envoy for the Tsunami Recovery. <http://www.tsunamiospecialenvoy.org.country/humantoll.asp>
- van der Hart, Onno (1988), Coping with loss. The therapeutic use of leave taking-rituals, Irvington Publishers Inc.: New York.
- Walstad, Espen (1990), Medias rolle ved store ulykker, Støttebulletinen, nr. 2, desember 1990.
- Weisæth, Lars (2004), Preventing After-Effects of Disaster Trauma: The Information and Support Centre, i Prehospital and Disaster Medicine, vol 19, No. 1, <http://pdm.medicine.wisc.edu>
- Weisæth, Lars (2005), Kollektiv traumatisk stress: kriser, katastrofer, krig, i Ekman, R. & B. Arnetz (red.), Stress. Individene, samhället, organisationen, molekylerna, Stockholm: Liber, s. 316–341.

Internettsider

<http://www.olf.no/nyheter/ntb/2005/03/?25645>

http://www.skup.no/Metoderapporter/SKUP-metoderapporter_for_2004/967Metoderapport.doc

http://no.wikipedia.org/wiki/Norske_katastrofer_og_store_ulykker

Vedlegg 1

Kronologisk oversikt over storulykker med fem eller flere omkomne i Norge eller med fem eller flere omkomne i tiden 1945–2004.

1946 Brattegga-forliset

Det var 20 mennesker som omkom under Brattegga-forliset 10. februar 1946.

1947 Kvitbjørn»-ulykken

Det var 35 mennesker som døde under en flyulykke ved Lødingsfjellet 28. august 1947.

1947 Skoghaug-forliset

Det var 24 omkomne da båten Skoghaug forliste 24. desember 1947.

1948 Dunderlandsdalen-ulykken

Det var 16 mennesker som døde under en bussulykke i Dunderlandsdalen 5. juli 1948.

1948 Bukken Bruse-ulykken

Det var 19 mennesker som omkom da flyet Bukken Bruse styrtet 2. oktober 1948.

1948 Kings Bay-ulykken

Det var 15 gruvearbeidere som omkom under en gruveulykke 14. september 1948.

1949 Hurum-ulykken

Det var 34 mennesker som omkom da et fly styrtet ved Hurum, 20. november 1949.

1951 MS Bess' forlis

Det var 30 mennesker som druknet da MS Bess sank i Nordsjøen 13. august 1951.

1952 Vestisen-ulykken skipsforlis

Det var 78 nordmenn som omkom under Vestisen-ulykkene omkring 5. april 1952, da de fem norske selfangstskutene «Ringsel», «Brattind» og «Vårglimt» fra Troms og «Buskøy» og «Pels» fra Sunnmøre forsvant under en kraftig storm i Vestisen ved Grønland.

1953 Kings Bay-ulykken

Det var 19 arbeidere som omkom under en gruveulykke ved Kings Bay 19. mars 1953.

1954 Laforey-forliset

Det var 21 mennesker som døde ved Ytterøyane ved Florø, da skipet Lafrey forliste 8. februar 1954.

1956 Brenning-forliset

Det var 19 mennesker som omkom da skipet Brenning forliste i Stadhavet 12. mars 1956.

1959 Stalheim-brannen

Det var 25 som døde da det brant ved Stalheim i juni 1959.

1962 Sanct Svithun-ulykken skipsforlis

Det var 42 mennesker som omkom i «Sanct Svithun»-forliset 21. oktober 1962.

1962 Kings Bay-ulykken

Det var 21 gruvearbeidere som omkom under en gruveulykke ved Kings Bay på Svalbard 5. november 1962.

1963 Hoegh Aronde-forliset

Det var 15 mennesker som druknet da båten Høegh Aronde forliste utenfor Nordvest-Afrika 21. mars 1963.

1969 Silja-forliset

Det var 20 mennesker som døde da båten Silja forliste 25. juli 1969.

1969 Holtacheia-flystyrt

Det var 39 mennesker som omkom i Holtacheia-ulykken 9. august 1961, da et fly styrtet i Holtacheia i Strand kommune i Rogaland. Om bord var en hel skoleklasse fra Croydon, en bydel sør i London. Det var 34 engelske gutter og to lærere som døde i ulykken, og dessuten besetningen på tre. Ved ulykkesstedet er det reist et minnesmerke 13.5.1962. Dette ligger i et vakkert og mye brukt turområde, ikke langt fra Prekestolen. Mennesker i Stavanger gav skolen i Croydon et kors i gave som nå står i minnelunden ved krematoriet I Croydon.

Flystyrt i Akser 1972

Det var 40 mennesker som mistet livet da et Braathens SAFE fly styrtet ved Asdøltjern i Asker under innflyving til Fornebu. Flyet hadde 42 passasjerer og en besetning på tre. Ulykkesårsaken er aldri blitt helt klarlagt.

1972 Grytøya-styrten 1972

Det var 17 mennesker som omkom da et fly styrtet ved Grytøya 11. juli 1972.

1973 MS Anitas' forlis

Det var 32 mennesker som døde da MS Anita forliste utenfor kysten av New Jersey rundt 22. mars 1973.

1973 MS Norse Variants forlis

Det var 29 sjømenn som døde da MS Norse Variant sank utenfor kysten av New Jersey 22. mars 1973.

1973 MS Berge Istras forlis

Det var 30 mennesker som druknet da MS Berge Istra forliste i Stillehavet 30. desember 1976.

1974 Gaul-forliset

Det var 36 mennesker som omkom på Nordkappbanken da skipet Gaul forliste, 8. februar 1974.

1975 Tretten-ulykken

Det var 27 mennesker som ble drept under jernbaneulykke ved Tretten 22. februar 1975.

1976 Deep Sea Driller-ulykken

Oljeriggen Deep Sea Driller gikk på grunn i fjæresteinene nord for Bergen 1. mars 1976. Været var dårlig, og riggen fikk kraftig slagside. Mannskapet på 50 evakuerte fra riggen til en overbygd livbåt. Seks mann mistet livet i bølgene, blant dem plattformsjefen som også var fartøyets kaptein.

1976 Brann i Jotun Fabrikker

15. september 1976 brøt det ut brann i Jotun Fabrikker i Sandefjord og seks personer omkom.

1978 Nordsjø-ulykken

Det var 19 mennesker som døde da et fly styrtet over Nordsjøen 26. juni 1978.

1979 Berge Vanga-forliset

Det var 40 mennesker som døde da MS «Berge Vanga», eiet av rederiet Sig. Bergesen d.y. og registrert i Liberia, forsvant i Sør-Atlanteren i november 1979. Skipet var på vei fra Brasil til Japan med jernmalm da man mistet kontakten med det i Sør-Atlanteren i november 1979. Leteaksjonen ga ingen resultater. Av de 40 som mistet livet var ni nordmenn.

1980 Kantring av Alexander Kielland – plattformen

Det var 123 av de 212 som var om bord som døde da Alexander L. Kielland-plattformen kantret like før påske i 1980. På grunn av dårlig vær var det ekstra mange arbeidere om bord på ulykkestidspunktet. De aller fleste oppholdt seg i messa og i kinoen da de kjente at plattformen begynte å krenge. De fleste kom seg opp på dekk, men mange var uten redningsdrakt. Noen reddet seg også om bord i redningsbåter, mens andre hoppet i havet. Ulykken var den verste i Nordsjøen og på norsk område etter 1945. Blant de døde var 27 amerikanere og 2 engelskmenn.

1982 Mehamn-ulykken

Det var 15 personer som omkom da et Twin Otter-fly styrtet ved Mehamn, 11. mars 1982.

1985 Trafikkulykke på Karmøy

Den 18. mai 1985 omkom fem personer og to ble skadet i en trafikkulykke på Riksvei 511 på Karmøy da en personbil kjørte utfor vegen i en sving.

1985 Kantring av lekteren Concem

Betongblandeskipet Concem kantret og sank i Gandsfjorden 4. november 1985 med 22 personer ombord. 10 personer omkom i ulykken.

1986 Vassdalen-ulykken

Det var 16 mennesker som omkom i et snøskred i Vassdalen 5. mars 1986.

Brann i Hotel Caledonien

Natt til 5. september 1986 brant det i Hotel Caledonien i Kristiansand. Brannen ved Hotel Caledonien krevde 14 menneskeliv. Av de 86 gjester som oppholdt seg i den brannrammede delen av hotellet, ble 72 reddet ut levende. 35 ble reddet i sikkerhet via brannvesenets stiger, 31 ble tatt ned med mobilkraner, fire med helikopter mens to hoppet selv.

1986 Flyulykke på Svalbard

10. oktober 1986 styrtet et Cessna fly ved Svalbard lufthavn Longyear.

1986 Flyulykke med militært helikopter

Det var åtte personer som omkom da et militært helikopter styrtet ved Bodø i 1986.

1987 Vassdalenulykken

Onsdag 5. mars 1987 gikk det et snøskred fra fjellet Storebalak i Vassdalen. Skredet rammet 31 mann fra Brigaden i Nord-Norge som deltok i NATO-øvelsen Anchor Express mens disse var i ferd med å ta seg opp dalen med beltevogner. Alle ble ført nedover med skredet og i større eller mindre grad begravd i snømassene. 15 personer overlevde mens 16 omkom i snøraset.

1987 Flyulykke ved Skien

Den 2. april 1987 styrtet et Beerkraft King Air C90 på retur fra charteroppdrag til München via Hannover under innflyging til Skien lufthavn Geiteryggen. Flyet tok fyr umiddelbart etter styrten. 10 personer (flygeren og alle 9 passasjerer) omkom i flystyrten.

1988 Måbødalen-ulykken, bussulykke

Det var 16 som omkom under en bussulykke ved Måbødalen 15. august 1988.

1988 Torghatten-ulykken

Det var 36 mennesker som døde ved Torghatten (Brønnøysund) da et fly styrtet 6. mai 1988.

1989 Trafikkulykke i Åsane

Natten til 4. mars 1989 omkom fem personer mens seks personer ble skadet i en trafikkulykke ved innkjøringen til Selviktunnelen på Riksvei 14 i Åsane.

1989 Partnair-ulykken

55 personer omkom da Partnair-flyet Convair 340/580 på veg fra Oslo til Hamburg i et charteroppdrag styrtet i havet i Skagerrak nord for Hirtshals 8. september 1989.

Trafikkulykke i Råde

Det var fem mennesker som omkom i en kollisjon mellom en personbil og trailer på E 6 i Råde i Østfold 17. desember 1989.

1990 Brannen på Scandinavian Star

Det var 158 mennesker, deriblant 136 nordmenn, som omkom natten til den 7. april 1990 da det oppsto brann på ferjen Scandinavian Star. Ferjen var på vei fra Oslo til Frederikshavn, og det var mange som skulle på påskeferie. Omtrent 200 nordmenn overlevde. Sosial- og helsedirektoratet har fått oppgitt at støttegruppen hadde ansatt én person i to år etter katastrofen. Utgiftene ble dekket av henholdsvis forsikringsselskapet Skuld og regjeringen. Tidligere leder for støttegruppen anslår totalt beløp over de 2 første årene til drøyt en million kroner. Staten har ved senere anledninger bidradd med mindre beløp, og Støttegruppens arbeid mht å få gjenopptatt granskningen av ulykken i Danmark pågår fremdeles. Her var det en rettssak som gjorde organisering viktig.

1990 Værøyulykken

12. april 1990 styrtet et Twin Otter-fly fra Widerøes Flyveselskap i sjøen ca. én nautisk mil vest av Værøy lufthavn. Flyet var på veg fra Værøy til Bodø og styrtet ca. ett minutt etter avgang. Alle fem ombord i flyet omkom.

1990 Lysaker-ulykken

16. april 1990 omkom fem personer (to passasjerer og tre NSB-tilsatte) da to persontog (lokaltog 937 Lillestrøm – Drammen og lokaltog 2132 Spikkestad – Lillestrøm) kolliderte mellom Skøyen og Lysaker. Omkring 30 personer ble skadet i ulykken.

1990 Flyulykke ved Haukeliseter

Et Cessna-fly på veg fra Ståvann ved Haukeliseter til Leirdalsvann styrtet ved Skjulstjørn den 12. september 1990. Flyet ble totalskadd og alle fem ombord i flyet omkom.

1991 Trafikkulykke i Eidsvold

2. januar 1991 omkom 6 personer i en kollisjonsulykke mellom en lastebil og en personbil på Fylkesvei 501 i Eidsvold.

1992 Trafikkulykke ved Gjøvik

1. mars 1992 kl. 0250 kolliderte to personbiler på E 6 ved Biristrand i Gjøvik kommune. Fem personer omkom og en person ble hardt skadd i ulykken.

1992 Skipskollisjon – Kamilla

19. juli 1992 kolliderer stykkgodsskipet Kamilla med Isafold utenfor Lindesnes. Kamilla var lastet med stein og sank i løpet av under to minutter. Seks personer omkom mens en matros ble reddet.

1992 Skipsforlis – Njord

Tråleren Njordforliste under fiske i åpent havområde utenfor Svalbard 5. oktober 1992 og fem personer omkom.

1993 Nordstrand-ulykken

Søndag 3. oktober 1993 kolliderte lokaltog Skøyen – Ski med et skiftelokomotiv (L 6961) ved Nordstrand holdeplass. Fem passasjerer omkom mens fire passasjerer og begge lokomotivførerne ble alvorlig skadet i kollisjonen.

1993 Namsosulykken

Den 27. oktober 1993 traff et Twin Otter-fly fra Widerøes Flyveselskap terrenget under innflyging til Namsos lufthavn og havarerte. Ulykken fant sted etter mørkets frambrudd og i overskyet vær med kraftige regnbyger og forholdsvis

sterk vestlig vind. Ombord i flyet var en besetning på to og 17 passasjerer. Besetningen på to og fire av passasjerene omkom.

1993 Skipsforlis – Bordanes

Fiskefartøyet Bordanes forliste i Barentshavet 28. oktober 1993. Ni personer omkom i forliset, mens tre ble reddet.

1995 Skipsforlis – Maria I

Åtte personer omkom da det tyskregistrerte skipet Maria I forliste utenfor Kristiansand i 1995.

1995 Skipsforlis – Novogorodets

Det var 10 sjøfolk som omkom da den russiske fiskebåten Novogorodets forliste i 1995.

1995 Trafikkulykke i Vestby

3. mars 1995 kolliderte en kombibil på veg sørover med et vogntog med semihenger på veg nordover på E 6 ved Brandstad i Vestby i Akershus. Sju personer omkom og tre ble skadd i kollisjonsulykken.

1995 Buss-/ferjeulykke i Os (Eidfjordulykken)

Seks personer mistet livet og to ble reddet da en buss gikk i sjøen fra fergen Eidfjord ved Hatvik i Os i Hordaland den 8. mai 1995.

1996 Flystyrten ved Operafjellet

Det var 141 mennesker – altså det største antallet som omkom ved en katastrofe i Norge i moderne tid – som omkom da et russisk jettfly fra Vnukovo Airlines i Moskva styrtet i Operafjellet på Svalbard 26.8.1996. Flyet skulle lande på flyplassen i Longyearbyen. De omkomne var 130 russiske og ukrainske gruvearbeidere samt familiemedlemmer og elleve medlemmer av besetningen.

1997 Skipsforlis – Leros Strength

Den 8. februar 1997 forliste det 21 år gamle kypriotisk registrerte bulkskipet Leros Strength 30 nautiske mil vest for Stavanger. Skipet var på veg fra Murmansk til Polen. 20 polske sjøfolk omkom i forliset.

1997 Norneulykken (Helikopterulykke)

8. september 1997 styrtet et Super Puma-helikopter på tur fra Brønnøysund til produksjonsskipet Norne i Norskehavet (/11/). Alle de 12 ombord i helikopteret omkom i ulykken.

1997 Barentsburg-ulykken

Det var 23 gruvearbeidere som omkom under gruveulykken i Barentsburg 18. september 1997.

1997 Trafikkulykke ved Kragerø

Fem personer omkom og en ble skadet da en minibuss frontkolliderte med en tankbil på E 18 ved Kragerø den 16. oktober 1997.

1998 Skipsforlis – Ulsund

Bulkskipet Ulsund forliste i sterk kuling og høy sjø 27. februar 1998 utenfor Lista, og hele besetningen på sju personer omkom.

1998 Kollisjon mellom tog og bil på Gol

På Gol i Buskerud omkom fem ungdommer da bilen de satt i ble truffet av et godstog på veg fra Bergen mot Oslo ved 02.20-tiden natt til lørdag 19. september.

1998 Flystyrt på Stord

Under innflyging til Stord lufthavn Sørstokken den 12. oktober 1998 styrtet et fly av typen Cessna 402 med en flyger og åtte passasjerer ombord og begynte å brenne. Flyet kom fra Aalborg lufthavn med danske arbeidere og alle de 9 ombord omkom i flystyrten.

1999 Sleipner-forliset

Hurtigbåten Sleipner grunnstøtte med mellom 80–90 personer om bord. 16 omkom, den siste savnede ble funnet nærmere ett år etter ulykken.

2000 Åsta-ulykken

4. januar 2000 kolliderte to tog på Åsta stasjon, to mil nord for Elverum i Hedmark. Togene hadde en fart på 80–90 kilometer i timen da de kolliderte. De to togene hadde til sammen 96 passasjerer og et mannskap på fire. 19 mennesker omkom og mange ble skadd. (Tallene bør sjekkes.) Totalt 86

personer var om bord på de to togene som kolliderte på Åsta i januar 2000; 67 overlevde og 19 personer mistet livet.

2000 Rasulykke i Lyngen

19. januar 2000 ble en buss tatt av et snøskred og feid på sjøen i Lyngen i Troms. Fem personer omkom mens to ble reddet opp fra sjøen.

2001 Linate-ulykken flystyrt

Alle de 188 som var om bord på et SAS-fly døde 8. oktober 2001. Det var tre nordmenn blant de omkomne.

2004 Rocknes-forliset

19. januar 2004 grunnstøtte lasteskipet Rocknes i Vattlestraumen utenfor Bergen. Det var 30 mennesker som omkom, mens 12 ble reddet.

2004 Flodbølge-katastrofen i Sørøst-Asia 2004

26. desember 2004 utløste en serie undersjøiske jordskjelv i Indiahavet, det første og kraftigste av styrke 9.0 på Richters skala, tsunamibølger med en høyde på opp til 10 meter, men lavere høyder (3–6 m) var vanligere. Bølgene nådde etter hvert kystene rundt Indiahavet, og omtrent 350 000 mennesker omkom. Anslagsvis 3 500 norske borgere befant seg i området og ble berørt på ulike måter. Blant de drepte var 84 nordmenn. 24 av disse var barn.

Denne rapporten inngår som en del av Tsunamiprogrammet ved Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS). Tsunamiprogrammet er et forskningsprogram om følgene av flodbølgekatastrofen i Sørøst-Asia 26. desember 2004. Programmet er finansiert av Sosial- og helsedirektoratet og omfatter følgende prosjekter:

- Opplevelser og reaksjoner hos dem som var der
- Tsunamien: berørte barn og deres familier
- Innsatspersonell og journalister
- Når katastrofen rammer moderlandet. Tsunamien i et eksilperspektiv
- Nasjonal støttegruppe etter flodbølgekatastrofen
- Fastlegenes arbeid med de berørte
- De etterlatte
- Etterlatte og overlevende: Virkning av besøk i katastrofeområdet

Programleder: Lars Weis eth

Kirkeveien 166 (bygning 48)

N-0407 Oslo

Tlf.: +47 22 59 55 00

Faks: +47 22 59 55 01

e-post: postmottak@nkvts.unirand.no

ISBN: 978-82-8122-020-1

ISSN: 1503-9048